

RECEP TAYYİP
ERDOĞAN
ÜNİVERSİTESİ

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**CUMHURİYET DÖNEMİ RİZE’DE KİMSESİZ ÇOCUKLAR VE
RİZE ÇOCUK YUVASI TARİHİ (1923-1981)**

(Yüksek Lisans Tezi)

İdris ALTUNTAŞ

**Danışman
Prof. Dr. Zehra ASLAN**

**RİZE
2025**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalında, Prof. Dr. Zehra ASLAN danışmanlığında, İdris ALTUNTAŞ tarafından hazırlanan *Cumhuriyet Dönemi Rize’de Kimsesiz Çocuklar ve Rize Çocuk Yuvası Tarihi* adlı bu tez çalışması, 22/04/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/~~oy çokluğuyla~~ başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	Ünvanı, Adı SOYADI	İmza
Başkan	: Prof. Dr. Zehra ASLAN	
Üye	: Doç. Dr. Hatice GÜZEL MUMYAKMAZ	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ARIKAN	

ETİK BEYAN

Tarih Anabilim Dalı, Tarih Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Cumhuriyet Dönemi Rize’de Kimsesiz Çocuklar ve Rize Çocuk Yuvası Tarihi (1923-1981)” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

22/04/2025

İdris ALTUNTAŞ

ÖN SÖZ

Bu yüksek lisans tezinde, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun (TÇEK) üstlendiği sorumluluklar ve korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sunduğu hizmetler çerçevesinde, Rize Çocuk Esirgeme Kurumu Merkezi ile Rize Çocuk Yuvasının tarihsel gelişimi incelenmiştir. Araştırma sürecinde, çocuk yuvalarının tarihi üzerine mevcut literatür detaylı bir şekilde incelenmiş; ancak çocuk yuvalarına odaklanan bağımsız bir akademik çalışmaya rastlanmamıştır.

Çalışmanın amacı, 1944 yılında TÇEK tarafından Rize'de kurulan Rize Çocuk Yuvasının, 4 Mayıs 1981 tarihli Milli Güvenlik Konseyi kararı doğrultusunda TÇEK'in kapatılıp Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına devrine kadar geçen süreçte üstlendiği sosyal misyonu ve gerçekleştirdiği hizmetleri ortaya koymaktır. Rize Çocuk Yuvasının faaliyetleri, yalnızca kimsesiz ve muhtaç çocuklara sunulan koruma hizmetleri açısından değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmanın ve sosyal yardım anlayışının somut bir tezahürü olarak değerlendirilmiştir. 1981 sonrası döneme ilişkin gelişmeler, bu tezin kapsamı dışında tutulmuş ve ayrı bir araştırma konusu olarak değerlendirilerek çalışma burada sonlandırılmıştır. Bu çalışmada başta kurum arşivi olmak üzere, yüksek lisans ve doktora tezlerinden, bilimsel makalelerden, ulusal ve yerel basın organlarından yararlanılmış; arşiv belgelerinde kişisel mahremiyet ilkesine riayet edilerek kimlik bilgileri kısaltılmıştır. Ayrıca, Üniversitemizden alınan etik kurul onayı doğrultusunda yuva hizmetlerinden yararlanmış çocuklar ve kurum çalışanları ile gerçekleştirilen mülakatlardan elde edilen bilgiler de kullanılmıştır.

Bu süreçte, tez çalışmasının her aşamasında bilgi ve tecrübeleriyle yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Zehra Aslan'a, değerli katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Abdullah Bay'a, Rize Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü personeline ve destekleriyle her zaman yanımda olan kıymetli aileme şükranlarımı sunarım. Gelecekteki bu alanda yapılacak yeni çalışmalara ışık tutması ve araştırmacılara katkı sağlaması dileğiyle...

İdris ALTUNTAŞ

RİZE/2025

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
ETİK BEYAN	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	VI
ABSTRAC	VII
KISALTMALAR	VIII
TABLOLAR LİSTESİ	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
GİRİŞ	1
1. KURTULUŞ SAVAŞI VE CUMHURİYET DÖNEMİ KİMSESİZ ÇOCUK POLİTİKASI	11
1.1. Kurtuluş Savaşı Döneminde Kimsesiz Çocuklar	11
1.2. Cumhuriyet Döneminde Kimsesiz Çocuklar	15
1.2.1. Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu)... 18	
1.3. Kimsesiz Çocuklara Yönelik Yapılan Kanuni Düzenlemeler.....	21
1.3.1. Kimsesiz Çocuklarla Yönelik Köy, Belediye, Medeni, Hıfzıssıhha Kanunlarında Yapılan Düzenlemeler	22
1.3.2. Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Yasal Düzenlemeler	27
1.3.2.1. 5387 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun ve Uygulaması.....	27
1.3.2.2. 6972 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun ve Uygulaması.....	32
2. RİZE'DE KİMSESİZ ÇOCUKLAR VE ÇOCUK YUVASI.....	35
2.1. Cumhuriyet Öncesinde Rize'de Kimsesiz Çocuklar.....	35
2.2. Rize'de Kimsesiz Çocuklar (1923-1944).....	39
2.2.1. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Rize Şubesinin Kuruluşu.....	40
2.2.2. Çocuk Esirgeme Kurumu Rize Şubesinin Çocuk Yuvası Açma Çalışması	53
2.3. Rize Çocuk Yuvası (1944-1981).....	57
2.3.1. Rize'nin İlk Çocuk Yuvasının Hizmete Açılması (23 Nisan 1944-1975) 57	
2.3.2. Atatürk Çocuk Yuvası (1975-1981)	66

3. YÖNETİM YAPISI VE FAALİYETLERİ	70
3.1. Çocuk Yuvasının İdari Yönetimi ve Personel Yapısı	70
3.2. Yuvaya Çocuk Kabulü	77
3.2.1 1944-1949 Arası Çocuk Kabulü	77
3.2.2. 1949-1957 Arası Yuvaya Çocuk Kabulü	81
3.2.3. 1957 Sonrası Yuvaya Çocuk Kabulüyle İlgili Uygulamalar	85
3.2.3.1. Kapatılan Giresun, Ordu Çocuk Yuvalarında Kalan Çocukların Rize Çocuk Yuvasına Nakledilmesi.....	93
3.2.3.2. Varto Depremi ve Rize Çocuk Yuvasına Nakledilen Deprem Çocukları.....	94
3.2.3.3. Ankara Keçiören Çocuk Yuvasından Rize Atatürk Çocuk Yuvasına Çocuk Nakli	95
3.3. Yuvada Günlük Hayat.....	97
3.4. Özel Gün ve Haftalarda Yuva	99
3.5. Yuvada Yapılan Sünnet Töreni	99
3.6. Yuvada Yaşanan Çocuk Ölümleri ve Defin İşlemleri	100
3.7. Yuvada Yaşı Dolan Çocukların Yetiştirme Yurtlarına Nakil İşlemleri	103
3.8. Evlat Edindirme Hizmeti	105
3.9. Yuva Çocuklarına Verilen Sağlık Hizmetleri	112
4. SONUÇ	115
KAYNAKÇA	119
EKLER.....	133
ETİK KURUL KARARI	152

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Anabilim Dalı : Tarih

Tez Türü : Yüksek Lisans
Danışman : Prof. Dr. Zehra ASLAN
Hazırlayan : İdris ALTUNTAŞ
Yıl : 2025
Sayfa Sayısı : 152

ÖZET

CUMHURİYET DÖNEMİ RİZE'DE KİMSESİZ ÇOCUKLAR VE RİZE ÇOCUK YUVASI TARİHİ (1923-1981)

Türkler, tarih boyunca kimsesiz çocuklara özel bir ilgi göstermiş ve onları korumayı bir sorumluluk olarak görmüştür. Bu koruma evlatlık uygulamasıyla başlamış ve İslamiyet'in kabulüyle birlikte kurulan vakıflar aracılığıyla destek olunmaya devam edilerek Cumhuriyet dönemine kadar gelinmiştir. Cumhuriyet'le birlikte çocuk ve kimsesiz çocuklara yönelik yeni ve farklı uygulamalara geçilmiştir. Bu çalışmada Cumhuriyet döneminde kimsesiz çocuk politikası ışığında, Rize'deki kimsesiz çocuklar ile bu çocuklara hizmet vermek üzere açılan yuva tarihi ele alınmıştır.

Kurtuluş Savaşı sırasında Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde, öncelikle şehit çocukları olmak üzere, yetim çocuklara destek ve bakım sağlamak amacıyla 1921 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti (Türk Çocuk Esirgeme Kurumu) kurulmuştur. Cumhuriyet'in ilanının ardından ülke çapında çocuk refahı politikalarını şekillendiren Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, yetim çocuklara bakım sağlamak için çeşitli bölgelerde çocuk yuvaları açmıştır. Bu çocuk yuvalarından birisi de 1944 yılında Rize'de açılmıştır. Rize halkının yardım ve desteğiyle faaliyete geçen Rize Çocuk Yuvası, başlangıçta bölgedeki korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermeyi amaçlamıştır. 1960'ların başlarından itibaren TÇEK Genel Merkezi politika değişikliğine giderek ülke genelinden naklettiği kimsesiz çocuklar ile doğal afetlerde ailesini kaybeden çocuklara da hizmet vermeye başlamıştır. Artan talebi karşılamak ve daha kaliteli hizmet vermek için Rize Çocuk Yuvası 1975 yılında Merkez Gündoğdu Mahallesi'nde yaptırdığı yeni ve modern yerleşkesine taşınmıştır.

Rize Çocuk Yuvası 1944'ten 1981'e kadar korunmaya muhtaç yetim çocuklara hizmet veren bir sivil toplum kuruluşu olarak başarıyla hizmetlerini yürütmüştür. Ancak 1981'de Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, Milli Güvenlik Konseyi tarafından feshedilerek tüm şubeleri, yurt ve çocuk yuvaları devlet yönetimine geçmiştir. Bu geçişle birlikte, Rize Atatürk Çocuk Yuvasında bir devir sona ererken, yuva yeni dönemde aynı adla bir devlet kurumu olarak korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermeye devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Esirgeme Kurumu, Çocuk Yuvası, Evlatlık, Himaye-i Etfal Cemiyeti, Korunmaya Muhtaç Çocuk, Rize, Yetim Çocuk

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : History
Thesis Type : Master's Thesis
Supervisor : Prof. Dr. Zehra ASLAN
Author : İdris ALTUNTAŞ
Year : 2025
Pages : 152

ABSTRAC

ORPHANED CHILDREN AND THE HISTORY OF THE RİZE CHILDREN'S HOME IN THE REPUBLICAN ERA (1923-1981)

Throughout history, Turks have shown special concern for orphaned children and regarded their protection as a societal responsibility. This protection initially began with the practice of adoption and continued through charitable foundations (waqfs) established after the adoption of Islam, persisting until the Republican era. With the establishment of the Republic, new and distinct policies concerning children and orphaned minors were introduced. This study examines the history of orphaned children in Rize and the establishment of the Rize Children's Home within the framework of the orphan care policies of the Republican period.

During the War of Independence, under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk, the Himaye-i Etfal Cemiyeti (Turkish Child Protection Society) was founded in 1921 to provide support and care, primarily for the children of fallen soldiers and orphans. Following the proclamation of the Republic, the Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (Turkish Child Protection Institution) was established to shape nationwide child welfare policies and opened children's homes in various regions to care for orphaned children. One of these institutions was the Rize Children's Home, established in 1944. Launched with the support and contributions of the people of Rize, this institution initially aimed to provide care for vulnerable children in the region. From the early 1960s onwards, following a policy shift by the TÇEK General Directorate, the Rize Children's Home also began to accommodate orphaned children transferred from across the country and those who had lost their families due to natural disasters.

To meet increasing demand and enhance service quality, the Rize Children's Home relocated in 1975 to a newly constructed, modern facility in the Gündoğdu neighborhood of Rize's central district. Between 1944 and 1981, the Rize Children's Home functioned successfully as a non-governmental organization providing care and support for orphaned and vulnerable children. However, in 1981, the Turkish Child Protection Institution was dissolved by the National Security Council, and all its branches, shelters, and children's homes were transferred to state administration. This transition marked the end of an era for the Rize Atatürk Children's Home, which, under its new status as a state institution, continued its mission of providing care for children in need.

Keywords: Child Protection Institution, Children's Home, Adoption, Vulnerable Children, Rize, Orphaned Children,

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.t.	:	Adı geçen tez
BCA	:	Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
bk.	:	Bakınız
BOA	:	Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
ÇEK	:	Çocuk Esirgeme Kurumu
ed.	:	Editör
H	:	Hicri
KMÇ	:	Korunmaya muhtaç çocuk
KMÇHK	:	Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun
No.	:	Numara
RÇEKMA	:	Rize Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü Arşivi
RÇEKMM	:	Rize Çocuk Evleri ve Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü
TÇEK	:	Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu
THK	:	Türk Hava Kurumu
t.y.	:	Basım tarihi yok
vb.	:	Ve benzeri ve benzerleri ve bunun gibi
vs.	:	Ve saire ve benzeri ve diğerleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1956-1957 yılları İçin 50 yataklı çocuk yuvaları kadro cetveli	73
Tablo 2. Çocuk yuvasında çalışan personel cetveli (1944-1981)	75
Tablo 3. Yuvaya yerleştirilen metruk çocuk sayısı (1944-1981).....	79
Tablo 4. Rize çocuk yuvasında 1944-1957 yılları arası çocuk ölümleri.....	100
Tablo 5. Yuvada yıllara göre çocuk ölümleri (1944-1956).....	101
Tablo 6. Yuvada 1957-1981 yılları arası yaşa göre çocuk ölümleri	101
Tablo 7. Yuvada yıllara göre çocuk ölümleri (1957-1981).....	102
Tablo 8. Yuvadan evlat edindirilen çocukların yaş dağılımı (1944-1981)	111

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yuvada yıllara göre çocuk ölümleri grafiği (1957-1981) 102

Şekil 2. Evlatlık çocukların yaş ve cinsiyet dağılımı grafiği..... 112

GİRİŞ

Çocuğu anlamak için öncelikle çocukluğun tarih sürecinde toplumda nasıl algılandığı, süreç içerisinde yaşanan değişim ve dönüşümlerin bilinmesiyle bir anlam kazanacaktır. Her dönemde olduğu gibi günümüzde de toplumlarda çocukluğa bakış ve kavrayışın aynı yönde ve şekilde olmadığı görülür. Toplamların yaşayış tarzları ve kültürlerinin etkisi bu farklılıkların temel sebebini oluşturmaktadır.

Orta Çağ Avrupa'sında dini inanışların etkisi ile çocukların günahkâr varlıklar olduğuna¹ ve günahlarından arındırılması için vaftiz edilmeleri gerektiğine inanılırdı. Vaftiz olmakla ilk gınahtan bir başka ifadeyle doğumla ilgili saflığı bozduğuna inanılan her şeyden temizlenerek Hristiyan topluma dahil olunduğu kabul edilirdi.² Batı'da Orta Çağ boyunca hakim olan bu çocukluk anlayışı aydınlanma dönemiyle birlikte olumlu yönde değişmeye ve gelişmeye başladığı görülür. Aynı dönemlerde Türk toplumlarında çocuğa verilen kıymet, Batı'ya göre çok daha ileri düzeydeydi. Tarih boyunca Türklerde, çocuklar, neslin devamı olarak görüldüğü için çocuk sahibi olmak her zaman önemli olmuştur. İslam öncesi Türk toplumlarında kimsesiz çocukların bakılacağı bir kurum olmadığından töre gereği evlat edinme yoluyla çocuklara sahip çıkıldığı görülmektedir. Öyle ki evlat edinilen çocuk biyolojik çocuklardan hiçbir suretle ayrı tutulmamıştır. Bu uygulama Türk toplumlarında bir nevi evlat edinme müessesesinin oluşmasına neden olmuştur.³

Batı'da, 17. yüzyıldan itibaren çocukluk alanında çalışma yapan araştırmacılar, “çocukluk nedir?” sorusuna cevap bulmak için birçok tanımlamalar yaparak çocukluğu izah etmeye çalışmışlardır. Çocuğu, kendi kendine yeterli olmayan, fiziksel ve duygusal anlamda savunmasız ve bir başkasına muhtaç, gelişme çağında küçük; çağdaş çocukluğu da yetişkinlerden ayrı, yaşamı, simge ve kelimeleri anlamaya ve hayatla ilgili anlamlı örüntüler kurduğu dönem olarak tanımlamışlardır.⁴ İlk kez

¹ H. Hilal Şahin, “Çocuk, Çocukluk Kavramları ve Çocukluğun Tarihsel Gelişimi”, *Türkiye’de Çocuk Olmak*, ed. Şirin Dilli (Ankara: Pegem Akademi, 2020), 10.

² Esra Işık, Batı'da Çocukluk Sosyolojisi Çalışmaları Tarihi, *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, Cilt 3, sayı 5, Yıl 2019, s. 179-194.

³ Ali Osman Özpolat - Ferhat Toper, “Çocukluk ve Çocuğa Yönelim Sosyal Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi”, *Sosyolojik Düşün* 8/1 (28 Mart 2023), 1-34.

⁴ Mehmet Onur Kocabıyık, *Cumhuriyet Dönemi Çocuk Koruma Politikaları (1923-1950)* (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 1.

çocukluğun tarihçesini araştıran Fransız tarihçi Philippe Aries, Avrupa’da 1600’lere kadar bu günkü gibi bir çocukluk kavramının olmadığını, çocuğu yetişkinlerden ayıran özellikleri konusunda bilgili olunmadığını, yedi yaşına kadar bebeklik ve akabinde yetişkin olarak kabul edildiğini belirterek, Orta Çağ’da çocukların “*minyatür yetişkinler*” olarak görüldüğünü ifade etmektedir.⁵ Philippe Ariès, Batı toplumlarında çocukluğun, 17. yüzyıldan itibaren ayrı bir birey olarak algılanmaya başlandığını ileri sürer. Ona göre, bebeklikten sonra gelen çocukluk döneminin toplumsal bir olgu olarak fark edilmesiyle birlikte, çocukların eğitime ve öğretime daha fazla önem verilmiş; bu süreçte çocukların kendi çocukluklarını yaşamalarına olanak tanınmıştır.⁶

Batı’yla kıyaslandığında Türklerde çocuğa verilen değerin daha ileri düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Türkler her dönemde aileye büyük bir önem vermişler ve aile müessesesini hayatın vazgeçilmez birimi olarak kabul etmişlerdir. Türk toplumunda çocuğun aile içerisinde önemli bir yeri vardı. Bu nedenle çocuğun her türlü tehlikelere karşı dirençli olarak yetişmesinde anne, baba ve akrabalar sorumluydu ve çocuk onların gözetiminde yetişmiştir.⁷

Tarih boyunca toplumun en kırılgan kesimini çocuklar, kadınlar ve yaşlılar oluşturmuştur. Özellikle kıtlık, salgın hastalıklar, yoksulluk, savaş ve göçler, deprem, sel felaketleri gibi olumsuz şartlar, kırılgan olan bu kesimleri çok daha fazla etkilemiştir. Bu nedenle devletler ve toplumlar bu kırılgan grupların yaşam şartlarını iyileştirmek ve sosyal hayata sağlıklı bir şekilde katılımlarını sağlamak için bir dizi yöntemler geliştirmişler ve önlemler almışlardır.⁸

Genellikle toplumlarda dezavantajlı kesimin içerisinde başı çeken kimsesiz çocuklar olduğundan; onlara sahip çıkılması ve sağlıklı bir şekilde gelişip büyümeleri sağlanarak hayata hazırlanmalarına yönelik yapılan çalışmalar, devlet ve toplumların önceliği olmuştur. Çocuk, insanlığın geleceğidir. Çocukluk dönemindeki yaşantılar, gelecekteki toplum yaşantısı ve kültürünü etkiler. “*Çocukluğun Yok Oluşu*” adlı kitabın yazarı Neil Postman “*Çocuklar göremeyeceğimiz bir zamana gönderdiğimiz*

⁵ Bekir Onur, *Türkiye’de Çocukluğun Tarihi*, (Ankara: İmge Kitapevi, 2005), 27.

⁶ Onur, *Türkiye’de Çocukluğun Tarihi*, 27.

⁷ Osman Akandere - Ahmet Dalda, *Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar* (Eğitim Yayınevi, Konya), 38-39.

⁸ Abdullah Bay, “Osmanlı Toplumunda Evlatlıklar ve Hukuki Durumları” (Erişim 16 Mayıs 2024), 1-49.

canlı mesajlardır” tanımlaması yaparak çocuğun geleceğin inşasındaki tasavvur ve rolüne dikkat çekmiştir.⁹

Türk toplumunda, kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklar yüzyıllar boyunca hayırseverler tarafından kurulan vakıflar tarafından bakılıp korunmuştur.¹⁰ Türk İslam devletlerinde, çocuk ve kimsesiz çocuklara devlet ve toplumun yaklaşımında, İslam dini önemli ölçüde belirleyici bir rol oynamıştır.¹¹ İslam dini, öğretilerinde bütün Müslümanlara, yoksul ve yetim çocuklara sahip çıkılması hususunda birçok emir ve tavsiyelerde bulunmuştur.¹²

Osmanlı toplumsal hayatında sosyal yardım ve dayanışma hayırseverlik üzerine oturtularak Müslümanların fakir ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmesinin dini bir görev olduğu inancı hâkimdir. İslam dininin yoksullar ve yetimlere yönelik toplumsal sorumluluk anlayışını yansıtan zekât ve sadaka emirleri, bireyler arası yardımlaşma ve dayanışmanın dini bir vecibe olarak teşvik edildiğini ortaya koymaktadır. İslam’ın bu çerçevede ortaya koyduğu yardımlaşma ilkesi, bireyleri hayırseverliğe yönlendirerek toplumsal dayanışmayı kurumsallaştırmakta ve sosyal adaletin tesisine katkı sunmaktadır.¹³ Hali vakti yerinde olanların, hayır amacıyla yaptıkları yardım ve destekler süreç içerisinde vakıf müessesesini doğurmuştur. Vakıfların hayata geçmesiyle toplum yararına yapılan bu hizmetler kurumsal hale gelmiştir. Osmanlı’da vakıf denince öncelikle akla yoksullar ve kimsesiz korunmaya muhtaç çocuklar gelir. Vakıflar sadece muhtaç çocukların değil toplumun dezavantajlı kesimini oluşturan bireylerin de ihtiyaçlarını karşılamada önemli görevler üstlenmişlerdir.¹⁴

⁹ Şahin, “Çocuk, Çocukluk Kavramları ve Çocukluğun Tarihsel Gelişimi”, 2.

¹⁰ Akandere - Dalda, *Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar*, 39.

¹¹ Muammer Salim, *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 34.

¹² Kur’an-ı Kerim bk., Bakara 83,177,215,220; Nisa 2,6,8,10,36,127; Enam 152; İsra 34; Duha 9; Beled 15; Maun 2.

¹³ Safiye Kıranlar, *Savaş Yıllarında Türkiye’de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005), 14.

¹⁴ Kocabıyık, *Cumhuriyet Dönemi Çocuk Koruma Politikaları (1923-1950)*, 20.

19. yüzyıla gelinceye kadar kimsesiz çocukların bakım ve gözetimi hayırseverler ve vakıflar tarafından yapılmaya devam etmiştir.¹⁵ Ancak 19. yüzyıl Osmanlı Devleti için zor bir yüzyıl olmuştur. Bu dönemde Balkanlarda yaşayan gayrimüslim tebaanın Batı'nın da etkisiyle ayaklanma çıkartmaları devletin zayıflamasına, güç ve toprak kaybetmesine neden olmuştur. Yaşanan savaşların beraberinde getirdiği kitlesel göçler, açlık ve salgın hastalıkların çoğalmasına ve sahipsiz ve yetim çocuklar sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹⁶ Yaşanan bu gelişmeler Osmanlı Devleti'ni sosyal hizmet alanında kurumsallaşmaya sevk etmiştir. Bu dönemde, kimsesiz çocukların korumasında vakıflar yeterli olamayınca Osmanlı Devleti, yetim çocukların korunmasına yönelik bazı yasal düzenlemeler yapmıştır.¹⁷ Bu düzenlemelerin ilki yetimlerin mallarının korunmasına yönelik 31 Aralık 1851 tarihinde yayımlanan “*Eytam Nizamnamesidir.*” Nizamname gereği terekenin tespiti ve yetim mallarının daha iyi korunması için müstakil bir birim Eytam Sandıklarının kurulmasına karar verilmiştir.¹⁸

Yukarda ifade edildiği üzere 19. yüzyılda Balkanlarda çıkan iç karışıklıklar Osmanlı Devleti'ni çok zor durumda bırakmıştır. Bu bağlamda Niş vilayetinde çıkan karışıklıkları önlemek ve yeniden bu bölgede hâkimiyeti tesis etmek üzere Mithat Paşa Ocak 1861'de Niş'e¹⁹ vali olarak atanmıştır. Mithat Paşa'nın Niş'te vali olarak yaptığı başarılı çalışmalar, onun 1864'te merkezi Rusçuk olan Tuna Vilayeti Valiliğine atanmasını sağlamıştır.²⁰

Ekim 1864'te Tuna valisi olan Mithat Paşa bu bölgede Rusların kışkırtmalarıyla yayılan Panslavizm ideolojisini boşa çıkartmak ve Osmanlıcılık

¹⁵ Vehbi Ünal, “Osmanlının Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları”, *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 36/2 (25 Ocak 2013), 1-27.

¹⁶ İzzettin As, *Bir Sosyal Hizmet Kurumu Olarak Darüleytam* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2022), 12.

¹⁷ Ünal, “Osmanlının Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları”, 13.

¹⁸ Tahsin Özcan, “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (19 Nisan 2012), 110.

¹⁹ Niş 1456'da Osmanlı hakimiyetine girdi. 1839 yılına gelinceye kadar Semendire'ye bağlı bir kaza iken 1839'da Vilayet oldu. Balkanlarda yükselen milliyetçilik ve hoşnutsuzluk, Rusya'nın kışkırtmalarıyla birleşerek bölgede ayaklanmalara ve istikrarsızlığa yol açtı. 1860'da bölgeye gönderilen Müfettişinin raporunda Niş'te sorunların olduğunu bildirmesi üzerine sükûneti tesis etmek üzere 1861'de Mithat Paşa Niş'e vali olarak görevlendirildi. Bk. Mead Osmani, *XIX. Yüzyılda Niş Sancağı*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021).

²⁰ “Midhat Paşa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 16 Mayıs 2024).

anlayışını egemen kılmak için bir dizi reform hareketine girişmiştir. Mithat Paşa, Niş ve yakın bölgedeki Müslim, gayrimüslim kimsesiz çocukları topluma kazandırmak için 1868 yılında Osmanlı Devleti'nde ilk uygulama olan ıslahhaneler kurmuştur.²¹ Islahhanelere kimsesiz çocuklardan başka suç işlemiş ve bu yüzden bir yıl kadar mahkûmiyet cezası almış çocuklar da ıslah amacıyla alınıyordu.²² Islahhanelerde kalan çocuklara okuma yazma, hesap, defter tutma gibi temel derslerin yanında belli sanatları öğrenmeleri için atölyelerde uygulama eğitimi de almaları sağlanmaktaydı. Bu atölyelerde terzilik, kunduracılık, dericilik, matbaacılık, dokumacılık ve iplik eğirme gibi sanatlar öğretiliyordu.²³ Esasında daha çok kimsesiz ve yetim çocuklara hizmet için kurulan bu ıslahhanelerin başarılı olması üzerine İstanbul başta olmak üzere ülkenin diğer yerlerinde de ıslahhaneler açılmaya başlanmıştır.²⁴

Osmanlı Devleti'nde geleneksel sosyal yardım uygulamalarının kurumsallaşarak modern anlamda hizmet vermeye başlaması II. Abdülhamid devrinde olmuştur.²⁵ 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'daki sosyal refah kurumları, II Abdülhamid için önemli bir örnek oluşturmuştur.²⁶ II. Abdülhamid'in hayır işlerine yönelik geleneksel yaklaşımıyla şekillenen sosyal yardım politikası, genel anlamda klasik çizgide olsa da kurumsal yapısı itibarıyla Batılılaşma etkilerini yansıtmaktadır.²⁷ II. Abdülhamid, sosyal yardımların daimî hale helmesini sağlamak için birçok önemli sosyal hizmet kurumu kurmuştur.²⁸ Bu dönemde kurulan ve çocukları yakından ilgilendiren sağlık ve sosyal hizmet kurumlarının başında, Hamidiye Etfal Hastanesi, Darülaceze, Darülhayr-i Âli, Darüşşafaka, Darüleytam gelmektedir.

II. Abdülhamid'in sağlık ve sosyal hizmet alanında anne ve çocuklara hizmet vermek üzere açtığı kurumlarından birisi Hamidiye Etfal Hastanesidir. Özellikle sağlık

²¹ Meral Bayrak Ferlibaş, "Bir Sosyal Sorumluluk Proje-si: Tuna Vilayeti Islahhaneleri", *BELLE TEN* 77/279 (01 Ağustos 2013), 573.

²² K. Osman Akol, *Kimsesiz Çocuklar* (Ankara: Örnek Matbaası, 1950), 49.

²³ Akol, *Kimsesiz Çocuklar*, 49.

²⁴ As, *Bir Sosyal Hizmet Kurumu Olarak Darüleytam*, 111.

²⁵ Fatma Gökçe Temuren, *II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Yardım Uygulamaları* (Tekirdağ: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 32.

²⁶ Esra Demirci Akyol, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları", *Sosyal Politika Çalışmaları* 7/31 (2013), 32-47.

²⁷ Yaşar Baytal, *Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1923-1938)* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2012), 18.

²⁸ Temuren, *II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Yardım Uygulamaları*, 84.

konusuna hassasiyet gösteren Padişah, döneminde Batı'daki sağlıkla ilgili gelişmeleri yakından takip etmiş, her bir buluşu ve tedavi yöntemini modern bir anlayışla ülkeye getirtmeye çalışmıştır. Onun açtığı Hamidiye Etfal Hastanesi Osmanlı Devleti'nin ilk çocuk hastanesidir. Bugün hala hizmet sunmaya devam eden bu hastaneyi II. Abdülhamid, sekiz aylıkken difteriden vefat eden kızı Hatice Sultan adına kendi bütçesinden 1899 yılında yaptırmıştır.²⁹

II. Abdülhamid'in, İstanbul sokaklarında hoş olmayan bir görüntü oluşturan ve sosyal hayatı tehdit eden fakir ve dilencilerin barınması amacıyla kendi parasıyla yaptırıp adını da bizzat kendisinin vererek 2 Şubat 1896 tarihinde hizmete açtığı bir diğer kurum da Darülacezedir.³⁰ Darülaceze, Osmanlı'da ilk kurulan modern sosyal hizmet kurumu olmuştur. Yoksul ve dilencilerle hizmet vermek üzere kurulmuş olan Darülaceze süreç içerisinde yaşlı ve kimsesiz çocuklara da hizmet vermeye başlamıştır.³¹ Darülacezede kimsesiz çocukların yedi yaşına kadar kalacağı bir yuva ile yedi yaş üstü kız ve erkek çocuklara mahsus yetimhane de bulunmaktaydı. Burada yetimhanede kalan çocukların eğitim alması için bir de okul açılmıştır.³² Din ve milliyet farkı gözetilmeden Müslümanlarla birlikte Rum, Ermeni ve Yahudilerin de kabul edildiği kurumun içerisinde, her kesimden hayırseverin yardımı ile yapılan çamaşırhane, iki hamam, terzilik, kunduracılık, marangozluk, demircilik, dökümcülük, halı atölyeleri, fırın, cami, iki kilise ve havra bulunmaktadır.³³ Kesintisiz hizmetlerini günümüze kadar getirerek devam ettiren Darülaceze, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olarak İstanbul Şişli'deki yerleşkesinde halen hizmetlerini sürdürmektedir.³⁴

II. Abdülhamid'in kurduğu en önemli sosyal hizmet kurumlarından bir tanesi de Darülhayr-i Âlidir. Darülhayr-i Âli, kimsesiz Müslüman çocuklar için kurulmuş yatılı bir okul, bir çeşit yetimhanedir.³⁵ Kurum, “işsiz”, “güçsüz”, “başboş” yetim çocukların sanayi mekteplerinde okumalarını sağlamak için hazırlık amacıyla hizmete

²⁹ Nuran Yıldırım, “II. Abdülhamid'in Saltanat Yıllarında Tıp, Sağlık ve Sosyal Yardım”, *Bezmîâlem Aktüel* 21 (2018), 28-32.

³⁰ “Darülaceze”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Mayıs 2024).

³¹ Akyol, “Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları”, 32-47.

³² “Darülaceze”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 18 Mayıs 2024).

³³ Nurettin Birol, “II. Abdülhamid Dönemi Hayır Kurumlarından Darülaceze'nin Yapımı ve Halil Rıfat Paşa”, *Akra Kültürel Sanat ve Edebiyat Dergisi* 5/13 (30 Eylül 2017), 33-53.

³⁴ “Darülaceze Başkanlığı”, *T.C. Darülaceze Başkanlığı* (Erişim 18 Mayıs 2024).

³⁵ Özpolat - Toper, “Çocukluk ve Çocuğa Yönelim Sosyal Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi”, 1-34.

açılmıştır.³⁶ Darülhayr-i Âli, 1903 yılında Abdülhamid'in tahta çıkışının yıldönümü kutlamalarında açılışı yapılmıştır. Abdülhamid'in girişimiyle kurulan bu kurum, Hazine-i Hassa tarafından mali olarak desteklenmiştir. Bu sosyal hizmet kurumu çok uzun ömürlü olmamış ve henüz mezun vermeden 1909 yılında ekonomik yetersizlikler nedeniyle kapatılmıştır.³⁷ Darülhayr-i Âli, Cumhuriyet Dönemi meslekî ve teknik öğretim kurumlarıyla Çocuk Esirgeme Kurumunun temellerini oluşturmuştur.³⁸

19. yüzyıl ve sonrası Osmanlı Devleti için siyasi, sosyal ve ekonomik sorunların yaşandığı bir dönem olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonunda Balkanlar'da kaybedilen topraklarda yaşayan Türklerin İstanbul başta olmak üzere vatan topraklarına göçmelerine neden olmuştur. Bu savaşlarda şehitlerin çocuklarının barındırılması devlet için büyük problem oluşturmuştur. Savaşlar sonrasında göç eden Türkler, Anadolu'nun muhtelif yerlerine, sakat, muhtaç ve yetimler ise Darülaceze yerleştirilmişlerdir. Ancak devam eden süreçte, göçler ve şehit yetimlerinin sayısının artması, bunların barınma ve bakımı konusu devleti yeni tedbirler almaya sevk etmiştir.³⁹ İstanbul'a gelen göçmen sayısında görülen büyük artış barınma sorununu da beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda, savaşlarda verilen büyük kayıplar neticesinde geride kalan dul ve yetimlerinin devlet tarafından bakılması gerekliliği de ortaya çıkmıştır. II. Abdülhamid'in tahtta olduğu 1876-1908 yılları arasında İstanbul'a yapılan büyük göçler beraberinde gelen kimsesiz çocuklar sorununa çözüm amacıyla bu dönemde İttihat ve Terakki'nin de destekleriyle Darüleytamlar açılmaya başlanmıştır.⁴⁰ Darüleytamların kurulmasına sebep olan en önemli sebep özellikle Balkan Savaşı ile I. Dünya Savaşı'nda hayatını kaybedenlerin geride bıraktığı ve her geçen gün sayıları hızla artan yetimlerine sahip çıkılması düşüncesi olmuştur. Yetim çocuklar için kurulmuş olan Darüşşafaka, Darülaceze, Himaye-i Etfal gibi müesseseler gelişen bu olağanüstü olaylar karşısında yeterli hizmet verememeleri Darüleytamların

³⁶ Salim, *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*, 40.

³⁷ Bekir Türkmen, *Cumhuriyet Döneminde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Hizmet Müesseseleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 1987), 22.

³⁸ Ünal, "Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları", 20.

³⁹ Salih Özkan, "Türkiye'de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytamu", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 19 (01 Aralık 2006), 211-229.

⁴⁰ Akyol, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları", 32-47.

kurulmasını zorunlu kılmıştır.⁴¹ Darüleytamlar Meşrutiyet Dönemi'nde kimsesiz bakıma muhtaç çocukların bakım ve korunması ve bir meslek sahibi yapılmaları için devlet tarafından kurulmuş ilk kapsamlı sosyal hizmet kurumlarıdır. 1914'te sayıları 16 olan Darüleytamlar, I. Dünya Savaşı'yla birlikte yetim ve özsüz çocuk sayısının hızla artmasıyla birlikte 1916 yılına gelindiğinde 69'a ulaşmış ve 5000 kız, 15.000 erkek çocuğa hizmet verir hale gelmiştir.⁴²

İstanbul ve Anadolu'nun birçok şehirlerinde Darüleytamlar açıldığı halde teşkilat kanunu ancak 2 Haziran 1917 tarihinde çıkartılmıştır. Kanun gereği Darüleytamların, Maarif Nezareti uhdesinde oluşturulan "Darüleytamlar Müdüriyet-i Umumiyesi" tarafından örgütlenmesi kararlaştırılmıştır.⁴³ Bu tarihten sonraki Darüleytamların açılışı Darüleytamlar Müdüriyet-i Umumiyesinin iznine tabi tutulmuştur.⁴⁴ Darüleytamlar Müdüriyet-i Umumiyesinin kuruluşundan önce, taşrada faaliyet gösteren şube sayısının 49 olduğu ve bu şubelerde toplam 5.575 çocuğun himaye edildiği anlaşılmaktadır. 1917 yılı itibarıyla ise, Darüleytam Müdüriyet-i Umumiyesine bağlı olarak ülke genelinde hizmet veren şube sayısı 65'e ulaşmış ve bu kuruluşlarda barındırılan çocuk sayısı 11.680 olmuştur. Ancak 1918 yılına gelindiğinde, Darüleytam sayısının 62'ye düştüğü; bu kurumlarda bakım gören çocuk sayısının ise 8.850'ye gerilediği görülmektedir.⁴⁵

İlerleyen zamanlarda savaşın getirdiği ağır ekonomik şartlar bu kuruluşların olumsuz etkilenmelerine neden olmuş, gıda ve eşya fiyatlarının artışı, devlet kaynaklarının yetersizliği, kurumu güç durumda bırakmıştır. Darüleytamların süreç içerisinde yapılan masrafları karşılayamayacak duruma gelmeleri üzerine devlete ağır mali yük oluşturmaları nedeniyle öncelikle taşra sonra da İstanbul'dakilerin kapatılma yoluna gidilmiştir.⁴⁶ Nitekim Meclis-i Vükelanın 12 Eylül 1920 tarihli mazbatasında Darüleytamların, kapatılarak kız çocukların ailelere evlatlık, erkeklerin ise esnafa çırak olarak verilmelerine karar verilmiştir. Mazbatadaki bu ifade dikkate alındığında

⁴¹ As, *Bir Sosyal Hizmet Kurumu Olarak Darüleytam*, 152.

⁴² Salim, *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*, 42.

⁴³ Kıranlar, *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, 61.

⁴⁴ Kübra Sarısoy, *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Kimsesiz Çocukların Korunması ve Yetimhaneler* (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 27.

⁴⁵ As, *Bir Sosyal Hizmet Kurumu Olarak Darüleytam*, 167.

⁴⁶ Burcu Kılınç, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ve Çocuk Dergisi: Aktörler ve Söylemler (1936-1948)* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 12-13.

İstanbul'a taşınan Darüleytamların da 12 Eylül 1920 tarihi itibarıyla kapatıldıkları anlaşılmaktadır. Maddi imkânsızlıklar ve yönetim zafiyeti nedeniyle Darüleytam kurumlarının yönetilemez hale gelmesi bu kurumların kapatılmasına yol açmıştır. 1920 yılı itibarıyla İstanbul'da Darüleytamların kapatılmasıyla yetim çocukların parasız olarak barınacağı ve meslek sahibi yapılacakları bir müessese kalmamıştır.⁴⁷

Her ne kadar İstanbul'daki Darüleytamlar kapatılmışsa da TBMM Anadolu'daki Darüleytamlara sahip çıkmıştır. TBMM'de 1922 yılında İcra Vekilleri Heyetince, usul ve esasları belirlenerek hazırlanan Darüleytamalar Nizamnamesi ile bu kurumlar varlıklarını ve hizmetlerini 1926 yılına kadar sürdürmüştür.⁴⁸ 1922 yılında çıkartılan Darüleytamlar Nizamnamesi, kız ve erkek çocukların kurumun manevi evlatları olarak kabul edileceğini, çalışma yaşına gelen çocukların üretici sayılacağı ve komisyonca kararlaştırılan kurumun safi gelirine ortak olacağı hükmü getirmiştir. Her yılsonunda çocuğun çalışmasıyla elde ettiği hissesi bankada adına açılacak hesaba yatırılması zorunluluğunu getirmiştir. Süresi dolup kurumdan ayrılan çocuğa, bankadaki biriken paranın tamamının kendisine verilmesi kabul edilmiştir. Nizamnameden de anlaşılacağı üzere Darüleytamlarda yalnızca çocuğa sahip çıkmakla kalmamış aynı zamanda çocukların kurumda çalışmalarına da izin edilmiştir.⁴⁹ Bu şekilde varlıklarını devam ettiren Darüleytamlar 10 Haziran 1926 tarihinde 931 sayılı “*Öksüz Yurtları Teşkilatı Hakkındaki 2 Nisan 1333 Tarihli Kanunun İlga ve Mezkur Yurtlar Hesabatının Tasfiyesine Dair Kanun*’un” kabul edilmesiyle kapatılmıştır.⁵⁰ Darüleytamların kapatılmasıyla, kimsesiz çocuklara yönelik misyonu “Himaye-i Etfal Cemiyeti” devralmış ve bu kuruluş, Türkiye’de çocuk davasında çok önemli bir yer edinmiştir.

Yöntem: Bu araştırmamızda, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet dönemlerindeki kimsesiz çocuk politikasına odaklanarak, 1923’ten 1981’e kadar olan Rize’de Kimsesiz Çocuklar ve Rize Çocuk Yuvasının tarihi araştırılmıştır. Çalışma üç

⁴⁷ Kevser Şeker, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Çocukların Korunması ve Çocuk Esirgeme Kurumu (1917-1981)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 52-53.

⁴⁸ Şeker, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Çocukların Korunması ve Çocuk Esirgeme Kurumu (1917-1981)*, 53; As, *Bir Sosyal Hizmet Kurumu Olarak Darüleytam*, 267.

⁴⁹ Ahmet Şamil Güner - Abdullah Bay, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu* (Ankara: Birleşik Dağıtım Kitapevi, 2013), 135.

⁵⁰ Kıranlar, *Savaş Yıllarında Türkiye’de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, 222.

bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümünde Kurtuluş Savaşı döneminde şehit çocukları ve kimsesiz çocuklara yönelik TBMM ve hükümetlerinin yaptığı çalışmalar, Himeye-i Etfal Cemiyetinin kuruluşu ve faaliyetleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet Dönemi devlet ve toplumun kimsesiz çocuklara yönelik yaklaşımları ve kimsesiz çocukları içerisine alan yasal düzenlemeler ve uygulamaları ile 5387, 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Kanunları ele alınarak incelenmiştir. İkinci bölümde, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet Dönemi'nde Rize'de kimsesiz çocukların korunmasına yönelik yapılan çalışmalar araştırılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda ÇEK Rize Merkezinin kurulması ve yoksul ve kimsesiz çocuklarla ilgili yaptıkları faaliyetler ile ilk Çocuk Yuvasının açılışı fiziki durumu ve sonrasında ikinci yuva binasının yapımı çalışması ve hizmete sunulması incelenen konular olmuştur. Aynı şekilde bu bölümde yuvanın kurumsal yapısı ve hizmetleri, resmi kurumlarla olan münasebetleri ile yuvanın toplum üzerine oluşturduğu tesir ve yöre insanının yuvaya yaklaşımı çalışılmıştır. Üçüncü bölümde Çocuk Yuvasının idari yönetimi, personel durumu, çalışma şekli ele alınmıştır. Kimsesiz çocukların yuvaya dönemlerine göre kabul şekilleri, günlük yaşantıları, özel gün ve haftaların yuvada kutlanması, sünnet törenleri, yuvada yaşanan ölüm vakaları ve defin işlemleri, yuvada yaşı dolan çocukların durumu, kimsesiz yuva çocuklarına yönelik evlat edindirilme hizmetleri ile çocuklara verilen sağlık hizmetleri bu bölümde ele alınan konular arasındadır. 1981 Yılında Çocuk Esirgeme Kurumu tüm varlık ve kuruluşlarıyla birlikte Milli Güvenlik Konseyi tarafından 51 numaralı Kararname'yle⁵¹ kapatılarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına devredilmesiyle birlikte Rize Çocuk Yuvası da devletin yönetimine geçtiğinden bu tarihten sonraki çocuk yuvası konusu ayrı bir çalışmayı gerektirdiği için araştırma buraya kadar olan dönemi içermektedir. Çalışmada yerel basın, devlet arşivi, meclis tutanakları, yazılı ve görsel kaynaklar, bilimsel eserler, makale ve tezlerle birlikte özellikle önemli ölçüde yuva arşivinden yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında, Üniversitemizden alınan etik kurul onayı doğrultusunda, arşivlerde yer almayan ancak araştırmaya katkı sağlayabilecek nitelikteki bazı bilgiler, ilgili dönemi yaşamış ve ulaşılabilen yuva çocukları ile kurum personeliyle gerçekleştirilen görüşmeler aracılığıyla elde edilmiştir.

⁵¹ Milli Güvenlik Konseyi Kararı, Karar No: 51 (MGK Kararı), *Resmi Gazete* (05 Mayıs 1981).

1. KURTULUŞ SAVAŞI VE CUMHURİYET DÖNEMİ KİMSESİZ ÇOCUK POLİTİKASI

1.1. Kurtuluş Savaşı Döneminde Kimsesiz Çocuklar

TBMM Hükümeti, savaşların beraberinde getirdiği sosyal felaketlerin önüne geçmek için sosyal hizmet ve yardımların tek elde toplanmasının gerekliliğini gördüğünden İcra Vekilleri Heyeti oluşturulurken, Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekilliği adında müstakil bir bakanlık ihdas etmiştir (2 Mayıs 1920). Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâletinin kurulmasında en önemli amillerden birisi de sayıları 200 bini bulan yetim çocuğun barınma, bakım, eğitim, sağlık gibi ihtiyaçlarının karşılanması düşüncesidir. Bu bağlamda daha önce İstanbul'da kurulan Muavenet-i İctimaiye Müdürlüğü, 1922 yılında TBMM tarafından kurulan Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâletine bağlanmıştır. Müdürlük sorunun çözümü için yetimlerin tamamına ulaşması mümkün olmamakla birlikte imkânları ölçüsünde 10-15 civarında Darüleytam açmak suretiyle önemli oranda yetime ulaşmayı hedeflemiştir.⁵² Daha önce Maarif Nezaretine bağlı olan Darüleytamlar,⁵³ 1 Kasım 1922 tarihinde Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâletine bağlanarak, 5 Aralık 1922 tarihinde Darüleytamların çalışma usulünü düzenleyen bir talimatname yayımlanmıştır. Bu doğrultuda, Darüleytamların yönetimi için ortak ilkeler belirlenmiş olup, kurumun gelirlerinin bağışlar, belediyelerin katkıları ve Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâletinin bütçesinden sağlanmasına karar verilmiştir.⁵⁴

Kurtuluş Savaşı devam ederken, diğer yandan da ülkedeki yetim çocukların himayesi meselesi, TBMM'nin önemli gündem maddelerinden birisi olmuştur. Bir yandan yetimlerin tespiti yapılırken, diğer yandan da bakım ve korunmalarını temin etmek için tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Yetimlere sahip çıkılması meselesi Ankara Himaye-i Etfal Cemiyetinin kurulmasına vesile olmuştur.⁵⁵ Mustafa Kemal Atatürk'ün emri ve direktifi ile TBMM üyeleri tarafından 30 Haziran 1921 tarihinde Ankara'da

⁵² As, *Bir Sosyal Hizmet Kurumu Olarak Darüleytam*, 117.

⁵³ Doğan Çağlar, "Atatürk ve Cumhuriyet Devrinde Korumaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım ve Öğretim Olanakları", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 15/2 (1982), 1-21.

⁵⁴ As, *Bir Sosyal Hizmet Kurumu Olarak Darüleytam*, 120; Salim, *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*, 43.

⁵⁵ Sarısoy, *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Kimsesiz Çocukların Korunması ve Yetimhaneler*, 47.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (THEC) kurulmuştur.⁵⁶ Himaye-i Etfal Cemiyeti savaşlarda şehit düşmüş askerlerin geride bırakmış olduğu yetimlerine sahip çıkmak üzere çalışmalarını yürütürken,⁵⁷ diğer yandan da TBMM, ülkede kimsesiz ve yetim kalan çocukların himaye ve bakımları için Mecliste müzakereler yapılarak çözüm yolları aramıştır. Mecliste “*İdare-i Nevahi Kanun Tasarısı*” müzakeresi yapılırken Kastamonu Mebusu Abdulkadir Kemali Bey, “*İçtimaiye Vekâleti Celile’sinden*” yetim çocuklara daha fazla sahip çıkılarak destek olunmasını istemiştir.⁵⁸

TBMM’nin 18.01.1339/1923 tarihli Meclis oturumunda İzmit Mebusu Sırrı Bey Eskişehir, Afyonkarahisar bölgesinin Yunan işgaline uğradığı esnada Yunanların gelişini bekleyen Hristiyan memurların hemen bulundukları yerlerden onlara katılmak için ayrılmaları nedeniyle geride bıraktıkları çocuklarını kendilerinin himayeleri altına aldıklarını söylemiştir. Konuşmasında; “*Onlar bizim askerlerimizi öldürmeye çalıştıkları halde biz onların çocuklarını, evlâtlarını kendi paramızla buradan; kendi milletimizin kesesinden besledik*”⁵⁹ diyerek, Hristiyan memurların terk ettikleri çocuklarına nasıl sahip çıktıklarını anlatmıştır. İzmit Milletvekili Sırrı Bey’in verdiği bilgilerden, bağımsızlık mücadelesi veren TBMM sadece ülkenin yetim ve kimsesiz çocuklarına değil, etnik köken ve millet ayrımı gözetmeksizin terkedilmiş diğer kimsesiz çocuklara da sahip çıktığı anlaşılmaktadır.

TBMM’nin 03.04.1922 tarihli oturumunda, kuraklık ve kıtlık nedeniyle Rusya’da açlığa mahkûm Müslüman çocuklarından bir kısmının Türkiye’ye getirilmesi ve idarelerinin temini ile ilgili çalışmaları yürütmek için Burdur Mebusu İsmail Suphi Bey’in Meclise verdiği takririn görüşmesinde, bahsi geçen on beş-yirmi bin çocuğun Kafkaslarda ölümle pençelediği ifade edilerek, bunların Türkiye’ye getirilmesi hususu üzerinde müzakere yapılmıştır. İsmail Suphi Bey, bu çocukların iki bin kadarını Doğu’da Kazım Karabekir’in kurduğu Darüleytamların, bin kadarını Himaye-i Etfalin, bin kadarını da Hilal-i Ahmer’in alacağını belirterek, geriye kalan 5- 10 bin kadar çocuğun da Türk ailelerinin yanlarına yerleştirerek kurtarılmasını istemiştir. Bolu Mebusu Dr. Fuat Bey, Himaye-i Etfalin 86 bin küsur yetim çocukla ilgilendiğini, hariçten gelenlerle de ilgileneceğini ifade etmiştir. Sıhhiye Vekili Dr.

⁵⁶ Kılınç, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ve Çocuk Dergisi: Aktörler ve Söylemler (1936-1948)*, 17.

⁵⁷ Kıranlar, *Savaş Yıllarında Türkiye’de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, 279-280.

⁵⁸ “TBMM, Zabıt Ceridesi, Cilt: 13, Devre: 1, İçtima 81.”, (24 Eylül 1921), 7.

⁵⁹ “TBMM Zabıt Ceridesi, C.26, Devre: I, İçtima: 3.”, 18 Ocak 1923, 410-413.

Rıza Bey sınırlarımıza gelen çocuk sayısının 20- 25 bin civarında olduğu tahmin edildiğini ve öncesinde bir dizi çalışmanın yapıldığını bu çocukların ilgili kurumlara yerleştirildikten sonra geride kalanlarının köylere, şehirlere aileler nezdine yerleştirilerek dağıtılması fikrinde olduklarını bildirmiştir.⁶⁰

1921 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan ancak yasalaşmayan İdare-i Kura ve Nevahi Kanun Lâyihası'nın⁶¹ 52. maddesinin 13. fıkrasında, kimsesiz ve terk edilmiş çocukların sevk ve idaresinin vilayet teşkilatlarının sorumluluğuna verilmesi önerilmiştir.⁶² Yetim çocukların ilk kez bir kanun tasarısı kapsamında ele alınarak düzenlenmeye çalışılması, dönemin sosyal politika anlayışı açısından kayda değer bir gelişme niteliğindedir.

TBMM, şehit ve muhacir çocukları için kurulan yurtlara bütçe imkânları ölçüsünde destek olmaya çalışmıştır. Örneğin 1921 yılı bütçesinde Amasya'da şehit ve muhacir çocuklarının bakımı için kurulan Şefkat-i İslamiye Yurdu ihtiyaçlarında kullanılmak üzere Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye bütçesine 5000 lira tahsisat koymuştur.⁶³ Aynı şekilde Amasya Mebusu Hamdi Bey ve arkadaşları, TBMM'ye Amasya Şefkati İslamiye Cemiyeti tarafından tahsis edilen Darüleytamın inşaatının ikmal için Muavenet-i İçtimaiye Vekâletinin 1922 senesi bütçesinden 7500 liranın ilâve ve kabulü hakkında taktir vermişlerdir.

Hamdi Bey'in taktir hakkında meclise verdiği bilgide, Darüleytamda 260'ın üstünde yetim çocuğa bakıldığını, bu çocukların ebeveyni şehit edilmiş Vilayet-i Şarkîye ahalisinin çocukları olduğunu, içlerinde beş tane bile Amasyalı çocuğun olmadığını söylemiştir. Konuşmasının devamında, geçen yılki bütçeden 5000 lira verildiğini bu yıl ihtiyaca binaen artırılmasını isteyerek verilecek ödeneğin çocukların tahsil ve terbiyesinde, bir sanat öğrenmelerinde kullanılacağını bildirmiştir.⁶⁴ Aynı konu hakkında söz alan Sıhhiye Vekili Dr. Rıza Bey, Vekâlet olarak bütçe imkânları ölçüsünde Darüleytamların bir kısım masraflarının karşıladıklarını, Vekâlet olarak

⁶⁰ "TBMM Zabıt Ceridesi, C.18, Devre: I, İçtima: 3, On Dokuzuncu İçtima", (03 Nisan 1922), 479-482.

⁶¹ Sait Aşgın - Alparslan Bülbül, "Cumhuriyet Arifesinde Erken Bir İleri Yerel Demokrasi Teşebbüsü: 1921 İdare-i Kura Ve Nevahi Kanun Lâyihası", *Türk İdare Dergisi* 498 (Aralık 2023), 117-146.

⁶² "TBMM Zabıt Ceridesi, C.18, Devre: I, İçtima: 3, Dördüncü İçtima", (07 Mart 1922), 90.

⁶³ "TBMM Zabıt Ceridesi, C.13, Devre: I, İçtima: 2, Doksan Üçüncü İçtima", (15 Ekim 1921), 150-154.

⁶⁴ "TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 24, Devre: I, İçtima: 3, Yüz Yirmi Altıncı İçtima", (25 Ekim 1921), 179.

kendilerinin de Kayseri’de bir Darüleytam tesis ettiklerini, Darüleytamların düzensiz ve dağınık olduğunu söylemiştir. Yine Darüleytamların, bazı yerlerde askeri idarenin, bazı yerlerde belediyeler ile hayır cemiyetlerinin ve bazılarının da Vekâletin idaresinde yönetildiğini belirttikten sonra bu dağınıklığı gidermek için bir nizamname hazırlayarak Meclise sunacaklarını bildirmiştir.⁶⁵

Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekilinin verdiği bilgilerden, bakanlık, yerel yönetimler ve hayır kurumlarının her birinin, kurdukları Darüleytamlar vasıtasıyla yetim çocuklara sahip çıkmaya çalıştığı; ancak ülke genelinde bir birlikteliğin olmadığı, bu dağınıklığın hizmetin yürütülmesinde karışıklıklara sebebiyet verdiği ve Darüleytamların tek bir merkezden yönetilmesi için yasal düzenlemeye ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

Kurtuluş Savaşı Dönemi’nde, Darüleytam ile Himaye-i Etfal Cemiyeti gibi hayır kuruluşlarının yanı sıra, Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa’nın savaşta ailesini yitirmiş bakıma muhtaç çocuklar için Erzurum’da kurduğu Çocuk Yuvaları da önemli hizmetler gerçekleştirmiştir. Karabekir Paşa topladığı yetim çocukları sadece barındırmakla kalmayarak gelecekte bir meslek sahibi olmaları için okullar açmıştır.⁶⁶

Kurtuluş savaşının son bulduğu dönemde yönetimde bulunan 4. İcra Vekilleri Heyeti Reisi Ali Fethi Bey, 5 Eylül 1923 tarihinde meclise sunduğu hükümet programında, ülkedeki yetim çocuklar ile ilgili önemli tespitlerde bulunmuştur. Kurtuluş Savaşında tüm imkânların zorunlu olarak cepheye hasredilmesi nedeniyle memleket ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmetlerin sınırlı kaldığını, barış dönemine geçilmesiyle birlikte ihtiyaçların hızla giderileceğini ifade ederek, konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür:

“Hâkimiyeti Milliye devresinin icap ve mahsulü olarak teşekkül eden Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti o vakit ki ahvali fevkalâdenin kâffe-i mesainin cepheye sarfını istilzam etmesi hasebiyle lâıyk-ı veçhile neşvünema bulamayıp sulha kadar memleket ihtiyacâtını mahdud bir bütçe ve nâkâfî mesai ile tatmin edebildi. Fakat bundan böyle kendisinden beklenen mühim vazaif-i ilmin ve ihtiyacın emrettiği

⁶⁵ “TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 24, Devre: I, İctima: 3, Yüz Yirmi Altıncı İctima”, 180.

⁶⁶ Demo Ahmet Aslan, *Cumhuriyet’in Törensiz Meşruiyeti: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 64; Sarısoy, *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Kimsesiz Çocukların Korunması ve Yetimhaneler*, 53-54.

dairede hüsnü ifa etmeye çalışacaktır. Mütemadi harpler takriben 200 bin şehit yavrusunu bugünkü nesil ve Hükümetin himaye ve şefkatine terk etmiştir. Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti bütçe darlığından dolayı bunların ancak yirmi bin kadarına bakabilmektedir. Daha büyük bir miktarın bu himaye ve şefkatten müstefid olmaları için, varidat teminine Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti gayret edecektir.”⁶⁷

Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâletinin himayesi dışında kalan yetim çocuklara yönelik olarak ise, bu amaçla kurulmuş hayır kurumları aracılığıyla ya da evlatlık veya besleme olarak ailelerin yanına yerleştirme yöntemi tercih edilmiştir. Bu uygulama, devletin doğrudan sorumluluk üstlenmediği çocuklar için toplum temelli bir çözüm arayışını yansıtmaktadır.

1.2. Cumhuriyet Döneminde Kimsesiz Çocuklar

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan savaşlara bağlı olarak meydana gelen felaketler, açlık, sefalet, ölüm ve göçlerle birlikte yetim ve sahipsiz çocuk sayılarının da hızla artmasına neden olmuştur. Çaresiz ve zor durumda kalan savaş mağdurlarına yardım etmek, kimsesiz çocuklara sahip çıkmak için ülke genelinde kurulan Darülaceze, Hilal-i Ahmer, Darülhayr-i Âli, Himaye-i Etfal gibi hayır kurumları imkânları ölçüsünde önemli hizmetler görmüştür. Ancak süreç içerisinde hayır kurumlarının artan ihtiyaca cevap veremediği görülünce Osmanlı Devleti soruna müdahale etmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda yetim çocuklara sahip çıkılarak hayata hazırlanmalarını sağlamak üzere Darüleytamlar açarak sorunu çözme yoluna gitmiştir. Yetim ve sahipsiz çocuk sayısının hızla artması, bu kurumların istenilen hizmetleri yapmada yetersiz kalmaları nedeniyle öncelikle şehit çocukları, sonrasında ise diğer yetim çocukların kabulü şeklinde bir uygulamaya gidilmiştir.⁶⁸ Görüldüğü üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kurulduğunda Osmanlı Devleti'nden tevarüs eden çok sayıda çözülmesi gereken kimsesiz bakıma muhtaç çocuk ve bu çocukların bakım, eğitim ve sağlık hizmetleri sorunlarıyla yüz yüze gelmiştir.⁶⁹

⁶⁷ İrfan Neziroğlu - Tuncer Yılmaz, *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950)* (TBMM Basımevi, 2013), 75.

⁶⁸ Yasemin Okur, *Darüleytamlar* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996), 4; As, *Bir Sosyal Hizmet Kurumu Olarak Darüleytam*, 151.

⁶⁹ Ayşe Nur Reçberoğulları, *Atatürk Dönemi Çocuk Politikası* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2021), 37.

Osmanlı Devleti öncelikle kimsesiz çocukların bakımı için yetimhaneler kurmak yerine, bu çocukları aileler yanına yerleştirerek bakılmalarını sağlamaya yoluna gitmiştir. Terk edilmiş sahipsiz çocuklar yalnız yaşayan kadınlara evlatlık olarak verilirken, yoksul aile çocukları da “İcar-ı Sağır” denilen iş akdiyle ekonomik durumu iyi olan ailelere verildiği geleneksel yöntemler uygulanmıştır.⁷⁰ II. Meşrutiyet döneminin özgürlükçü yaklaşımıyla birlikte Osmanlı toplumunun sosyal hizmetler anlayışındaki merhamet temelli geleneksel yapısının yerini sosyal hizmet gönüllülerince bu amaç için kurulan cemiyetler almaya başlamıştır. Bu bağlamda, 16 Ağustos 1909 tarihinde Meclis-i Mebusunda “Cemiyet Kanunu’nun kabul edilmesiyle birlikte cemiyetlerin yasal olarak kurulmasının önü açılmıştır.⁷¹

Osmanlı Devleti bu dönemde iç karışıklıklarla uğraşmaktan ve Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı nedeniyle sosyal alanda istenilen düzeyde varlık gösterememiş; ancak bir takım idari düzenlemeyle iktifa etmek durumunda kalmıştır. Ortaya çıkan sosyal yardım ve koruma alanındaki bu boşluğu sivil dernekler doldurmaya çalışmıştır. Derneklerin yaptığı bu çalışmalar devletin de işine gelmiştir. Devlet kontrolünde büyüyen bu sivil cemiyetler süreç içerisinde yarı devlet kurumu hüviyetine kavuşarak sosyal alanın temel kurumu haline gelmişlerdir. Toplumda ihtiyaç duyulan sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek amacıyla kurulan dernekler, hizmetlerine Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde de devam etmişlerdir. Bu derneklerden birisi de Cumhuriyet’in çocuk davasını üstlenen, adı daha sonra Çocuk Esirgeme Kurumu olacak olan Himaye-i Etfal Cemiyetidir.⁷²

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kurumsal yapılarını yeniden düzenlerken, çocuğun yeni oluşum içindeki konumu ve bu çerçevede izlenmesi gereken politika ve uygulamaların neler olacağı da öncelikleri arasında olmuştur. Yeni Türk Devleti’nin sosyal politikası, TBMM’nin açılması ve cumhuriyetin ilanı ile istikametini evrensel normlara doğru yöneltmiştir. Çocuk davasının yürütülmesinde, belirlenen yeni sosyal

⁷⁰ Abdullah Karatay, *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikaların Oluşumu* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora, 2007), 123.

⁷¹ Zehra Aslan, “Ağustos 1909 Tarihli Cemiyetler Kanunu Üzerinde Meclis-i Mebusunda Yapılan Müzakereler ve Cemiyetlerin Yapılanmasında İttihat ve Terakki Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/3 (2010), 57-72.

⁷² Karatay, *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikaların Oluşumu*, 135.

politikanın bir gereği olarak, kamu yararına kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti ve benzer cemiyetler önemli görev ve sorumluluklar yüklenmiştir.⁷³

Cumhuriyet, kimsesiz bakıma muhtaç çocuk sorununu çözmek için bir yandan politikalar geliştirirken bir yandan da sivil toplum kuruluşlarını destekleyerek sorunun üstesinden gelmeye çalışmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu andan itibaren insan gücüne ihtiyaç duyması nedeniyle ülkede nüfusun artırılmasına yönelik bir politika takip etmiştir. Ülkede çocuk sayısının artırılması teşvik edilirken⁷⁴ bir yandan da çocukların daha nitelikli yetiştirmelerini temin etmek için okullaşmaya önem vermiştir. Sürdürülen bu politikayla “İlkokullar dönemi” olarak ifade edilen erken Cumhuriyet Dönemi’nde okul ve öğrenci sayılarında önemli artışlar yaşanmıştır.⁷⁵ 1927 yılında 13 milyon 600 bin olan ülke nüfusu, 1935 yılına gelindiğinde %41,2’si 15 altı çocuk olmak üzere⁷⁶ 16 milyon 200 bine yükselmiştir.⁷⁷

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1949 yılına kadar Medeni Kanun, Ceza Kanunu, Belediye Kanunu, Hıfzıssıhha Kanunu gibi sosyal hayatı düzenleyen ve kimsesiz çocukları da ilgilendiren hükümlerin de bulunduğu, kanunlar yapmasına rağmen, korunmaya muhtaç çocuklar için müstakil bir kanun düzenlemesine gitmemiştir.⁷⁸ Cumhuriyet’in ilanından 26 yıl sonra, 1949 yılında ilk kez korunmaya muhtaç çocuklar için bir kanun çıkartılmıştır.⁷⁹ Devlet bu zamana kadar her ne kadar korunmaya muhtaç çocuk konusunda doğrudan müdahil olmamış olsa da özellikle bu alanda hizmet veren cemiyetleri desteklemiştir.⁸⁰ Türkiye Cumhuriyeti’nde, korunmaya muhtaç kimsesiz çocuk denilince ilk akla gelen örgüt, hiç kuşkusuz Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyetidir.

⁷³ Makbule Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005), 6.

⁷⁴ Salim, *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*, 51.

⁷⁵ Karatay, *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikaların Oluşumu*, 165.

⁷⁶ Salim, *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*, 51.

⁷⁷ Reçberoğulları, *Atatürk Dönemi Çocuk Politikası*, 15.

⁷⁸ Salim, *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*, 46.

⁷⁹ Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun (5387 Çocuk Kanunu), *Resmi Gazete* 7217 (27 Mayıs 1949), Kanun No. 5387.

⁸⁰ Salim, *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*, 49.

1.2.1. Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu)

Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı çok sayıda korunmaya muhtaç çocuğun ortaya çıkmasına neden olduğundan, bu çocukların sahiplenilmesi amacıyla birçok resmi ve sivil teşebbüsler oluşturulmuştur. Devletin oluşturduğu Darüleytamlar kimsesiz çocukların hepsine yetemeyince, ihtiyaca binaen bir sivil girişim olarak Himaye-i Etfal Cemiyeti, 6 Mart 1917 tarihinde Galatasaray Yurdunda 20 kişi tarafından kurulmuştur. Cemiyet, faaliyet olarak 13 yaşına kadar olan çocukları bakmayı, çocuklara işkence edilmemesini, anne ve babaları tarafından da olsa taşıyamayacakları görevler, işler ve sorumluluklar verilmemesini öngörmektedir. Bu anlamda çocuklar için misafirhaneler, sağlık kuruluşları açmayı, okul ve kurumlardaki çocukların beslenme ve eğitimleri için çalışmalar yapmayı amaçlamıştır. Bu girişimle ilk defa bir sivil örgüt devletle işbirliği içinde korunmaya muhtaç çocuklara sahip çıkılması işini üstüne almıştır. Anadolu'dan birçok kimsesiz çocuğu İstanbul'a getirerek onlara sahip çıkan Cemiyet, bu süreçte çocuklardan uygun olanlarını çırak olarak işyerlerine yerleştirme, evlatlık olarak ailelere verme, yatılı olarak okullara yerleştirme işlerini yürütmüştür.⁸¹ İstanbul ve İzmir'in işgaliyle birlikte Anadolu'daki şubelerinin çalışmalarını sonlandırarak sadece Kadıköy şubesinde çalışmalarını devam ettirmiştir.⁸²

Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde şehitlerin geride bıraktıkları yetimlerine sahip çıkılması gündeme gelemeye başlaması üzerine ülkedeki sahipsiz yetim çocuk sorunun çözümüne yönelik TBMM'ye öneri ve teklifler gelmeye başlamıştır. İşte TBMM'nin de gündemini oluşturan şehit çocukları ve yetimlerine sahip çıkılması meselesi Ankara'da yeni bir cemiyetin doğmasına neden olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde daha önce İstanbul merkezli HEC'in kurucu ve üyelerinin de olduğu TBMM'nin bir kısım üyeleri tarafından 30 Haziran 1921 tarihinde Ankara'da Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti/Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti (THEC) kurulmuştur.⁸³ Cemiyetin Kuruluş Nizamnamesinde merkezinin Ankara, amaçlarının da öncelikle şehit çocukları ile harp malulleri ve felaketzedelerin

⁸¹ Karatay, *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikaların Oluşumu*, 136-137.

⁸² Büşra Karataşer, "Himaye-İ Etfal Cemiyeti'nin Gelirleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 39/67 (31 Mart 2020), 556.

⁸³ Kılınç, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ve Çocuk Dergisi: Aktörler ve Söylemler (1936-1948)*, 17.

kimsesiz çocuklarına sahip çıkmak olduğunu yazılıdır.⁸⁴ Nizamnameye bakıldığında hizmet alanlarının sadece şehit ve harp malulü çocuklar olmayıp bunun yanında bütün çocukları içerisine alan bir çalışma ve faaliyet alanı olarak belirlendiği görülür. Buna göre; çocuklara eziyet edilmemesinden başlayarak, çocuğun bütün hayatına sirayet eden eğitimden sağlığa, bakımından, hayata hazırlanmasına kadar birçok alanda yapılacak çalışmalara yer verilmiştir.⁸⁵ 1917 yılında İstanbul'da kurulmuş olan Himaye-i Etfal Cemiyeti, 30 Haziran 1921'de Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyetinin kurulmasıyla birlikte yerel düzeyde kaldığından gerekli ilgiyi göremediği için 1923 yılına gelindiğinde kapanma sürecine girmiştir.⁸⁶

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, Hâkimiyet-i Milliye Matbaasında küçük bir odada kurulmuştur. Aynı zamanda bu bina cemiyetin merkezi ve misafirhanesi olarak kullanılmıştır.⁸⁷ Cemiyet, 10 arkadaşın verdiği ikişer lira, toplamda 20 lirayla çalışmalarına başlamıştır. Mevcut bina yeterli olmayınca bir süre sonra başka bir bina kiralanarak oraya taşınmıştır. Yeni merkezin bir odası çocuk muayenehanesi, üst katta iki odası da kimsesiz çocuklar için misafirhane yapılmıştır. Cemiyetin ilk faaliyeti Akşehirli Arif Bey'in verdiği iki top kumaştan elbise yapılarak fakir çocukların giyindirilmesi olmuştur. Yapılan bu çalışma çevrede Cemiyete olan ilginin ve yardımların artmasına sebep olduğu gibi özellikle İstiklal Savaşı subayları nezdinde iyi intibalar bırakmıştır.⁸⁸ Ankara'da Himaye-i Etfal Cemiyetinin (HEC) kurulması, Akol'a göre, Kurtuluş Savaşı sırasında önemli bir ihtiyacı gidermiştir. Kurtuluş Savaşı'nda eli silah tutan erkekler cepheye, annelerin ise cephane taşımak için hatlara gitmeleri nedeniyle geride kalan çocuklarını büyükanneleri ya da dedeleri gibi yaşlı akrabalarına bırakmak zorunda kalmışlardır. Ancak bazı çocuklar da sahipsiz kalıp sokağa düşmüştür. Bu bağlamda, Türk askerinin geride bıraktığı kimsesiz çocukları koruyacak bir kurum olarak Himaye-i Etfal Cemiyetinin kurulması, askerler tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır.⁸⁹

⁸⁴ Baytal, *Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1923-1938)*, 111.

⁸⁵ Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935*, 54-56.

⁸⁶ Karatay, *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikaların Oluşumu*, 137.

⁸⁷ Kıranlar, *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, 279-280.

⁸⁸ Kılınç, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ve Çocuk Dergisi: Aktörler ve Söylemler (1936-1948)*, 17-18.

⁸⁹ Akol, *Kimsesiz Çocuklar*, 59.

30 Haziran 1921 tarihinde Ankara’da kurulan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti/Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, kurulduğu andan itibaren hızlıca teşkilatlanarak ülke içinde ve ülke dışında şubeler açma yoluna gitmiştir. Nizamnamesinde belirtildiği üzere bütün vilayet, kaza, nahiye ve köylerde şubeler açma hakkına sahip olan Cemiyet ilk etapta açtığı 10 şubesiyle birlikte 2234 çocuğa sahip çıkmıştır. Cemiyet, şube sayısını 1925’te 52’ye, 1929 yılına gelindiğinde yurt içinde 441, yurt dışında da 28’e çıkartmıştır.⁹⁰

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, Nizamnamesinin birinci maddesinde “*Cemiyet evvela şehit çocukları ile saniyen harp malullerinin ve harp felaketzedelerinin çocukları ile iştigal eder*” demek suretiyle şehitlerin ve gazilerin kimsesiz çocuklarını bakmak üzere kurulmuşken; süreç içerisinde ilgi alanını genişleterek ülke çocuklarının tamamına yönelik politikalar geliştirme yoluna gitmiştir. Himaye-i Etfal Cemiyeti bu anlamda yeni Cumhuriyet’in çocuk davasını sırtlayan öncü kurumu olmuştur.⁹¹

Türkiye’de tek çocuk kuruluşu olan ve kurulduğu andan itibaren her zaman devletin desteğini alan⁹² Himaye-i Etfal Cemiyetinin ismi bizzat Atatürk’ün talimatıyla 4 Aralık 1934 tarihinde “*Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu*” olarak değiştirilmiştir.⁹³ Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu kapatılıncaya kadar bu adla faaliyetlerini sürdürmüştür. Kurum çocuk olgusunu gündemde tutarak kimsesiz çocuklar için çocuk yuvaları, yoksul çocuklar için aşevleri, okul sofraları, çocuk ve anneler için muayenehaneler, doğumevleri, sıhhi banyolar, çocuk bahçeleri, çocuk kütüphaneleri açmak suretiyle birçok hizmet yürütmüştür.⁹⁴

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun en önemli hizmetlerinden birisi de kimsesiz çocukların barınması için açmış olduğu çocuk yuvaları olmuştur. İlk çocuk yuvasını Ankara’da Hacımusa Mahallesi’nde kiralanmış bir binada açmış olmasına rağmen yeterli olmadığı görülünce, 1925 yılında Keçiören’de yapılan Çocuk Yuvasına

⁹⁰ Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935*, 68-69.

⁹¹ Davut Elmacı, “Türkiye’de Erken Çocukluk Eğitimi ve Bakımının Gelişiminde Çocuk Esirgeme Kurumunun Katkıları”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 13/1 (15 Nisan 2023), 40-51.

⁹² Salim, *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*, 47.

⁹³ Celal Kürşad Konukçu, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (1923-1981)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora, 2022), 185.

⁹⁴ Elmacı, “Türkiye’de Erken Çocukluk Eğitimi ve Bakımının Gelişiminde Çocuk Esirgeme Kurumunun Katkıları”, 41.

taşınmıştır. Kurumun il ve ilçe örgütleri de bulundukları yerlerde yerel imkanlarla çocuk yuvası açmıştır. Bu şekilde ülke genelinde Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı birçok çocuk yuvası kurulmuştur. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun en önemli gelir kalemlerini devlet yardımları, yurtiçi ve yurtdışından elde edilen bağışlar, gayrimenkullardan elde edilen gelirler, kurban derileri, fitre, zekât gelirleri, kurum adına bastırılan şefkat pulları, eşya piyangoları, kurum adına düzenlenen balo, gösteri ve eğlencelerden elde edilen gelirler gibi birçok kalemden oluşmaktadır.⁹⁵ Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 30 Haziran 1921 tarihinde kurulmasından 5 Mayıs 1981 tarihine kadar, çocuk hakları ve refahı alanında üstlendiği misyon doğrultusunda ülke genelinde hizmet sunmaya gayret etmiştir. Ancak, kuruluşun son dönemlerinde meydana gelen bazı olumsuz gelişmeler, kurumun kapatılmasında etkili olmuştur. Kurumla ilgili çıkan kötü yönetim, yolsuzluk, yetersiz bakım ve beslenme gibi olumsuz haberler neticesinde Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu 5 Mayıs 1981 yılında 51 sayılı Milli Güvenlik Konseyi Kararı ile TÇEK'in Genel Merkezi, il merkezi, ilçelerdeki Şubeleri ile bucak ve köylerdeki kolları feshedilmiştir. Bu karar ile TÇEK Derneği yasal olarak son bulmuştur.⁹⁶

1.3. Kimsesiz Çocuklara Yönelik Yapılan Kanuni Düzenlemeler

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yeni kurulan rejimin kurumlarını oluşturmak amacıyla toplumun her kesimini ilgilendiren hukuk, kültür, eğitim, sağlık vb. alanlarda bir dizi yasal düzenlemelere gidilmiştir. Bu bağlamda çağdaş dünyada yerini almaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk önderliğinde yeni ve modern sosyal hizmet politikasını oluştururken Batı'yı da yakından takip etmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde sosyal yardım hizmetlerinde bir yandan geleneksel anlayış devam ettirilirken bir yandan da devlet kontrolünde kurumsal sosyal yardım ve hizmete doğru gidilmeye başlanılmıştır.⁹⁷

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan hemen sonra sosyal yardım konusunda ilk faaliyeti, Birinci Dünya ve Kurtuluş savaşlarında aç ve yoksul kalan halkın temel

⁹⁵ Davut Elmacı, *Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarının Yerinden Yönetim Birimlerine Devrine İlişkin Çalışanların Görüşleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 44-45.

⁹⁶ Kılınç, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ve Çocuk Dergisi: Aktörler ve Söylemler (1936-1948)*, 39.

⁹⁷ Baytal, *Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1923-1938)*, 7.

ihtiyaçlarını karşılamak olmuştur. Sosyal hizmet konusunda var olan kurumların düzeltilmesi veya yeni kurumların oluşturulması için öncelikle halkın iâşe ve iskân gibi temel ihtiyaçlarının belli bir düzeyde karşılanması gerekmektedir. Ancak bu sağlandıktan sonra söz konusu yardımların sistemli bir hale getirilmesi için kurumsallaşmaya gidilebilecekti. Kurumsallaşmak bir süreçti. Nitekim Osmanlı'dan gelen sosyal yardım uygulaması ile ilgili geleneksel anlayış aynen devam ediyordu. Bütün bu gerçeklerden hareketle devlet tarafından var olan sosyal yardım kurumları modernleştirilerek, halkın ihtiyaçları öncelik sırasına göre giderilmeye çalışılmıştır. Kurumsallaşma çalışmalarında Batı da takip edilerek, burada uygulanan usul ve yöntemler de ülkeye getirilmeye çalışılmıştır.⁹⁸

Genç Cumhuriyet, yeni rejimi kuvvetlendirerek devamını sağlayacak insan gücünü yetiştirmek, savaş ve göçler nedeniyle azalan nüfusun çoğaltılmasını önemli bir politika olarak benimsemiştir. Cumhuriyet'le birlikte korunmaya muhtaç çocuk yaklaşımı da değişmiştir. Cumhuriyet öncesi kimsesiz çocuk anlayışını, savaş yetimleri sahipsiz çocuklar oluştururken, Cumhuriyet rejimi bu anlayışı değiştirerek bütün çocukları içerisine alan “*cumhuriyet çocukları*,” tanımlamasını getirmiştir. Ancak bu çocuklar aç ve yoksul çocuklardır. Aç ve yoksul olan bu çocukların yaşatılması, beslenmesi ve eğitilmesi devletin önceliği olmuştur.

Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde birçok çocuğun sahipsiz başıboş sokaklara terkedildiği ve yoksulluğun ve sefaletin hat safhada olduğu, çocukların çalışma yaşının 11 yaşına kadar düştüğü bir dönem yaşanmıştır. Geline bu duruma müdahale edecek bir yasal düzenlemede bulunmamaktadır. Cumhuriyet kurulduğunda devralınan başlıca sorunlardan biri de Darüleytamlarda kalan binlerce çocuğun bakımıyla birlikte, ailesiz ve sokakta kalan kimsesiz çocuklardır.⁹⁹

1.3.1. Kimsesiz Çocuklarla Yönelik Köy, Belediye, Medeni, Hıfzısıhha Kanunlarında Yapılan Düzenlemeler

Yeni rejim çocuk politikasını belirlerken öncelikle çocuk sorununa direkt müdahale etmek yerine bu alanı, yerel yönetim ve destek verdiği sivil toplum örgütlerine bırakma yoluna gitmiştir. Bu bağlamda 1926 yılında devlete ait olan

⁹⁸ Baytal, *Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1923-1938)*, 27.

⁹⁹ Karatay, *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikaların Oluşumu*, 147.

Darüleytamlar kapatılarak burada kalan çocuklardan bir kısmı akrabalarının yanına gönderilmiş, bir kısım çocuk yurtlardan ayrılmış ve geriye kalan çocuklar ise şehir yatı mektebine dönüştürülen okullara yerleştirilmiştir. Devlet, savaş dönemi koşullarında kurulmuş olan Darüleytamları, barış dönemine geçişle birlikte tasfiye etmiş ve bu alandaki sorumluluğunu geri çekmiştir. Osmanlı'daki barış döneminde olduğu gibi kimsesiz çocuklara sahip çıkma işini hayırseverlere ve sivil örgütlere bırakmıştır. Bir başka ifadeyle devlet, doğrudan çocuk meselesine müdahil olmaktan çekilerek bu alanı daha önceki barış dönemindeki uygulamaya bırakmıştır.¹⁰⁰

Bir yandan bu çalışmalar yapılırken diğer yandan da yeni rejim devletin kurumsal yapısını oluşturmak için bir dizi yasal düzenlemelere girişmiştir. Kamu ve sosyal hayatı yeniden inşa etmek üzere yapılan bu yasal düzenlemelerde toplumun önemli bir parçasını oluşturan çocuk ve kimsesiz çocukları ilgilendiren hükümlere de yer vermiştir. Bu bağlamda kimsesiz korunmaya muhtaç çocukları ilgilendiren kanuni düzenlemelerden ilki, 8 Mart 1924 tarihinde kabul edilen 442 sayılı Köy Kanunu olmuştur.

Köy Kanunu'nun 21. maddesi köydeki öksüz ve kimsesiz çocuklara sahip çıkılıp, yardım etmeyi düzenlemiştir. Buna göre *“Yemeklik ve para ile köy fukarasına ve öksüzlere yardım etmek, kimsesiz çocukları sünnet ettirmek ve kızları evlendirmek...”*¹⁰¹ köylünün zorunlu işlerinden sayılmıştır.

Korunmaya muhtaç kimsesiz çocuklarla ilgili ilk kapsamlı hukuki düzenleme ise Medeni Kanun ile yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, günün şartlarına uygun bir medeni kanun hazırlamak için Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'i görevlendirmiş; Esat Bey tarafından kurulan Komisyon 11 Eylül 1924 tarihinde çalışmalarına başlayarak İsviçre Medeni Kanunu'nun Türkçeye çevirisini uzun bir çalışmadan sonra, 24 Aralık 1925'te tamamlamıştır. İsviçre Kanunu'nun çocuk ve yetimleri koruduğu ve aile kurumunu desteklediği belirtilerek, çocuk ve aile için önemli bir yer tuttuğu ileri sürülmüştür. Hazırlanan kanun tasarısı TBMM'de 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilerek, 743 sayılı Türk Medeni Kanunu olarak yürürlüğe girmiştir.¹⁰²

¹⁰⁰ Karatay, *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikaların Oluşumu*, 149.

¹⁰¹ “TBMM Zabıt Ceridesi, C.7, Devre: II, İçtima: 1, Üçüncü İçtima.”, (03 Nisan 1924), 92.

¹⁰² Reçberoğulları, *Atatürk Dönemi Çocuk Politikası*, 69; Akol, *Kimsesiz Çocuklar*, 24.

Kanun'un aile hukukunu düzenlendiği ikinci kısımda, anne, babanın çocuğa karşı yükümlülükleri, evlat edinme, velayet, nesebi belli olmayan çocukların durumu ile ilgili hükümlere yer verilmiştir.¹⁰³ Buna göre kimsesiz çocuklar hakkında yapılacak iş ve işlemlerle ilgili her doğumun en geç bir ay içinde nüfus memuruna bildirilmesi, ana, babası belli olmayan bir çocuğu bulan kimsenin, Kanun'un 39. maddesi gereği çocuğu hükümete teslim etmesi zorunluluğu getirmiştir. Kanun'un 317. maddesine göre, annesi ve babası belirsiz çocukların bakımı ve takibi belediyeler tarafından yapılacağı ve anne, babası ortaya çıkması halinde, belediyelere nafaka ödemesi gereken ebeveynen bu masrafın talep edileceği hüküm altına alınmıştır.¹⁰⁴ Medeni Kanun'la, kimsesiz çocukların bakım ve korunması sorumluluğu Belediyelere verilmesiyle,¹⁰⁵ kimsesiz çocukların durumu hukuki güvenceye kavuşmuştur.

Medeni Kanun'unda evlat edinme ve koruyucu aileyi de içersine alan yeni düzenlemelere yer verilmiştir. Kanun, evlat edinme işlemi ayrı bir fasıl olarak ele alarak 253-258. maddelerinde düzenlemiştir. Evlat edinilecek kimsenin kanunun 253. maddesine göre, en az kırk yaşında ve çocuğunun olmamasını, evlatlıktan en az 18 yaş büyük olmasını; 256. maddede de evlatlık ilişkisinin kurulması için mahkeme izniyle resmi senet yapılarak, keyfiyetin nüfus kütüğüne kaydedilmesini düzenlemiştir. Kanun, evlatlığın evlat edinenin aile ismini almasını ve ona mirasçı olması hakkını da getirmiştir.

Kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların sahiplenilmesine yönelik Kanun'un öngördüğü bir diğer düzenleme, koruyucu aile ile ilgilidir. Kanun'un 273. maddesi, hâkime, bir çocuğun "*bedeni veya fikri gelişiminin tehlikede olması veya terk edilmiş halde bulunması*" durumunda çocuğu ana ve babasından alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirme yetkisi tanımaktadır.¹⁰⁶ Bu düzenlemelerle evlat edinme ve koruyucu aile uygulaması yasal güvence altına alınmıştır.

Resmi Gazete'de 8 Mart 1934 tarihinde yayımlanan "*Kanunu Medenin Velayet, Vesayet ve Miras Hukukuna Müteallik Hükümlerinin Tatbik Suretine Dair Nizamname'nin*" 5. maddesi yardıma muhtaç ve manen terk edilmiş çocuklar ve

¹⁰³ Birsen Gökçe, *Memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu* (T.C. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, 1971), 69.

¹⁰⁴ Reçberoğulları, *Atatürk Dönemi Çocuk Politikası*, 69.

¹⁰⁵ Akol, *Kimsesiz Çocuklar*, 25.

¹⁰⁶ Türk Kanunu Medenisi (TKM), Resmi Gazete, 339 (04 Nisan 1926), Kanun No.743,

engellileri sulh hâkiminin kararıyla, bir ailenin yanına veya bir kuruma yerleştirmesi görevini belediyelere vermiştir.¹⁰⁷ Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan bu yasal düzenlemelerden kimsesiz, terk edilmiş çocuklara sahip çıkılması işi belediyeler üzerinden yürütmeye çalışıldığı görülmektedir. Korunmaya muhtaç çocuk sorumluluğu her ne kadar belediyelere verilmiş olsa dahi, bu alanda öne çıkan ve sorunu sahiplenen örgüt Çocuk Esirgeme Kurumu olmuştur.

Medeni Kanun'la çocuğun ve kadının aile içerisindeki yeri ve hakları yasal çerçeveye belirlenirken;¹⁰⁸ öksüz ve kimsesiz çocukların da hakları kanuni güvence altına alınmıştır. 1930 yılında çıkartılan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda koruyucu aileye verilecek çocukların düzenleme işini belediyenin sorumluluğuna vermiştir. Ancak belediyeler bu sorumluluklarını yerine getirmedikleri için uzun yıllar koruyucu aile uygulaması hayata geçirilememiştir. 1961 yılından itibaren alınan tedbirler ve yeni düzenlemelerle koruyucu aileye çocuk vermeye başlanmıştır.¹⁰⁹

Kimsesiz çocukları ilgilendiren bir diğer kanun ise 03 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen 1580 sayılı Belediye Kanunu'dur. Belediye Kanunu'nda, fakir ve kimsesiz çocuklar ile ilgili bir dizi düzenlemeler yapılmıştır. Kanun'un 34. maddesiyle "*Fakir ailelerin ikiz çocuklarına, alelumum öksüz, fakir, kimsesiz çocuklara para, hekim, ilâç, yeme, içme, giyinme, barınma, tahsil, terbiye cihetlerinden yardım etmek...*" görevi belediyelere verilmiştir. Aynı Kanun'un 15. maddesinin 48. fıkrası belediyelere "*Yersiz, yurtsuz olanlara iş bulmak, bunlardan garip olup çalışamayanları memleketine göndermek, kimsesiz kadın ve çocukları korumak.*" hükmünü getirmiştir.¹¹⁰ Genç Cumhuriyet, Belediyeler Kanunu'nda yaptığı bu düzenlemeyle, öksüz, fakir ve kimsesiz çocuklara, kurumsal anlamda sahip çıkılmasının sorumluluğunu belediyelere yüklemiştir. Devlet her ne kadar çocuk davasını direk üzerine almasa da yine de mahallindeki sahipsiz çocuklara sahip çıkması sorumluluğunu bir devlet kurumu olan belediyelere vermiştir. Bu düzenleme Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki benzer düzenlemeleri hatırlatmaktadır. Aşağıda ifade edileceği üzere Cumhuriyet öncesi Osmanlı'da terk edilmiş çocuklar,

¹⁰⁷ Kanunu Medenin Velayet, Vesayet Ve Miras Hukukuna Mûteallik Hükümlerinin Tatbik Suretine Dair Nizamname (Kanunu Medeni Nizamnamesi), *Resmî Gazete* 2648 (08 Mart 1934).

¹⁰⁸ Gül Çakır, "Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Aile Hukuku ve Çocuk Hakları", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18/1 (24 Mart 2020), 349-368.

¹⁰⁹ Karatay, *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikaların Oluşumu*, 297.

¹¹⁰ Belediyeler Kanunu (Belediyeler Kanunu), *Resmî Gazete* 1471 (14 Nisan 1930), Kanun No. 1580.

ilgili belediyeler tarafından nafakaları sağlanmak kaydıyla ailelerin yanına yerleştirilerek bakımları bu şekilde temin edilirdi.¹¹¹

24 Nisan 1930 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe giren 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu da çocuklar hakkında sağlık ve sosyal hizmet bakımından hayati öneme sahip hükümler getirmiştir. Kanun'da, çocuk hıfzıssıhhası, ayrı bir fasıl olarak ele alınmıştır. Buna göre Kanun'un 158. maddesi "*Yedi yaşından aşağı olan metruk, öksüz veya babası ve annesi hayatta çocukları gerek para ile ve gerek parasız kabul ederek bakan resmi ve hususi bütün müesseseler*"ın Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin denetimi ve teftişine tabi olduğu belirtilmiştir. Kanun bu amaçla açılan kurumlara, teftiş ve denetimleri için kurum bilgilerini Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletine bildirmeleri zorunluluğu getirmiştir.¹¹² Kanun'un 161. maddesi şöyledir:

"Terk edilmiş çocukların altı yaşını ikmal edinceye kadar mahalli belediyeleri, belediye olmayan yerlerde köy heyeti ihtiyariyeleri himayeye mecburdurlar. Hususi müesseseleri olmayan yerlerde belediyeler bu çocukları icap ederse bir ücret mukabilinde bakılmak ve büyütülmek üzere aileler nezdine verirler. Altı yaşından sonra bu çocukların himayesi ve tahsil ettirilmesi Maarif Vekâletince deruhte olunur."

Bu madde kimsesiz çocukların altı yaşını ikmaline kadar bakım işini mahalli belediyelere, belediye olmayan yerlerde ise köy ihtiyar heyetinin sorumluluğuna bu yaştan sonra ise milli eğitim bakanlığına vermiştir.¹¹³ Keza Kanun'un 162. maddesinde "*belediyelerce nüfusu 10 binden fazla olan mahallerde bir süt çocuğu muayene ve müşavere dairesi, nüfusu 40 binden fazla olan mahallerde bunlara mukabil olmak üzere bir süt damlası tesis*" edileceği ve "*nüfusu yüz binden fazla olan mahallerde bu müesseselerin ihtiyaca göre tezyit*" edileceği hükmü getirilmiştir. 165. madde de 15 yaşın altında olan baba ve annesi ya da yetim olup akrabaları tarafından kötü muamele ve istismar edilen çocukların bu kimselerden alınarak, belediyeler ve devlet kurumlarına verilmesi hükmünü getirmiştir. Kanun'un 173. maddesi "*On iki yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalâthane gibi her türlü san'at müesseseleri ile maden işlerinde amele ve çırak olarak*" çalıştırılmaları yasaklanarak, madde 173'te 12 ile 16 yaş arasında bulunan kız ve erkek çocukların günde azamî sekiz saatten fazla çalıştırılmayacağı kararlaştırılmıştır. Madde 174 ile de 12 ile 16

¹¹¹ "BOA, DH. MKT. 1772-33 (H-02-03-1308)."

¹¹² Akol, *Kimsesiz Çocuklar*, 27-28.

¹¹³ Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (Hıfzıssıhha Kanunu), *Resmi Gazete* 1489 (24 Nisan 1930), Kanun No. 1593.

yaş arasında bulunan çocukların saat 20.00'den sonra gece çalışmaları yasaklanmıştır.¹¹⁴

Başta bu Kanun'un uygulayıcıları olan mahalli belediyeler olmak üzere sorumlu olan kurumların maddi imkânsızlıklar ve diğer birçok farklı nedenlerden dolayı, istenilen ölçüde hayata geçirilemediği, özellikle büyük şehirlerde sokaklarda başıboş gezen çocukların varlığından anlaşılmaktadır. Dönemin yazarlarından Osman K. Akol, Kimsesiz Çocuklar adlı eserinde; *"Bu hükümlerin tatbik edilip edilmediği hususunda bir şey söylemeye lüzum yoktur. Bu hükümleri hatırd tutarak, çevresine dikkat edenler ne kadar utandırıcı bir laubalilik ve aldırılmazlık içinde yüzdüğümüzü eşle, acıyla müşahede edecektir"*¹¹⁵ demek suretiyle yetim çocukların bakım ve korunmasını temin etmek için özenle yapılan bu kanunların, hayata geçirilemediğinden yakınmaktadır.

1.3.2. Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Yasal Düzenlemeler

1949 yılına kadar kimsesiz çocukların korunmasına yönelik özel bir yasal düzenleme yapılmayarak diğer kanunların içerisinde çocuklar ve kimsesiz çocuklar ile ilgili düzenlemelere gidilmiştir. Ancak ülke içerisindeki gelişen ve değişen şartlara bağlı olarak sayıları hızla artan kimsesiz çocuklar sorununa kalıcı çözümler üretmek için özel kanun yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda 1949 yılında çocuk ve kimsesiz çocukların sorununu çözmeye yönelik ilk özel kanun çıkartılmıştır. Ancak bu Kanun 8 yıl yürürlükte kaldıktan sonra ihtiyaçlara yeterince cevap vermediği görüldüğünden, iptal edilerek onun yerine 1957 yılında yeni bir kanun kabul edilmiştir.

1.3.2.1. 5387 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun ve Uygulaması

Cumhuriyet'in kuruluşundan 1949 yılına gelinceye kadar devlet tarafından yalnız çocuğu ilgilendiren müstakil bir kanun düzenlemesine gidilmemiştir. Bugüne kadar çocuğu konu edinen özel kanun yapılmamış olması, çocukla ilgili hiçbir düzenleme yapılmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim yukarıda da ifade edildiği üzere toplum hayatını ilgilendiren birçok kanunda çocuk ve kimsesiz çocuklarla ilgili

¹¹⁴ Hıfzıssıhha Kanunu.

¹¹⁵ Akol, *Kimsesiz Çocuklar*, 28.

hükümlere de yer verilmiştir. Dönemin yazarlarından Osman K. Akol, bu durumu mevcut Medeni Kanun'a atıf yaparak, söz konusu kanunun tatbik edilmesi halinde çocukların bir başka bir tedbire gerek kalmadan korunacağını şu şekilde ifade etmiştir:

“Çocuğu korumaya dair esaslı hükümler 17.2.1926 tarih ve 743 sayılı Türk Medeni Kanunu ile kabul edilmiştir. Tatbiki halinde çocuk sefaletini, çocuğa karşı reva görülen zulümleri değil, hatta kayıtsızlıkları dahi bertaraf edecek olan bu kanun, çocuğu ana rahmine düştüğü andan itibaren himayeye başlamaktadır.”¹¹⁶

Cumhuriyet'in çocuk politikasında önceliğini daha çok çocuk sayısının artırılması ve ülke geleceği için cumhuriyet değerlerine sahip gürbüz çocuklar yetiştirmek olmuştur.¹¹⁷ 1930 yılına gelindiğinde ülkede çocuk sayısındaki artışa karşın yaşanan ekonomik sıkıntılar, korunmaya muhtaç çocuk kavramının da dönüşmesine yol açmıştır. Bu dönemde özellikle İstanbul başta olmak üzere büyük şehirlerde sokaklara terk edilmiş çocukların sayısında artış gözlemlenmiştir.¹¹⁸ Çocuk Esirgeme Kurumu 1921 yılında şehit ve gazilerin kimsesiz çocuklarına sahip çıkmak amacıyla kurulmuş olmasına¹¹⁹ rağmen kimsesiz çocuk profilinde meydana gelen bu değişikliğe bigâne kalmayarak imkânları ölçüsünde kimsesiz sokak çocuklarına sahip çıkmaya çalışmıştır. Devlet tarafından desteklenmesine rağmen, bir sivil toplum kuruluşu olarak faaliyet gösteren Çocuk Esirgeme Kurumu, mali kaynak yetersizliği ve ekipman eksikliği nedeniyle ihtiyaç sahibi çocuklara beklenen düzeyde hizmet sunmada güçlük yaşamıştır.¹²⁰

1940'lı yıllara gelindiğinde Türkiye doğrudan savaşa katılmamış olmasına rağmen, II. Dünya Savaşı ülkenin ekonomik yapısını olumsuz etkilemiş, dar gelirli ailelerin yoksullaşmasına ve geçim sıkıntısı yaşamalarına yol açmıştır. Öte yandan, plansız kentleşmenin yanı sıra köyden kente göçlerin getirdiği yetersiz barınma ve beslenme koşulları da dar gelirli aileler ve çocukların sefaletine neden olmuştur.¹²¹ Bu dönemde kötü yaşam şartları nedeniyle aileleri tarafından bakılamadığı için sokağa

¹¹⁶ Akol, *Kimsesiz Çocuklar*, 24.

¹¹⁷ Bekir Cem Korkmaz, *Korunmaya Muhtaç Çocukların Kaldıkları Kurumlara İlişkin Memnuniyet Düzeyleri İle Yaşam Doyum Düzeyleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 39.

¹¹⁸ Karatay, *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikaların Oluşumu*, 174.

¹¹⁹ Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935*, 45.

¹²⁰ Korkmaz, *Korunmaya Muhtaç Çocukların Kaldıkları Kurumlara İlişkin Memnuniyet Düzeyleri İle Yaşam Doyum Düzeyleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, 39.

¹²¹ Kılınç, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ve Çocuk Dergisi: Aktörler ve Söylemler (1936-1948)*, 35.

terk edilen çocukların sayısı artmaya başlamıştır.¹²² Şehirlerde başıboş sahipsiz çocuk sayısının her geçen gün artması, kamuoyu ve yazılı basında sıkça gündem olmaya başlamıştır.¹²³ Dönemin basınında yer alan haberlerde, bu çocuklar "serseri," "sokak çocuğu," "zavallı" ve "sefil" gibi sıfatlarla tanımlanmıştır.¹²⁴ Toplumda rahatsızlık yaratan sokak çocukları basında gündem haline gelince, dönemin iktidarı sorunu çözmek için harekete geçmiştir. Bu konuda atılan ilk ciddi adım, Antalya Milletvekili Tayfur Sökmen'den gelmiştir. 19 Aralık 1944 tarihinde Tayfur Sökmen, kimsesiz çocukların sorununu gündeme getirerek TBMM'de Cumhuriyet Halk Partisi Grubuna bir soru önergesi vermiştir. Bu girişim sonrasında konuyu araştırmak üzere 22 kişiden oluşan bir meclis komisyonu kurulmuştur.¹²⁵ Komisyon beş aylık bir çalışma sonunda, çocuk sorununun bütün yönleriyle ele alındığı bir rapor hazırlayarak 25 Mayıs 1945 tarihinde grup başkanına sunmuştur. Raporda, çocuklarla ilgili sorunlar ve bunların sebepleri ayrıntılı bir biçimde incelenmiş; çözümün, çocuk davasının güçsüz ve yetersiz hayır kurumlarına bırakılmaksızın devlet tarafından sahiplenilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu raporla birlikte, iktidar, ülkede yaşanan çocuk meselesinin bir devlet sorunu olduğunu resmen kabul etmiştir. Ancak buna rağmen kimsesiz çocuklarla ilgili kanun, bu raporun hazırlanmasından dört yıl sonra çıkartılabilmıştır.¹²⁶

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından hazırlanan "*Kimsesiz, Terkedilmiş ve Anormal Çocukların Korunması Hakkındaki Kanun Tasarısı*", 26 Mayıs 1948 tarihinde Meclis Genel Kuruluna sunularak görüşülmeye başlanmıştır. Uzun süren müzakerelerin ardından tasarı, "5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun" TBMM tarafından 23 Mayıs 1949 tarihinde kabul edilmiş ve 27 Mayıs 1949 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹²⁷ Böylece Cumhuriyet'in ilanından 26 yıl sonra ilk kez kimsesiz çocukları konu alan özel bir kanun yapılmıştır.

¹²² Kocabıyık, *Cumhuriyet Dönemi Çocuk Koruma Politikaları (1923-1950)*, 90.

¹²³ *En Son Havadis*, "Dilenen Çocuklar" (09 Mayıs 1941), 2; *Cumhuriyet gazetesi*, "Serseri ve Metruk Çocuklar" (16 Nisan 1943), 1.

¹²⁴ Karatay, *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikaların Oluşumu*, 226-227.

¹²⁵ *Cumhuriyet gazetesi*, "Yoksul ve Kimsesiz Çocukların Durumu" (20 Aralık 1944), 1.

¹²⁶ Akol, *Kimsesiz Çocuklar*, 33-35.

¹²⁷ 5387 Çocuk Kanunu.

Dönemin basın organları, geçmişte kamuoyunda rahatsızlık uyandıran çocuk sorunlarını haberleştirirken, 24 Mayıs 1949 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen 5387 sayılı "*Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Kanunu*"nu da yayınlarında gündeme taşımışlardır. İlgili yasal düzenleme, Cumhuriyet gazetesi tarafından "*Kimsesiz Çocuklara Dair Kanun Kabul Edildi*"¹²⁸, Ulus gazetesi tarafından "*Kimsesiz, Terkedilmiş ve Anormal Çocukların Korunmasına Dair Olan Tasarı Dün Kabul Edildi*"¹²⁹ ve Son Posta gazetesi tarafından "*Kimsesiz Çocuklar Hakkındaki Kanun İttifakla Kabul Edildi*"¹³⁰ başlıklarıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Bu doğrultuda, çocuk refahına ilişkin toplumsal hassasiyetin artmasına paralel olarak gerçekleştirilen hukuki düzenlemeler, basın aracılığıyla geniş kitlelere iletilmiş ve kamuoyunun konu hakkında bilgilendirilmesi amaçlanmıştır.

5387 sayılı Kimsesiz Çocukları Koruma Kanunu 33 maddeden oluşmakla birlikte, maddelerinin açık ve anlaşılır olamaması nedeniyle uygulamada istenilen netice elde edilememiştir. Her ne kadar uygulamada istenilen netice alınamamış olsa da Kanun, ilk kez korunma altına alınacak çocuklara yönelik bir tanımlama getirerek, korunma kararının mahkemeler tarafından alınmasını kabul ederek, koruma kararı verecek mercii ile koruma kararlarını uygulayacak kurumlar da bu kanunla açıkça belirlenmiştir. Kanun'un birinci maddesi şöyledir:

"Beden, ruh, ahlâk gelişmeleri tehlikede olup ana ve babasız, ana ve babası belli olmıyan ve Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre haklarında korunma tedbirleri alınmasında zaruret görülen çocukların mahkeme kararıyla ve reşit oluncaya kadar bu kanunla belli edilen şartlar içinde bakılma ve yetiştirilerek meslek sahibi edilmeleri köy ihtiyar heyetleri, mahallî belediyeler, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığınca sağlanır."

Kanun'la, korunmaya muhtaç çocukların bakım sorumluluğu okul çağına kadar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına; okul çağına gelen çocukların bakımı ise Millî Eğitim Bakanlığının sorumluluğuna verilmiştir. MEB kendi sorumluluğuna verilen kimsesiz çocuklara yönelik yapacağı uygulamalar için "*5387 Sayılı Kanun Hükümlerine Göre Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulacak İstasyonlarla Genel*

¹²⁸ Cumhuriyet gazetesi, "Kimsesiz Çocuklara Dair Kanun Kabul Edildi" (24 Mayıs 1949), 2.

¹²⁹ Ulus gazetesi, "Kimsesiz, Terkedilmiş ve Anormal Çocukların Korunmasına Dair Olan Tasarı Dün Kabul Edildi" (24 Mayıs 1949), 1.

¹³⁰ Son Posta gazetesi, "Kimsesiz Çocuklar Hakkındaki Kanun İttifakla Kabul Edildi" (24 Mayıs 1949), 1.

ve *Özel Yetiştirme Yurtları Hakkında Açıklamalar*” adıyla bir kitapçık yayımlamıştır.¹³¹ Bu kitapçıkta, acil korunma gereksinimi olan 0-7 yaş grubundaki çocukların, mahkeme kararı alınana kadar bakımlarının; illerde sağlık ve sosyal yardım müdürlükleri, ilçelerde ise hükümet tabipleri tarafından sağlanacağı belirtilmektedir. 5387 sayılı Kanun çerçevesinde 0-7 yaş arası kimsesiz çocukların bakım sorumluluğu Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına verilmiş olsa da dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda Bakanlığın ihtiyaç duyulan çocuk yuvalarını açma konusunda isteksiz olduğu görülmüştür. Kanun’un 26. maddesinin, hayır kurumları, bakanlıklar, belediyeler ve köy ihtiyar heyetlerinin iş birliği yapmasına imkân tanınması nedeniyle, Bakanlık, sorumluluğundaki çocukların bakım masraflarını karşılayarak bu çocukların Çocuk Esirgeme Kurumunun yuvalarında barındırılmasını tercih etmiştir. Bu durum, dönemin sosyal politikalarının uygulanmasında karşılaşılan zorlukları ve devletin bu zorluklara nasıl yanıt verdiğini göstermesi açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bakanlık tarafından Çocuk Esirgeme Kurumuna teslim edilen çocuklar için ödenmesi gereken ücretlerin düzenli olarak ödenmemesi, Bakanlık ile Çocuk Esirgeme Kurumu arasında zaman zaman ihtilaflara yol açmıştır. Buna rağmen, Çocuk Esirgeme Kurumu, kendilerine teslim ettiği çocukların bakımını üstlenerek, Bakanlığı önemli bir sorumluluk ve iş yükünden kurtarmıştır. Bu durum, dönemin sosyal yardım mekanizmalarında yaşanan maddi zorlukların ve idari çatışmaların bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Kanun gereği 7-18 yaş arası korunma kararı alınmış çocukların bakımı Millî Eğitim Bakanlığının sorumluluğunda olduğu için, Bakanlık ülke genelinde yeni yetiştirme yurtları inşa etmek zorunda kalmıştır. Ancak, bu girişim istenilen düzeyde başarıya ulaşamamıştır. Kimsesiz çocuklarla yönelik yapılan çalışmaların istenilen düzeyde başarılı olamaması, dönemin eğitim ve sosyal hizmet politikalarının uygulanmasında karşılaşılan zorluklar ve mevcut kapasitenin yetersizliği etkili olmuştur.¹³²

¹³¹ 5387 Sayılı kanun Hükümlerine Göre Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulacak İstasyonlarla Genel ve Özel Yetiştirme Yurtları Hakkında Açıklamalar (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1952).

¹³² Akol, *Kimsesiz Çocuklar*, 78-79.

1.3.2.2. 6972 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun ve Uygulaması

5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun korunmaya muhtaç çocukların sahiplenilerek hayata hazırlanması için çıkartılmış ilk özel kanun olmasına rağmen, ilgili kurum ve kuruluşlara istenilen hizmetleri görecekt yeterli miktarda kadro ve bütçenin verilmemiş olması, yasanın uygulanabilirliğini önemli ölçüde sınırlamıştır.¹³³ Milli Eğitim Bakanlığı Kanun'un kendisinden istediği yetiştirme yurtlarında görevlendirdiği müdür, öğretmen ve diğer personelleri başka kadrolardan ve okullardan çekmek suretiyle soruna çözüm bulmaya çalışmıştır. Ancak 0-6 yaş korunmaya muhtaç çocuklardan sorumlu olan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı sırf bu nedenlerden dolayı açması gereken çocuk yuvalarını açmamıştır. Sorumluluğunda olan kimsesiz çocukları Çocuk Esirgeme Kurumuna vererek çözüm üretmeye çalışmıştır.¹³⁴ Bu bağlamda, 5387 sayılı Kanun yürürlükte olmasına rağmen uygulamada beklenen sonuçları verememiş ve uygulanabilirliği sınırlı bir yasal düzenleme olarak kalmıştır. Bu durum, mevcut kanunun yetersizliklerini açığa çıkararak yeni bir yasal düzenlemenin yapılmasını zorunlu hale getirmiştir.¹³⁵

15 Mayıs 1957 tarihinde, 5387 sayılı Kanun'un yerine geçmek üzere, 34 maddeden oluşan 6972 sayılı "*Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun*" Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Yeni yasa, önceki düzenlemelerin eksikliklerini gidermek ve kimsesiz çocukların sorunlarını çözmek amacıyla daha etkili bir çerçeve sunmayı hedeflemiştir. Söz konusu kanun korunmaya muhtaç çocuğu yeniden tanımlayarak sorumluluğu mahalli idari birimler tarafından oluşturulacak olan "*Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri'nin*" doğrudan sorumluluğuna verilmiştir. Bu birliklerin oluşturulması ve yönetimi, Belediye Kanunu çerçevesinde il özel idaresi ile belediyeler arasında ortaklaşa yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Kanun'un 4. maddesinde, bu birliklerin görevleri arasında çocuk bakım ve yetiştirme yurtları ile her türlü ilgili tesislerin kurulması ve işletilmesi yer

¹³³ Gökçe, *Kimsesiz Çocuklar Sorunu*, 71.

¹³⁴ Akol, *Kimsesiz Çocuklar*, 47.

¹³⁵ Kılınç, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ve Çocuk Dergisi: Aktörler ve Söylemler (1936-1948)*, 38.

almaktadır.¹³⁶ Yeni düzenleme, yerel yönetimlerin çocuk koruma hizmetlerinde daha etkin rol almasını ve bu hizmetler için gerekli altyapıyı sağlamasını amaçlamaktadır.

Yürürlükten kaldırılan 5387 sayılı Kanun'da olduğu gibi 6972 sayılı Kanun da (Madde 6), 0-6 yaş okul öncesi kimsesiz çocukların sorumluluğunu Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına, 7-18 yaş okul çocuklarını da Milli Eğitim Bakanlığına vermiştir. Yeni kanun, bir önceki kanuna göre kimsesiz çocuk sorununa yeni ve uygulanabilir çözümler getirmiştir. Ancak çocuk davası bakanlıklar arasında bölündüğünden, tek merkezden yönetim sağlanamamıştır. Özellikle illerde kurulan çocuk koruma birliklerinin birbirinden kopuk farklı uygulamaları, çocukların ihtiyaç duydukları hizmetleri vermelerinde yetersiz kalmıştır. Bu nedenle kimsesiz çocuk sorunu devam etmiştir. Dönemin iktidarları söz konusu sorunun çözümü için birtakım arayışlar içerisine girerek, yeni düzenlemeler yapma yoluna gitmiştir. Bu bağlamda 1959 yılına gelindiğinde kadın, çocuk, engelli ve yaşlılar başta olmak üzere, sosyal hizmete ihtiyaç duyan bütün kesimin sorunlarını araştırmak ve çözüm önerileri geliştirmek amacıyla¹³⁷ 12 Haziran 1959 tarihinde 7355 sayılı Kanun'la Sosyal Hizmetler Enstitüsünün kurulması kabul edilmiştir.¹³⁸ Yapılan bu düzenlemeyle toplumun dezavantajlı kesimine yönelik ilk kez bilimsel anlamda bütüncül bir yaklaşımla çalışma yapılmasını sağlamaya yönelik önemli bir adım atılmıştır. Söz konusu düzenlemeyle bundan sonra sosyal hizmet çalışmalarının yapılması hukuki bir zemine oturtulmuştur.¹³⁹ Böylece Cumhuriyet'in kuruluşundan uzun yıllar sonra ülkede modern sosyal hizmetin temelleri atılarak, yapılacak çalışmaların önü açılmıştır.

Sosyal Hizmet Enstitüsünün kurulmasının ardından, 1961 Anayasası ile kabul edilen sosyal devlet ilkesi doğrultusunda çocuk sorununa yönelik yeni çalışmalar başlatılmış; bu kapsamda, 1961 yılında Sosyal Hizmet Akademisi kurulmuş ve devamında, çocuk sorunlarının çözümüne katkı sağlayacak nitelikli meslek elemanlarının yetiştirilmesi amacıyla Sosyal Hizmet Bölümü açılmıştır.¹⁴⁰ Sosyal

¹³⁶ Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun (6972 Çocuk Kanunu), *Resmi Gazete* 17165 (24 Mayıs 1957), Kanun No. 6972.

¹³⁷ Abdülkadir Yeler, "Türkiye'de Sosyal Politikaların Sosyal Hizmet Eğitimi Üzerindeki Belirleyiciliği", *İmgelem* 3/5 (2019), 273-285.

¹³⁸ Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun (Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kanunu), *Resmi Gazete* 10233 (22 Haziran 1959), Kanun No. 7355.

¹³⁹ Bekir Türkmen, Cumhuriyet Döneminde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Hizmetler Müesseseleri, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1987, s. 127.

¹⁴⁰ Kılınç, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ve Çocuk Dergisi: Aktörler ve Söylemler (1936-1948)*, 38.

yardımlar ile sosyal güvenlik hizmetlerini düzenlemek; korunmaya muhtaç çocuklar, engelliler ve yaşlıların bakım, yetiştirilme ve rehabilitasyonunu sağlamak; ayrıca çalışma gücünden yoksun yoksul bireylerin sosyal güvenliğini temin etmek ve Sosyal Hizmetler Enstitüsünün idari ve bilimsel faaliyetlerini yürütmek ve denetlemek amacıyla, 1963 yılında çıkarılan 225 sayılı Kanun¹⁴¹ ile “*Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü*” kurulmuş ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlanmıştır. Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü ülkede sosyal hizmetleri geliştirerek etkin ve verimli bir şekilde sunulmasını sağlamak için çalışmalarını, kapatılacağı 1983 yılına kadar sürdürmüştür.¹⁴² Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, korunmaya muhtaç çocuklara yönelik kanun gereği yapılması gereken çalışmaları gerçekleştirirken bir yandan da hizmetin kurumsallaşması için idari ve mali yönden alınacak tedbirleri belirlemiştir.¹⁴³ Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, hizmette bulunduğu 20 yıl içinde yaptığı başarılı çalışmalarla, 1983 yılında yeni kurulacak olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun temelini oluşturmuştur. 2828 sayılı Kanun’la korunmaya muhtaç çocuk sorumluluğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna verilerek çocuk davası nihayet tek merkezde toplanmıştır.

¹⁴¹ Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Kuruluş ve Memurları Kanununda ve 4882 Sayılı Kanun’a Bağlı (1) ve (2) Sayılı Cetvellerde Değişiklikler Yapılmasına Dair Kanun 225, (25 Nisan 1963).

¹⁴² Elmacı, “Türkiye’de Erken Çocukluk Eğitimi ve Bakımının Gelişiminde Çocuk Esirgeme Kurumunun Katkıları”.

¹⁴³ Türkmen, *Cumhuriyet Döneminde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Hizmet Müesseseleri*, 128.

2. RİZE'DE KİMSESİZ ÇOCUKLAR VE ÇOCUK YUVASI

2.1. Cumhuriyet Öncesinde Rize'de Kimsesiz Çocuklar

Osmanlı Devleti, yetim kalan çocukların haklarını korumak ve hayata hazırlanmalarını sağlamak için çocukların ebeveynlerinden kendilerine intikal eden mirasları korumak ve yönetmek için vasilik kurumunu teşekkül ettirmiştir.¹⁴⁴ Vasinin görevi, vasi oldukları çocukların menkul ve gayrimenkullerini çocuk reşit oluncaya kadar sahip çıkarak koruyup gözetmek ve çocukların işlerini düzenlemektir. Vasinin bu görevi ikamet ettiği mahallenin imam, muhtar ve ihtiyar heyeti tarafından verilen mühürlü bir ilmühaberle de tescil edilmiştir.¹⁴⁵

Rize'de, yetimlerin himaye altına alınması ve kendilerine intikal eden mirasın korunarak idare edilmesi amacıyla kadı mahkemeleri tarafından vasi tayin edilmiş; bu tayinlere ilişkin çok sayıda karar, Şer'iyye Sicillerinde kayıt altına alınmıştır. Şengül Karaloğlu'nun "*Şer'iyye Sicillerine Göre Sosyal ve Ekonomik Yönleriyle Rize (H. 1295-96)*" adlı yüksek lisans tezinde belirttiğine göre, yetim kalan çocuğa vasi olarak öncelikle anneleri, büyükanne ve büyükbabaları, amcaları, dayıları gibi akrabaları tayin edilmiştir. Bununla birlikte az da olsa akraba olmayan kimselerden de vasi tayin edildiği görülmüştür. Vasi tayininde öncelikle ölmeden önce babanın çocuklarına belirlediği bir vasi varsa o kişi tercih edilmiştir. Aksi halde vasi tayin etme hakkı kadıda olup vasiler kadıya karşı sorumlu olmuştur.¹⁴⁶

Rize Şer'iyye Sicilleri üzerine çalışma yapan Ümit Erkan'ın eserinde, Rize'de yetim çocuklara vasi atanmasıyla ilgili önemli bilgiler vermektedir. Bu kayıtlardan birisinde; 22 Cemaziyülevvel 1331'de Rize'nin Setoz (Ortaköy) köyünde vefat eden Memişoğlu Süleyman bin Mustafa'nın mirasının oğlu Mehmet ile kızı Yeter'e intikal ettiği belirtilmektedir. Ancak çocukların mirasa sahip çıkacak yaşta olmamaları nedeniyle, amcaları Mustafa'nın, kendilerine mahkeme tarafından vasi tayin

¹⁴⁴ Arzu Pehlevan, *1495 Numaralı Şer'iyye Sicili Defterine Göre Rize'nin Ekonomik Ve Sosyal Hayatı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 169.

¹⁴⁵ Ümit Erkan, *Rize Şer'iyye Sicilleri 1* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2011), 56-57.

¹⁴⁶ Şengül Karaloğlu, *Şer'iyye Sicillerine Göre Sosyal ve Ekonomik Yönleriyle Rize (H. 1295-1296)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 2.

edildiği¹⁴⁷ yazmaktadır. Rize Şer'iyye Sicillerini çalışan bir başka araştırmacı Mustafa Doğan Güneş'in ifadesine göre Rize'ye ait 23,¹⁴⁸ Şengül Karaloğlu'nun bildirdiğine göre 22 Şer'iyye Sicil defteri bulunmaktadır. Bu defterlerde çok sayıda yetim çocuklara tayin edilen vasilik kararı yer almaktadır.¹⁴⁹

Osmanlı toplumunda, yetim ve öksüz çocuklar ile yoksulluk nedeniyle ailesi ve akrabaları tarafından bakılmakta zorlanan çocukların besleme, ahretlik, evlatlık gibi isimlerle hali vakti yerinde olan ailelere icar-ı sağır¹⁵⁰ adı verilen bir çeşit iş akdiyle verilmesi yaygın bir uygulamaydı. İcar-ı sağır, her ne kadar iyi niyet ölçüleri içerisinde değerlendirilse de esasında varlıklı aileler yanına verilen yoksul çocuklar genellikle bir nevi iç hizmetli gibi kullanılmışlardır. Cumhuriyet Dönemine de intikal eden bu uygulama 1963 yılında çıkartılan “*Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına dair Ek Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun*” ile yasaklanmıştır.¹⁵¹ Söz konusu Kanun'un birinci maddesinin d bendi “*Bir çocuğun veya 18 yaşından aşağı temyiz kudretini haiz bir kimsenin gerek anne ve babası yahut bunlardan biri, gerekse vârisi tarafından, şahsını veya işini istismar maksadiyle bedel mukabilinde veya bedelsiz diğer bir şahsa devrine*

¹⁴⁷ Erkan, *Rize Şer'iyye Sicilleri 1*, 57.

¹⁴⁸ Mustafa Doğan Güneş, *1497 Numaralı Rize Şer'iyye Siciline Göre Rize'de Sosyal ve Ekonomik Hayat (1292/1875-1293/1876)* (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 2.

¹⁴⁹ Karaloğlu, *Şer'iyye Sicillerine Göre Sosyal ve Ekonomik Yönleriyle Rize (H. 1295-1296)*, 1-2.

¹⁵⁰ İcar-ı Sağır, Osmanlı Toplumunda varlıklı ailelerin fakir ailelerin çocuklarını velileriyle anlaşarak belirli bir ücret karşılığında kendilerine hizmet etmek üzere kiralamalarıdır. İcar-ı sağır adı verilen bu uygulama bir nevi iş akdi/hizmet sözleşmesi olup Kadı tarafından kayıt altına alınarak tescil ediliyordu. Bu şekilde icarlanan/kiralanan çocuklara “besleme” “ahretlik” “manevi evlat” gibi isimler verilmekteydi. İcar-ı sağır temyiz çağından sonra reşit oluncaya kadar yapılan bir akit ya da iş sözleşmesi olması aynı zamanda çocuğun köle olarak satılmasına engel olmaktır. Bu uygulamayla icar-ı sağır olarak verilen çocuk yeni ailesinin yanında daha sağlıklı bir ortamda yetişme imkanı bulmuş oluyordu. Bir nevi koruyucu aile uygulaması modeli olup cumhuriyet döneminde de yaygın olmamakla birlikte uygulandığı görülür. Bkz. Meryem Bektaş, *İslam Hukukunda Çocuk Hakları Bağlamında Koruyucu Aile*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015, s. 106; Karatay, a.g.t., s. 123-124; Güner, a.g.e., s. 51-52-56; Müge Vatansever Öztürk, *Türk Hukukunda Evlat Edinme Müessesesinin Tarihi Gelişimi*, Yıldırım Bayezid Hukuk Dergisi, Yıl 8, Sayı 2023/2, s. 313-355; Ali Turan, *1815 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicilindeki Üç Kayıt Işığında Osmanlı Hukukunda Evlatlık Ve Koruyucu Ailelik Üzerine Bir İnceleme*, II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri, 13-14 Mayıs Cilt 1, İstanbul, s. 87-114.

¹⁵¹ Nazan Çiçek, “Erken Cumhuriyet Döneminde Kimsesiz Çocuklar Olgusuna Dair Bir Vaka Takdimi ve Analizi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 60/2 (01 Ocak 2020), 958-988.

*müsait olan herhangi bir uygulama ve gelenek” köleliğe benzer uygulamalar ve gelenekler olarak kabul edilerek yasaklanmıştır.*¹⁵²

Rize’de çok nadir de olsa icar-ı sağır sözleşmesiyle başka aileler yanına çocuk verildiği görülmüştür. Mustafa Doğuş Güner’in incelediği 1497 numaralı Rize Şer’iyye sicilindeki 21 Şubat 1876 tarihli bir kayıta, Fosa (Rize Merkez KöprülÜ) karyesinden Fatma binti Hasan’ın oğlu Mustafa’yı 15 kuruş ücretle Rize Kaymakamı’nın eşi Nafia Hanım’ın hizmetine verdiğini yazmaktadır. 30 Nisan 1876 tarihli bir başka kayıta da Salandoz (İyidere Taşhane) karyesinden Hüseyin bin Durmuş, Ömeroğlu Süleyman Efendi’nin vekilliğinde 20 kuruş ücret karşılığında kendi isteğiyle İstanbul Küçükpazar’da ikamet eden Mustafa oğlu İbrahim Efendi’nin hizmetine gitmiştir.¹⁵³

A. Şamil Güner ve Abdullah Bay tarafından kaleme alınan “*Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*” adlı çalışmada, beslemelik ve icar-ı sağır uygulamaları kapsamında, Lazistan sancağının İstekü karyesinden Selimoğlu Hurşit’in sekiz yaşındaki kızı Aişe’nin, 30 kuruş aylık ve 20 kuruş nafaka karşılığında Trabzon Vilayet Defterdarının eşi Nuriye Hanım’a verildiği bilgisine yer verilmektedir. Aynı eserde besleme konusunda Cumhuriyet’in ilk yıllarında çok olmamakla birlikte kimsesiz hizmetli çocuk ve besleme temalarına rastlanıldığı kaydedilmektedir.¹⁵⁴

Diğer yandan Cumhuriyet öncesinde ülkenin diğer yerlerinde olduğu gibi çocukların evlatlık alınmasına Rize’de de rastlanılmaktadır. Bu bağlamda bahsi geçen Beslemelik adlı eserde belirtildiği üzere; Rize’de yaşayan 70 yaşında Memiş bin Abdurrahman, bir oğlu olduğu halde 16 yaşındaki Ali adında bir çocuğu, keza Rizeli Sadullah bin Ali de beş yaşında bir oğlu olmasına rağmen, 10-12 yaşlarında iki erkek çocuğu oğulluk olarak yanlarına almışlardır. Söz konusu evlatlık alanların, bu çocukları kimsesiz oldukları için mi yoksa emekleri karşılığında mı aldıkları bilinmemektedir.¹⁵⁵

¹⁵² Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (Kölelik ve Köleliğin Yasaklanması Hakkında Kanun), *Resmî Gazete* 11599 (27 Aralık 1963), Kanun No. 361.

¹⁵³ Güner, *1497 Numaralı Rize Şer’iyye Siciline Göre Rize’de Sosyal ve Ekonomik Hayat (1292/1875-1293/1876)*, 54-55.

¹⁵⁴ Güner - Bay, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, 86.

¹⁵⁵ Güner - Bay, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, 78.

Osmanlı Devleti, terk edilmiş sahipsiz çocukların bakımı için yetimhaneler kurmak yerine bu çocukları ailelerin yanına vererek sorunu çözme yoluna gitmiştir.¹⁵⁶ Bu bağlamda Rize'de de yöre halkının terk edilmiş çocukları evlerine alarak sahiplendiği, kayıtlardan anlaşılmaktadır. Arzu Pehlivan'ın incelediği 1495 numaralı Rize Şer'iyye Sicilindeki bir kayıta, M. 1870 tarihinde Rize merkezinde bulunan Orta Cami-i Şerifi avlusunda terkedilmiş bir kız bebek Velkü (Erenköy) karyesinden Mustafa Çavuş'un eşinin sahiplendiği ve geçim sıkıntısı çektiğinden bebeği bakmakta zorlandığı için mahkemeye müracaat ederek, çocuk adına nafaka talebinde bulunmuştur. Bu talep üzerine mahkeme kendisine günlük 30 para nafaka tahsis etmiştir.¹⁵⁷

Terk edilen çocukların yöre insanı tarafından sahiplenilmesine ilişkin başka bir belge de şu şekildedir. 11 Eylül 1890 tarihinde Rize'nin Halidoz (Üzümlü) Mahallesi'ndeki camii kapısına terkedilen iki aylık bir erkek çocuk, bakılıp emzirilmesi için Nevruzoğlu kızı Hacula Hatun'a verilmiş ve Belediye tarafından çocuk için aylık 25 kuruş maaş bağlanmıştır.¹⁵⁸ Trabzon Vilayeti Celilesine yazılan, 16 Temmuz 1887 tarihi bir başka belgede de Rize camii avlusuna bırakılan 15 günlük bir kız çocuğun aylık 25 kuruş nafaka tahsisi yapılarak, Rukiye Hatun'a teslim edildiği bilgisi verilmektedir.¹⁵⁹ Rize'nin Umha karyesi mescidi şerifi havlusuna 24 Temmuz 1895 tarihinde bırakılan bir buçuk aylık kız çocuğunun bakımı için belediye gelirlerinden aylık 25 kuruş maaş tahsis edilerek aynı yerde yaşayan İsmail Hakkı adında birisine verildiği, Trabzon Vilayeti Mektubi Kaleminin, Dâhiliye Nezaretine yazdığı yazıdan anlaşılmaktadır.¹⁶⁰

Bu kayıtlar, terk edilmiş ve sahipsiz çocukların gönüllü aileler tarafından sahiplenildiğini ve devletin, çocuğun bakımını üstlenen kişilere nafaka yardımı sağlayarak destek sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu yöntemle metruk çocukları sahiplenen aileler, çocukları bakma karşılığında az da olsa bir gelir elde etmiş oluyordu. Bir çeşit Koruyucu aile sistemi olarak nitelendirilebilecek bu uygulamayla,

¹⁵⁶ Karatay, *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikaların Oluşumu*, 123.

¹⁵⁷ Pehlivan, *1495 Numaralı Şer'îyye Sicili Defterine Göre Rize'nin Ekonomik Ve Sosyal Hayatı*, 80.

¹⁵⁸ BOA, *Dahiliye Mektubi Kalemi (DH. MKT)*., 1772-33 (H-02-03-1308).

¹⁵⁹ BOA, *Dahiliye Mektubi Kalemi (DH. MKT)*., 1440-10 -H-26-11-1304.

¹⁶⁰ BOA, "Dahiliye Mektubi Kalemi (DH. MKT) ., 422-67-H-14-03-1313.", ts.

terk edilmiş kimsesiz çocukların bakım sorununun devlet, toplum dayanışması ve iş birliği içerisinde çözüldüğü görülmektedir.

2.2. Rize’de Kimsesiz Çocuklar (1923-1944)

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Rize’nin Ruslar tarafından işgal edilmesiyle birlikte burada yaşayan halk büyük bir yoksulluk ve çaresizlik içinde kalmıştır. İşgalle birlikte ağırlaşan yaşam şartları, yöre insanının daha güvenli olan bölgelere göç etmelerine neden olmuştur.¹⁶¹ Rusların 1916’da Rize ve Trabzon’u işgaliyle, Rize ve çevresinde yaşayan Müslüman halkın yaşam şartlarının iyice kötüleşmesi nedeniyle Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi¹⁶² bölgeye temsilciler göndererek halka yardımda bulunmuşlardır. Yardım için gelen Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi, aynı zamanda Trabzon’dan 350, Rize’den de 250’in üzerinde yetim ve kimsesiz Müslüman çocuğa sahip çıkarak Batum ve Tiflis’te açtıkları sığınacılara yerleştirmiştir.¹⁶³

Kurtuluş Savaşı sonrasında Cumhuriyet’in ilanıyla ülkede savaşların beraberinde getirdiği sefalet dönemi bitmiş ve yeni bir dönem başlamıştır. Yeni rejim her alanda olduğu gibi toplumsal alanda da bir dizi politikalar geliştirerek müesseselerini oluşturma yoluna gitmiştir. Bu bağlamda çocuk ve kimsesiz çocuk meselesinde yürüttüğü çalışmaların temelini çocuk sağlığı ve nüfusun çoğaltılmasını öncelik olarak belirlenmiştir.¹⁶⁴ Ülkedeki kimsesiz çocukların korunmasına direk müdahil olmak yerine bu alanı yerel yönetimlere ve 30 Haziran 1921 tarihinde

¹⁶¹ Zehra Arslan - Yeliz Usta, “Rize’de, Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Rus Donanmasının Faaliyetleri Ve Göçmenlerin Durumu (1915-1917)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 17/17 (01 Haziran 2014).

¹⁶² Bakü Müslüman Cemiyeti Hayriye’si 15 Kasım 1905 tarihinde Hacı Zeynelabidin Tagiyev tarafından, fakir ve muhtaç Müslümanlara yardım etmek, yetimleri barındırmak, yetim kalmış kimsesiz çocuklara sahip çıkarak okutmak, ihtiyacı olanlara para ve giyecek yardımında bulunmak için kurulmuştur. Nizamnamesinde Bakü Müslümanlarına yardım yapar maddesini Birinci Dünya Savaşı sırasında değiştirerek dünya Müslümanlarına yardım yapar şeklinde değiştirmiştir. Bkz. Betül Aslan, Birinci Dünya Savaşında Azerbaycan Türklerinin Anadolu Türklerine Kardeş Kömeği (Yardımları) ve Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriye’si, Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s. 55-56.

¹⁶³ Betül Aslan, “I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türkeri’nin Erzurum Ahalisine Yaptığı ‘ Kardeş Kömeği’ (Yardımları)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 8/6 (28 Şubat 2010), 161-178.

¹⁶⁴ Aslan, *Cumhuriyet’in Törenselleşmesi: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)*, 68-69.

Ankara’da Mustafa Kemal Atatürk’ün direktifiyle kurulan Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumuna bırakmıştır.¹⁶⁵

2.2.1. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Rize Şubesinin Kuruluşu

Cumhuriyet öncesinden itibaren süregelen bir hassasiyetle, Rize’de bakıma muhtaç kimsesiz çocuklara sahip çıkma çabası, toplumun sosyal sorumluluk bilincini yansıtan bir örnektir. Sosyal sorumluluk, yalnızca merhamet veya yardım etmekle sınırlı kalmamış, aynı zamanda kimsesiz çocukların topluma kazandırılmalarını ve iyi bireyler olarak hayata katılmalarını sağlama amacı da taşımıştır. Bu yaklaşım doğrultusunda, kimsesiz çocuklara destek olunmadığında onların gelecekte toplum için sorunlu bireylere dönüşme riski göz önünde bulundurularak, konuya bütüncül bir anlayışla yaklaşılmıştır.¹⁶⁶

Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren ülkenin her yerinde olduğu gibi Rize’de de fakir ve kimsesiz yetim çocukların korunması işi halkın da desteğiyle kurulan Himaye-i Etfal Cemiyetinin önderliğinde yürütülmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte ülke genelinde şubeleşmeye giden Himaye-i Etfal Cemiyeti, Rize’de de şubelerini açarak faaliyetlerine başlamıştır. Cumhuriyet’in ilanından hemen sonra faaliyete başladığı bilinen Rize Şubesinin, açılışıyla ilgili farklı tarihler zikredilmektedir.

Cumhuriyet Dönemi’nde Rize adlı eserde, Rize’nin Sosyal ve kültürel Yapısını inceleyen Fevzi Çakmak’ın verdiği bilgiye göre 1928 tarihli Salmamede Rize’de faaliyet gösteren cemiyetler arasında Himaye-i Etfal de zikredilmektedir.¹⁶⁷ İsmail Özdoğan “*Rize (merkez İlçe) Sosyal Siyasal ve Ekonomik Yapısı (1923-1960)*” adlı yüksek lisans tezinde, Rize’de Himaye-i Etfal Cemiyetinin 1926-1927 yıllarında faaliyette olduğunu bildirmektedir.¹⁶⁸ Makbule Sarıkaya da Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti adlı doktora tez çalışmasında, Himaye-i Etfal Cemiyetinin 1925 yılında geldiğinde 52 ilde şubesinin bulunduğu ve bu illerden birisinin de Rize olduğu

¹⁶⁵ Gökçe, *Kimsesiz Çocuklar Sorunu*, 88.

¹⁶⁶ Sıtkı Bey, “Yetimlere Yardım Günü 23 Temmuz”, *Rize gazetesi* (21 Temmuz 1932), 1.

¹⁶⁷ Fevzi Çakmak, “Rize’nin Sosyal ve Kültürel Yapısı”, *Cumhuriyet Döneminde Rize-I (1923-1950)*, ed. Zehra Aslan - Mustafa Arıkan (Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2021), 145.

¹⁶⁸ İsmail Özdoğan, *Rize (Merkez İlçe) Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı (1923-1960)* (Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 62.

bilgisini vermektedir.¹⁶⁹ 1967 Rize İl Yıllığı'nda Çocuk Esirgeme Kurumunun 1939 yılında Zekeriya Zihni Mahmutoglu ve arkadaşları tarafından kurulduğu yazılıdır.¹⁷⁰ Yine 1973 Rize İl Yıllığı'nda ise Rize Çocuk Esirgeme Kurumunun 1935 yılında İlk kez Zekeriya Zihni Mahmutoglu başkanlığında yedi arkadaşı tarafından kurulduğu kaydedilmektedir.¹⁷¹ 7 Nisan 1932 tarihli Rize gazetesi, Himaye-i Etfal şubesinin Muallim Cemil Bey başkanlığında yeni yönetim kurulunu oluşturularak faaliyetlerine başladığı bilgisine yer vermiştir.¹⁷² Bu bağlamda Rize'de Himaye-i Etfal Cemiyetinin en erken tarih olarak 1925 yılında kurulduğunu söylemek mümkündür. 1930'lu yıllara kadar pek öne çıkmayan Himaye-i Etfal Cemiyeti Rize Şubesi, bu yıllardan sonra daha aktif hale gelerek fakir ve yetim çocuklara hizmet vermeye başlamıştır. Cemiyet 1932 yılına gelindiğinde, kimsesiz ve yoksul çocuklara yönelik yaptığı yardım ve faaliyetlerle dikkatleri üzerine çekerek kendisinden söz ettirmeye başlamıştır.¹⁷³

Himaye-i Etfal Cemiyeti Rize Şubesi, Şubat 1932'de yeni idari heyet seçimini gerçekleştirmiş ve Muallim Cemil Bey başkanlığında yeniden yapılandırılarak çalışmalarına başlamıştır. Yeni yönetim, ilk olarak Cemiyet için yeni bir yer kiralayarak merkezini buraya taşımış; ardından okullardaki öksüz çocuklar için yaptırılan giysileri dağıtarak bu çocuklara destek sağlamıştır. Ayrıca, 23 Nisan Çocuk Bayramı kutlamaları için bir de program hazırlamıştır.¹⁷⁴ Rize gazetesi bu çalışmayı haberleştirerek; cemiyetin yapmış olduğu bu hayırlı işleri takdirle okuyucuya sunarken sadece okullardaki öksüz çocuklarla değil, dışarıda dolaşan kimsesiz ve yuvasız çocuklarla da ilgilenilmesi gerektiğini hatırlatmıştır.¹⁷⁵ Gazetede yer alan haberde, Rize ilinde, kalacak yeri olmadığı için ortada kalan çocukların olduğu, Cemiyetin bu çocuklar da sahip çıkması istenilmektedir.

¹⁶⁹ Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935*, 74.

¹⁷⁰ *1967 Rize İl Yıllığı* (Ankara: Önder Matbaası, 1968), 108.

¹⁷¹ *Cumhuriyetin 50. Yılında Rize 1973 İl Yıllığı* (Malatya: Rize Valiliği, 1973), 111.

¹⁷² *Rize gazetesi*, "Himaye-i Etfal Şubesi Yeni İdari Heyeti" (07 Nisan 1932), 4.

¹⁷³ *Rize gazetesi*, "Milli Hakimiyet Bayramı ve Çocuk Haftasının Tesis Merasimi" (28 Nisan 1932), 4.

¹⁷⁴ TBMM açılış günü, 23 Nisan 1921 tarihinden itibaren Milli Egemenlik Bayramı olarak kutlanılmaya başlamasıyla birlikte, çocukların daha çok ön plana çıkması üzerine Gazi Mustafa Kemal'in desteğiyle Himaye-i Etfal Cemiyetinin çatısı altında 1925 yılından itibaren Çocuk Bayramı olarak kutlanılmaya başlanılmıştır. Çocuk Bayramı kutlamaları bu tarihten sonra ülke genelinde Himaye-i Etfal şubeleri yönetiminde oluşturulan komiteler tarafından organize edilmeye başlamıştır. Bkz. Ayşe Gül Reçberoğulları, Atatürk Dönemi Çocuk Politikası, Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2021.

¹⁷⁵ *Rize gazetesi*, "Himaye-i Etfal Şubesi Yeni İdari Heyeti", 4.

Himaye-i Etfal Cemiyeti İdare Heyeti Başkanı Cemil Bey, 23 Nisan 1932 Milli Hâkimiyet Bayramı ve Çocuk Haftası kutlama töreninde yaptığı konuşmasında çocukların kıymetli olduğunu ve bilhassa fakir çocukların himaye edilmesinin önemini dile getirerek, Cemiyetin son üç yıllık hizmetlerini anlatmıştır. Cemil Bey'in verdiği bilgiye göre, Cemiyet tarafından 1931 yılında 26, 1932 yılında 53 çocuğa elbise ve ayakkabı yardımı yapılmıştır.¹⁷⁶

Bir hayır kurumu olan Himaye-i Etfal Cemiyetinin kaynağı, hayırseverler tarafından yapılan yardımlar ve düzenlenen etkinliklerden elde edilen gelirlerden oluşmuştur. Bu amaçla Cemiyet, kimsesiz çocukların yararına eşya piyangosu düzenleyerek, hayırseverlerden etkinlik bileti alarak kuruma destek olmalarını talep etmiştir.¹⁷⁷

Cemiyet, yönetim zafiyeti ve kaynak yetersizliği gibi nedenlerle, kendisinden beklenen hizmetleri yerine getirmede yetersiz kaldığı iddiasıyla, basına da yansıyan eleştirilere maruz kalmıştır. Bu bağlamda 1932 yılı sonlarında Rize gazetesinde ildeki cemiyetlerin çalışmalarını konu alan bir yazıda, bu cemiyetlerin faaliyetleri eleştirilirken Himaye-i Etfal Cemiyeti de bu eleştirilerden nasibini almıştır. Yazıda mevcut cemiyetlerin sadece isimden ibaret olduğu ve bir idare heyetinden oluştukları, söz konusu heyetin de yılın belli zamanlarında bile bir araya gelmekten aciz olduğu belirtilerek eleştirilmiştir. Yazının devamında Himaye-i Etfal Cemiyetinin birkaç yıldan beri atıl olduğu, senelik 5-10 liralık bir rozet hasılatıyla faaliyet yürüttüğü ifade edilirken, Vali Bey'in Cemiyeti tekrar canlandırmak için genç öğretmenlerden oluşan bir idare heyeti tesis ettirdiği, ancak süreç içerisinde heyetin heyecanını kaybettiği belirtilmektedir. Kıyafeti olmadığı için okula gidemeyen ve sokaklarda sefil ve perişan dolaşan yine okulda sıkıntı çeken himayeye muhtaç fakir birçok köylü çocuğuna rastlandığı, Cemiyet ve azalarının bugüne kadar bu çocuklarla ilgilenmediği ifade edilerek, Cemiyet yönetiminin yeniden teşekkül etmesi gerektiği eleştirisi getirilmiştir.¹⁷⁸ Cemiyet bu eleştirilere rağmen istenilen düzeyde olmasa da imkânları ölçüsünde çeşitli yardım faaliyetlerine devam etmiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁶ *Rize gazetesi*, “Milli Hakimiyet Bayramı ve Çocuk Haftasının Tesis Merasimi”, 4.

¹⁷⁷ *Rize gazetesi*, “Öksüz Çocuklar ve Yerli Malları İçin Büyük Eşya Piyangosu” (10 Kasım 1932), 4.

¹⁷⁸ *Rize gazetesi*, “Cemiyetler Neden Çalışmıyor” (01 Aralık 1932), 3-4.

¹⁷⁹ Çakmak, “Rize'nin Sosyal ve Kültürel Yapısı”, 146.

Rize gazetesinde bu haberin çıkmasından kısa bir süre sonra Rize Valiliği Himaye-i Etfal Cemiyetinin hesaplarını incelemek üzere defterdar görevlendirmiştir. Defterdar Muhsin Bey yaptığı incelemede, Cemiyetin hesap ve kitabının muntazaman tutulmadığı, nakit mevcudu olan 168 liranın kişi üzerinde olduğu ve şubenin diğer bir yere taşınması esnasında bazı eşyaların zarar gördüğünü ve paraların tahsil edilerek bankaya yatırıldığını belirtmiştir. Denetim esnasında Cemiyet Reisi ve Veznedarın il merkezinden ayrılması nedeniyle, yeni yönetim kurulu seçilinceye kadar Himaye-i Etfal Cemiyetinin yönetimi Vali onayı ile mevcut idare heyetindeki azaya verilmiştir.¹⁸⁰ Cemiyetin geçici yeni idari heyeti, Dava Vekili Hakkı Bey'in başkanlığında, Kâtip Rıfkı Bey, Muhasip Tavilzade Sahih Bey, azalar Güvelizade Ahmet Bey ve Durmuşzade İsmail Bey'den oluşmuştur.¹⁸¹ Yeni yönetim, bir yandan gelirlerini artırmak için rozet satışı¹⁸² ve halka sinema gösterisi etkinliği yaparken diğer yandan da esnaftan nakdi yardımlar toplayarak, elde edilen bu gelirlerle fakir okul çocuklarına kitap ve elbise yardımında bulunmuştur.¹⁸³

Rize'nin 1930'lu yıllardaki tek yerel gazetesi olan Rize gazetesi, cemiyetin yürüttüğü faaliyetlere haberleriyle destek olmaya çalıştığı görülmektedir. Gazetenin yazarlarından Sıtkı Bey bir yazısında, halktan Himaye-i Etfal Cemiyetine yardımlarını esirgememelerini isteyerek, yapılan yardımlar sayesinde memleketin yoksul çocuklarına sahip çıkıldığı, yapılacak küçük bir bağışla birçok öksüz çocuğun yüzünü güldürerek, solgun yüzlerine canlılık kazandırılabilceğini ifade etmiştir. Yazıyı *"Fakirlere yardım edelim. Onların gözyaşlarını dindirmekle vicdan azabından kurtulabiliriz. Bu vatani vazifeyi yurttaşlarımızdan bekliyoruz ve beklemekteyiz"* diyerek bitirmiştir.¹⁸⁴

Himaye-i Etfal Cemiyeti, yıllık kongresini 24 Nisan 1933 tarihinde Halkevinde yapmıştır. Toplantıda Rize Valisi, Cemiyetin faaliyetleriyle ilgili genel bir

¹⁸⁰ Rize gazetesi, "Himayietfal ve Hilai Ahmer Şubelerinde" (29 Aralık 1932), 4.

¹⁸¹ "Himayei Etfal Haberleri", *Gürbüz Çocuk Dergisi* 75 (1933), 26; Rize gazetesi, "Himayei Etfal Kongresi" (30 Mart 1933), 4.

¹⁸² Cemiyet bayramlarda ve bazı özel günlerde halka kağıt veya madeni rozet satarak kendine kazanç elde ettiği gibi aynı zamanda halkın sevgi ve desteğini sağlamaya çalışmıştır. Rozetler, üzerine Himaye-i Etfal Cemiyeti yazılı kutu ya da sepetlerin içerisinde olup genellikle ilkokul çocukları tarafından taşınırdı. Bkz. Makbule Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935*, Doktora Tezi, Erzurum 2005.

¹⁸³ Rize gazetesi, "Himayietfal Kongrası" (30 Mart 1933), 4; *Çoruh*, "Himayei Etfalin Güzel Bir Teşebbüsü" (29 Haziran 1933), 3.

¹⁸⁴ Sıtkı Bey, "Tarihte 23 Nisanın Mevkii ve Çocuk Haftası", Rize (20 Nisan 1933), 1,3.

değerlendirmede bulunarak yapılan işlerin beklendiği ve arzu edildiği gibi olmadığını, yeni seçilecek idari heyetin daha canlı ve daha faydalı işler yapmasının artık bir zaruret olduğunu ifade etmiştir. Yapılan seçim sonucunda yeni yönetim kurulu, Orta mektep Türkçe Öğretmeni Sıtkı Bey başkanlığında oluşturulmuştur. Reis Vekili olarak Kolçak oğlu Sabri Efendi, kâtip olarak Mektubi Kalemi Birinci kâtibi Hazim, muhasip olarak İnhisar Muhasibi Ömer, veznedar olarak Rasattan Hasan, aza olarak Nafiadan Hikmet, Belediyeden Akif ve Mektubi kaleminden Emin Bey seçilmişlerdir.¹⁸⁵

Himaye-i Etfal Cemiyetinin ilde bulunan diğer cemiyetlerden daha aktif olmasına rağmen üye sayısının istenilen düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Cemiyet Başkanı ve aynı zamanda Rize Gazetesi yazarı olan Sıtkı Bey, gazetede yayımlanan bir yazısında Cemiyetin üye sayısının 60 olduğunu belirtmiş ve bu durumdan duyduğu memnuniyetsizliği dile getirmiştir. Sıtkı Bey, fakir ve öksüz çocuklara sahip çıkan ve onları koruyan kurumun Himaye-i Etfal olduğunu, kurumun hükümetin sandığından bir gelir almadığını, Cemiyet üyelerinin yılda verecekleri birer lira yardımıyla memleketin bu kadar çok öksüz yavrusunu sevindirmenin mümkün olmadığını vurgulamış ve toplumun dikkatini bu duruma çekmeye çalışmıştır. Yazının devamında, 23 Nisan Pazar gününün fakir çocuklara yardım günü olduğunu hatırlatmış ve bu günde yardım amacıyla yakalara rozet takarak dolaşacak çocukların boş çevrilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca yapılacak küçük bir yardımın birçok öksüz çocuğu sevindireceğini ve bu yardımın vatani bir görev olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁶

Himaye-i Etfal Cemiyetinin ismi, Atatürk'ün talimatıyla 4 Aralık 1934 tarihinde “*Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu*” olarak değiştirilmiştir. Yeni isim, 5 Aralık 1934 tarihinde basın aracılığıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Bu doğrultuda, ülkenin her yerinde olduğu gibi Cemiyetin Rize Şubesi de bu tarihten itibaren “*Çocuk Esirgeme Kurumu*” adını kullanmaya başlamıştır.¹⁸⁷

Çocuk Esirgeme Kurumu Rize Şubesi, yıllık kongresini 1 Mart 1935 tarihinde Halkevinde gerçekleştirmiştir. Kongreyi yönetmek üzere üyeler tarafından divan başkanı olarak Rize Valisi Ekrem Erten seçilmiştir. Vali Ekrem Erten'in başkanlığında yapılan yönetim kurulu seçiminde, yeni yönetime eski Başkan Ortaokul Türkçe

¹⁸⁵ Rize gazetesi, “Himayietfal Kongrası”.

¹⁸⁶ Sıtkı Bey, “Tarihte 23 Nisanın Mevkii ve Çocuk Haftası”, *Rize gazetesi* (20 Nisan 1933), 1-3.

¹⁸⁷ Çoruh, “Himayei Etfalin İsmi Değişti” (06 Aralık 1934), 6.

Öğretmeni Sıtkı Can, Vardal Ahmed, öğretmenler Bayan Seniha, Naci, öğretmen Ziya, Maarif Sicil Memuru Bayan Rabia ve Belediye Başkanı Mucib Bey seçilmiştir.¹⁸⁸ İdare heyeti başkanı olan Belediye Reisi Mucib Bey seçimden hemen sonra idare heyeti başkanlığından istifa etmesi üzerine tekrar Türkçe Öğretmeni Sıtkı Can, Cemiyet başkanlığına getirilmiştir.¹⁸⁹

Kurumun yönetim yapısının oluşturulmasında, ilgili ilin valilerinin doğrudan etkili olduğu ve yönetimde ağırlıklı olarak kamu görevlilerinin yer aldığı görülmektedir. Kamu yöneticilerinin bu ilgisi ve yönetime aktif katılımı, devletin korunmaya muhtaç ve kimsesiz çocukların himayesini üstlenen Çocuk Esirgeme Kurumuna verdiği önemi ortaya koymaktadır.¹⁹⁰

Kurum tarafından 1935 yılında da her yıl olduğu gibi müsamerelerden elde edilen gelirler ile Belediye ve Özel İdareden alınan nakdi yardımlarla Çocuk Bayramında 68 yoksul okul çocuğuna elbise, ayakkabı ve kep yaptırarak giydirilmiş; bazı çocuklara da okul malzemesi yardımında bulunulmuştur. Bu çalışmalara rağmen Kurum Başkanı Sıtkı Can, mahalli yardım ve ilginin yetersiz olduğundan şikâyet ederek herkesin bu kuruma canla başla sahip çıkması gerektiğini, yoksul yavruların yardımına koşmayı ulusal ve insani bir vazife olarak bilinmesi gerektiğini belirterek, halkı kuruma sahip çıkmaya davet etmiştir.¹⁹¹ Kurum, Cumhuriyet Bayramında da ilk ve ortaokul öğrencilerinden 76 fakir çocuğa elbise, ayakkabı ve kep yardımında bulunmuştur.¹⁹²

Çocuk Esirgeme Kurumunun düzenli bir bütçesi bulunmamaktaydı. Nizamnamesine göre gelirleri üye aidatları, hükümetin ve belediyenin ayırdığı tahsisat¹⁹³ ile Kuruma ait emval ve emlak gelirleri, sergi, gezi, konferans, sinema, tiyatro gösterileri, piyango çekilişi, rozet satışlarından oluşmaktaydı.¹⁹⁴ Ancak Rize'nin bu sayılan gelirlerin birçoğundan mahrum bulunduğu, yaptığı faaliyetlerin sınırlı ve yetersiz olmasından anlaşılmaktadır. Rize Çocuk Esirgeme Kurumunun

¹⁸⁸ *Çoruh*, “Çocuk Esirgeme Kurumunun Kongrası” (07 Mart 1935), 3.

¹⁸⁹ *Çoruh*, “Çocuk Esirgeme Kurumu” (28 Mart 1935), 3.

¹⁹⁰ Elmacı, *Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarının Yerinden Yönetim Birimlerine Devrine İlişkin Çalışanların Görüşleri*, 44.

¹⁹¹ *Çoruh*, “Çocuk Esirgeme Kurumu İşleri” (09 Mayıs 1935), 5.

¹⁹² *Çoruh*, “Çocuk Esirgeme Kurumunun Yararlı Bir İş” (07 Kasım 1935), 5.

¹⁹³ BCA, 490-1-0-0 (1521-191-1).

¹⁹⁴ Şeker, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çocukların Korunması ve Çocuk Esirgeme Kurumu (1917-1981)*, 242; Karataşer, “Himaye-İ Etfal Cemiyeti'nin Gelirleri Üzerine Bir Değerlendirme”.

gelirleri daha çok sinema ve tiyatro gösterilerinden elde edilen gelirler, üye aidatları, önemli gün ve haftalarda satışa sunulan kurum rozeti, yardımseverlerin yapmış oldukları nakdi bağışlardan oluşmaktadır. 26 Kasım 1937 tarih ve 1223 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Çocuk Esirgeme Kurumu, kamu yararına çalışan dernek olarak kabul edilmiştir. Bu münasebetle de ülke genelinde kurum namına yardım toplama kampanyası başlatılmıştır. Rize’den kampanyaya il merkezindeki öğretmen ve öğrenciler katılarak destek olmuştur. Yapılan yardım kampanyası sonrasında, iki öğrencinin açtığı Çocuk Esirgeme Kurumu flamasının önünde kampanyaya katılan öğretmen ve öğrenciler, günün anısına hatıra fotoğrafı çektirmiştir.¹⁹⁵

Çocuk Esirgeme Kurumu her sene olduğu gibi yıllık toplantısını 12 Temmuz 1938 tarihinde Halkevinde gerçekleştirerek yeni yönetim kurulunu belirlemiştir. Yeni yönetim kurulu, Sıhhat Müdürü Dr. Vahap Önemli, Kültür Müdürü Hamdi Arda, Ortaokul Müdürü Cemal Arda, Öğretmen Vehibe Tunay, Öğretmen Nihat Şehirlan, Ziraat Bankası Memuru Tahsin Bingöl ve Eczacı Murat Arayıcı’dan oluşmuştur.¹⁹⁶ Rize gazetesi yaptığı haberde yeni yönetim kurulunu üyelerinin ismini vermekle yetinmiş, başkanın kim olduğuyla ilgili bir bilgi vermemiştir. Ancak, Cemiyetin yıl içerisindeki faaliyetleri haberleştirilirken, başkan olarak Vali Nuri Türkkan’ın eşi Seza Türkkan’ın adı zikredilmiştir.¹⁹⁷

Rize Valisi Nuri Türkkan’ın eşi Seza Türkkan, Çocuk Esirgeme Kurumunun çalışmalarına ayrı bir önem vermiştir. Bu bağlamda Seza Türkkan, Cemiyet üyelerini de yanına alarak yoksul okul çocuklarını kış mevsiminde ve bayram günlerinde giydirmek amacıyla resmi daireleri, evleri ve çarşayı gezerek yeterli miktarda para toplayarak bu önemli faaliyetin öncülüğünü yapmıştır.¹⁹⁸ Cemiyet Başkanı, bir yandan bu faaliyetleri sürdürürken, diğer yandan da yoksul çocukların bakımını sağlamak amacıyla maddi durumu iyi olan kadınları bir araya getirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda, 26 Kasım 1938 tarihinde Halkevinde düzenlenen toplantıya 60’tan fazla

¹⁹⁵ Fatih Sultan Kar, *Bir Zamanlar Rize* (İstanbul: Karali Yayınevi, 2020), 146.

¹⁹⁶ *Rize gazetesi*, “Rize Çocuk Esirgeme Kurumu Yeni İdare Heyeti” (16 Temmuz 1938), 2.

¹⁹⁷ *Rize gazetesi* 3 Ekim 1938 tarihinde Çocuk Esirgeme Kurumu adına yaptığı bir haberde Kurum Başkanı olarak Vali Nuri Türkkan’ın eşi Seza Türkkan’dan bahsettiği gibi aynı gazete 31 Aralık 1938 tarihli “Çocuk Esirgeme Kurumunun Müsameresi” başlıklı haberinde “Sayın Valimizin eşleri ve Belediye Meclisinin birinci Reis Vekili Sayın Bayan Seza Türkkan Rize Çocuk Esirgeme Kurumunun başkanlığına seçildikleri günden beri çok önemli ve çok değerli işler yapmışlardır...” demek suretiyle Kurumun başkanının Seza Türkkan olduğunu yazmıştır.

¹⁹⁸ *Rize gazetesi*, “Fakir Çocuklara Yardım” (22 Ekim 1938), 3.

kadın katılmış ve yoksul çocukların himaye edilmesine yönelik kararlar alınmıştır.¹⁹⁹ Hanımların gayretleriyle çocuklu ve fakir ailelere dağıtılmak üzere Çocuk Esirgeme Kurumuna 428 parça elbise ile Kurum yararına düzenlenecek olan eşya piyangosu için 130 parça eşya temin edilmiştir.²⁰⁰ Rize Halkevi Gösteri Şubesi, Çocuk Esirgeme Kurumu yararına, Kurtuluş Okulunda 24.12.1938 tarihinde “*Kör Facia ve Palavra*” oyunlarını sergilemiştir.²⁰¹

Çocuk Esirgeme Kurumu Rize Şubesi 28 Ocak 1939 tarihli Rize gazetesine 3 Şubat Cuma günü öğleden sonra Halkevi salonunda yapılacak yıllık kurultayı için bir ilan vererek üyelerine duyurmuştur.²⁰² Vali Nuri Türkkan’ın başkanlığında yapılan kongrede idare ve denetim heyetlerinin raporlarının görüşülüp kabul edilmesinden sonra yönetim kurulunun seçimi gerçekleştirilmiştir. Seza Türkkan tekrar yönetim kurulu başkanı²⁰³ ve Merkez Kongresi delegeliğine seçilmiştir. Kongre Başkanı Vali Türkkan’ın idare üyelerinin her birine yaptığı başarılı hizmetleri için takdir ve teşekkür mektubu yazılması teklifi kongre tarafından kabul edilmiştir.²⁰⁴

Kurum Asbaşkanı Cemal Arda’nın yaptığı açıklamaya göre, yeni yönetim yıl içerisinde yapacağı çalışmalara hemen başlamıştır. İlk iş olarak her cumartesi öğleyin, kent merkezinde bulunan Kadirin Lokantasında yoksul çocuklara şeref yemeği ve tatlı yedirilmesine, onlara kurum üyeleriyle çocuk dostlarının ailelerinin müşteri sıfatıyla iştirak etmeleri kararlaştırılmıştır.²⁰⁵

Rize Valisi Nuri Türkkan 16 Nisan 1939 tarihinde Halkevinde, Çocuk Esirgeme Kurumunun gelir durumunu değerlendirmek için ihracat ve ithalat tacirleriyle bir toplantı yapmıştır. Vali Türkkan, çocuğa yardım ve çocuğu yetiştirmek, memlekete faydalı ve gürbüz nesiller kazandırmak bakımından milli ve vatani davayı kendisine vazife yapmış bir teşekkül olarak Kurumun, bu gayelerini gerçekleştirmek için bir gelire muhtaç olduğunu ifade etmiştir. Bunun için halktan ve Kurum azalarından sık sık para isteyerek onları bıktırıp usandırmaktan daha pratik ve

¹⁹⁹ Rize gazetesi, “Çocuk Esirgeme Kurumunun Şayanı Şükran Faaliyeti” (03 Aralık 1938), 4.

²⁰⁰ Rize gazetesi, “Rize Çocuk Esirgeme Kurumundan” (24 Aralık 1938), 2.

²⁰¹ Rize gazetesi, “Halkevi Gösteri Şubesi Tarafından Çocuk Esirgeme Kurumu Çıkarına Müsamere” (24 Aralık 1938), 2.

²⁰² Rize gazetesi, “Rize Çocuk Esirgeme Kurumundan” (28 Ocak 1939), 2.

²⁰³ Özdoğan, Rize (Merkez İlçe) Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı (1923-1960), 64.

²⁰⁴ Rize gazetesi, “Çocuk Esirgeme Kurumunun Yıllık Kongresi” (11 Şubat 1939), 2.

²⁰⁵ Rize, 11 Şubat 1939, S. 381, s. 2.

görünüşte az fakat esasta oldukça mühim bir yekûn tutacak bir çarenin olduğunu belirtmiştir. Rize’de yıllık bir buçuk milyon liralık ihraç ve ithalat yapılmasından hareketle ev ve zati eşya hariç ihracat ve ithalatı yapılan malların her 100 kuruşta 5 parasını teberru etmeyi teklif etmiştir. Vali Türkkan’ın ileri sürdüğü öneri toplantıya katılanlar tarafından kabul edilmiştir. Mayıs ayından itibaren geçerli olmak üzere ev ve özel eşya müstesna, diğer mahsul ve eşyaların gümrük beyannamelerine 100 kuruşta 5 para pul yapıştırılması kararlaştırılmıştır. Rize Çocuk Esirgeme Kurumu yönetimi, alınan bu karar sonrası; öksüz çocukların manevi babası olarak Kuruma gösterdikleri alaka ve yardımları için Vali Türkkan’a ve yardımsever zevata şükranlarını bildirmiştir.²⁰⁶

Çocuk Esirgeme Kurumunun üzerinde durduğu bir konu da il merkezinde çocukların oynayıp eğleneceği bir “Çocuk Bahçesi” yapılması işi olmuştur. 1936 yılında Kurum Başkanı Sıtkı Can, Rize gazetesinde “Bir Çocuk Bahçesi Yapamaz Mıyız” başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Bu yazısında il merkezinde çocukların oynayacağı ve eğleneceği bir çocuk bahçesinin yapılmasının gerektiğini, İstanbul ve İzmir’de çocuk bahçelerini ve burada çocukların ne kadar mutlu ve huzurlu olduklarını gördüğünü belirterek, Rizeli çocukların da oynama ve eğlenme hakkı olduğunu belirterek, Belediye Başkanı’ndan bu konuya eğilmesini istemiştir. Rize’de çocuklar için kamp ve gezinti yeri olmamasını da eksiklik olarak değerlendirmiştir.²⁰⁷

Çocuk Esirgeme Kurumunun birkaç yıldır gündeme getirdiği “Çocuk Bahçesi” nihayet 1939 yılına gelindiğinde Rize Merkez Atatürk Caddesi’ndeki şehir parkının içine yapılmıştır. Çocuk bahçesinin açılışı 23 Nisan 1939 Milli Hâkimiyet ve Çocuk Bayramında Vali Nuri Türkkan tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁰⁸ Açılış töreninde Kurumun yönetim kurulu üyesi Vehbiye Tunay, bu oyun yerinin Çocuk Esirgeme Kurumu için bir kıvanç olduğunu belirterek, bu güzel işin başarılmasında büyük katkıları olan Vali ve eşlerine çocuklar adına teşekkür etmiştir.²⁰⁹ Çocuk Bahçesi, çocukların oynaması için kum havuzu, atlama yeri, muvazene sehpası, miniklerin

²⁰⁶ Rize gazetesi, “Rizeliler ve Çocuk Esirgeme Kurumu” (22 Nisan 1939), 1.

²⁰⁷ Sıtkı Can, “Bir Çocuk Bahçesi Yapamaz Mıyız”, Rize gazetesi (01 Ağustos 1936), 1.

²⁰⁸ Rize gazetesi, “Çocuk Bahçesinin Açılma Töreninde Vehbiye Tunay’ın Söylevi” (29 Nisan 1939), 2.

²⁰⁹ Rize gazetesi, “Çocuk Bahçesinin Açılma Töreninde Vehbiye Tunay’ın Söylevi”, 2.

kayıklarını yüzdürmeleri için su havuzu, salıncak, ip merdiveni, tahterevallı gibi oyun malzemeleri ile donatılmıştır.²¹⁰

1947 yılına kadar Rize kent merkezinin onaylı bir imar planı bulunmamaktaydı. Ancak, imar planının yokluğuna rağmen valilik ve belediye tarafından kentin bazı bölgelerinde sınırlı ölçekte ve bireysel girişimlerle imar faaliyetleri yürütülmüştür. Rize Belediyesi, 1944 yılında kent merkezi için bir imar planı hazırlık süreci başlatmış ve bu süreç 1946 yılında planın tamamlanarak kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. Yeni imar planında, sosyal alanların belirlenmesine önem verilmiş; ileride inşa edilmesi öngörülen bir çocuk parkı için mevcut elektrik santralinin bulunduğu alan rezerv alanı olarak ayrılmıştır.²¹¹ Kentin yeni imar planında çocuk parkına yer verilmesinde, 1939 yılında ÇEK Rize Merkezi'nin girişimleriyle gerçekleştirilen çocuk bahçesi projesinin önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

23 Nisan Çocuk Bayramı, Çocuk Esirgeme Kurumunun öncülüğünde kutlandığından Kurum aynı şekilde 1940 yılı için de bir kutlama programı hazırlamıştır.²¹² Çocuk Bayramı her yıl aynı şekilde kutlandığı için hazırlanan kutlama programları da bir önceki yıllarda yapılan programın bir nevi tekrarı olmuştur. Gündüz kent meydana okul çocuklarıyla kutlama yaparak, akşam da Halkevinde çocuk balosu tertiplenmesi gelenek haline gelmiştir.²¹³ Çocuk bayramında Kurum, hem tanıtımını hem de tedarik ettiği elbise, ayakkabı ve okul malzemelerinin bayram haftasında yoksul okul çocuklarına dağıtılarak çocukların sevindirilmesini amaçlamıştır.

Yaptığı bu faaliyetleri, bağış ve yardımlarla gerçekleştirdiği için Kurum, hayırseverleri yardıma çağıran gazete ilanları verilmiştir. 17 Nisan 1941 tarihli Rize Gazetesi'nin ilk sayfasında, Çocuk Esirgeme Kurumu adına yayımlanan bir ilanda, *"Kimsesiz yavrular milletin şefkat sinesinde barınır. Ulusun yardım ve şefkatine muhtaç çocukları; 23 Nisan Çocuk Bayramı ve haftasında sevindirmek için Çocuk Esirgeme Kurumuna yardımlarınızı esirgemeyiniz."* ifadeleriyle hayırseverlerden kuruma destek olmaları talep edilmiştir.²¹⁴ Bu bağlamda Kurum, daha fazla bağış ve

²¹⁰ Rize gazetesi, "Çocuk Bahçesi" (15 Nisan 1939), 1.

²¹¹ Abdullah Bay, *Bir Sahil Kentinin Kentleşme Süreci Rize* (İstanbul: Rize Belediyesi Kültür Yayınları, 2023), 120-124.

²¹² Rize gazetesi, "Çocuk Bayramı Hazırlıkları" (06 Nisan 1940), 3.

²¹³ Rize gazetesi, "23 Nisan Hakimiyeti Milliye ve Çocuk Bayramına Ait Program" (19 Nisan 1941), 4.

²¹⁴ Rize gazetesi, "Kimsesiz Yavrular Milletin Şefkat Sinesinde Barınır" (12 Nisan 1941), 1.

yardım elde etmek için yapacak olduğu etkinlikleri önemli gün ve haftalarda yapmaya özen göstermiştir. Gelir elde etmeye yönelik bu etkinliklerden birini de 19 Mayıs 1941 Gençlik ve Spor Bayramı akşamı yapacağı komedi ve piyes gösterisi için bilet satarak gerçekleştirmiştir.²¹⁵ Çocuk Esirgeme Kurumunun yoksul çocuklara yönelik düzenlediğı bu müsamereler, sadece bir sosyal yardım faaliyeti olmayıp aynı zamanda toplumun sosyalleşmesine katkı sağlamıştır.²¹⁶

Mesut Çapa, 1940-1941 yıllarında Rize’de faaliyet gösteren cemiyetlerle ilgili Çoruh Bölge Müfettişi Muğla Mebusu Cemal Karamuğla’nın 31 Mayıs 1941 tarihli raporundan şu bilgileri aktarmıştır. Rize’de Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu, Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumunun şubeleri bulunmaktadır. 1940 yılında Yardım Sevenler Cemiyetinin de ilde şube açtığı ancak bölgenin böyle bir teşekkülün yaşamasına müsait olmadığı belirtilerek üyelerin halkevlerinin sosyal yardım şubesiyle, Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumunda görev almaları tavsiye edilmiştir.²¹⁷ Özellikle toplumu alkol ve uyuşturucu madde gibi kötü alışkanlıklardan korumak ve sağlıklı yaşamı teşvik ederek, ahlaklı nesiller yetiştirmek için kurulan Yeşilay Cemiyetine²¹⁸ bu dönemde Rize’de rastlanmamıştır. Rize halkının toplum yararına faaliyet gösteren cemiyetlere yakın ilgi duyduğu, kurdukları bu cemiyetlerden anlaşılmaktadır. Ancak, Yeşilay Cemiyetinin burada bir şubesinin bulunmaması, yörede alkol ve uyuşturucu madde kullanımının o dönemde belirgin bir şekilde yaygın olmamasıyla açıklana bilinir.

Cumhuriyet Devleti, kurulduğu andan itibaren çocuk konusunda yürüttüğü politika, ulus-inşa ve nüfus artışı üzerine yoğunlaşmıştır. Genç Cumhuriyet bu anlamda ulus-inşasında önceliğı ilköğretime vermiştir. Bunun için de 1930’lu yıllarda ilkokulda okuyan yoksul çocuklara destek olmak üzere kamu kurumları ve hayırseverler vasıtasıyla bu çocuklara yardımlar yaparak destek olmaya çalışılmıştır. Bu yardımlar yoksul okul çocuklarının ihtiyaç duyduğu ayakkabı, giyecek, okul eşyası ve yemek yardımlarıdır. Bu bağlamda Çocuk Esirgeme Kurumu çocuklar için yapılan

²¹⁵ *Rize gazetesi*, “Çocuk Esirgeme Kurumu Menfaatine” (10 Mayıs 1941), 1.

²¹⁶ Elif Yormaz, *Rize Gazetesi’ne Göre Rize’de Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayat* (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 30.

²¹⁷ Mesut Çapa, “Rize’nin Yakın Tarihine Bir Bakış (1923-1950)”, *Karadeniz İnceleme Dergisi* 20 (2016), 293-308.

²¹⁸ Hatice Güzel Mumyılmaz, “Yeşilay Cemiyeti ve Faaliyetleri: Bağımlılıkla Mücadele, Sağlıklı ve Ahlaklı Nesiller Yetiştirme”, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi* 55 (2020), 368-387.

bu çalışmaların lokomotifi olmuştur. Kurum çıkartmış olduğu yayınlarında ulus-çocuk politikasını konu alan yazı ve görsellere sıkça yer vermiştir.²¹⁹

Çocuk Esirgeme Kurumu uyguladığı bu politika doğrultusunda kreş gündüz bakımevi, poliklinik, aşhaneler, çocuk okuma evleri, umumi çocuk banyoları, çocuk yüzme havuzları, talebe sofraları gibi birçok gündüzlü hizmet kuruluşlarına sahip olmasına karşın yurt genelindeki çocuk yuvası sayısı sınırlı sayıda kalmıştır. Nitekim Çocuk Esirgeme Kurumunun 1937 yılına gelindiğinde müessese sayısı 189'a ulaşmışken çocuk yuvası sayısı ise sadece üçtür.²²⁰

Kimsesiz çocuklar 1926 yılına kadar yukarıda da ifade edildiği üzere Darüleytamlarda kalıyordu. Darüleytamlar, devlet tarafından kurulup işletildiği resmî kurumlardı. Darüleytamların ilk kuruluş nedeni 20. yüzyılın başında çıkan savaşlarla ortaya çıkan ve sayıları hızla artan sahipsiz yetim çocukların barındırılması ihtiyacıydı. 1926 yılına gelindiğinde Darüleytamlar savaşların bitmesi ve barış sürecine girilmesiyle varlık nedeni ortadan kalktığı için kapatılmıştır. Merkezi yönetim, kimsesiz çocukların himayesinden elini çekmiş olsa da yaptığı birçok yasal düzenlemeyle yerel yönetimleri sorumlu tutmuştur. Ancak yerel yönetimler sorumluluk almaktan kaçınmaları nedeniyle ülkedeki yetim çocukların sahiplenilmesi işi daha çok Himaye-i Etfal Cemiyetine kalmıştır.

1940'lı yıllara gelindiğinde, ülkede sosyal hayatı önemli ölçüde etkileyen iki temel gelişme meydana gelmiştir. İlk olarak, iş olanakları nedeniyle büyük şehirlere yapılan göçler, beraberinde sağlıksız yaşam koşulları ve ekonomik zorlukları getirmiştir. Bir diğer gelişme de II. Dünya Savaşı'nın ülkeye yaptığı etkidir. Türkiye II. Dünya Savaşı'na katılmamasına rağmen ekonomik ve sosyal açıdan birçok olumsuzluk yaşamıştır. Ülkede özellikle temel gıda maddeleri başta olmak üzere birçok ürünün fiyatı fahiş şekilde artarken, bazı malların piyasadan çekilmesi ve karaborsacılık geçim sıkıntısına yol açmıştır. Ortaya çıkan bu ekonomik kriz, özellikle yoksul aileleri ve çocuklarını etkilemiştir. Yaşam koşullarının her geçen gün daha da zorlaşmasıyla, çocuklar okullardan koparak aile bütçesine katkıda bulunmak için sokaklarda çalışmak durumunda kalmıştır. Aynı zamanda ekonomik kriz, aileleri daha da yoksullaştırdığı gibi boşanmaların da artmasına yol açmıştır. Parçalanmış ailelerin

²¹⁹ Karatay, *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikaların Oluşumu*, 183.

²²⁰ Türkmen, *Cumhuriyet Döneminde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Hizmet Müesseseleri*, 115.

geride bıraktığı çocukların, sahipsizlik nedeniyle sokaklara düşmesiyle, özellikle başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde sokaklarda çalışan ve yaşayan çocuk sorunu doğmuştur.²²¹

İstanbul, Ankara başta olmak üzere büyük şehirlere düzensiz göçlerin yaşanması, II. Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği ekonomik sorunlar, kent merkezlerinde ortaya çıkan kimsesiz çocuk sorununu farkı bir boyuta taşımıştır. Bu gelişmeler, “*kimsesiz çocuk*” tanımının yeniden yorumlanmasını beraberinde getirmiş ve kimsesiz çocuk denilince ilk akla gelen, kent merkezlerinde sayıları hızla artan ve basında gündem olmaya başlayan sokak çocukları olmuştur. Yaşanan bu son gelişmeler sorunun çözümü için hükümet ve Çocuk Esirgeme Kurumunu harekete geçirmiştir.²²² Çocuk Esirgeme Kurumu daha fazla hizmet üretme sürecine yönelerek, ağır yaşam şartlarının beraberinde getirdiği olumsuzlukları hafifletmek için bir yandan faaliyet alanını genişletmeye bir yandan da daha fazla anne ve çocuğa ulaşmaya çalışmıştır.²²³ Bu çalışmaların bir ayağını da ülke genelinde kimsesiz çocuklar için yuva açma girişimleri olmuştur.

Çocuk Esirgeme Kurumu Umumi Merkezi, çocuk yuvası sayısını artırmak ve yuva hizmetlerini standart hale getirmek için 1943 yılında bir “*Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı*” yayımlamıştır. Talimatname Taslağı, Çocuk Yuvasının mahiyet ve önemini şu şekilde açıklamıştır;

“Memleketimizde, öksüz evleri teşkilatının bulunmaması ana ve babalarıyla kanuni vasi ve velilerinden mahrum kalmış Türk yavrularının korunması lüzumu nihayet içtimai bünyemizin aldığı şekil çocuk yuvalarının açılmasını ve çoğalmasını zaruri bir şekle koymuştur. Bu günkü şartlar dairesinde çocuk esirgeme işinin en müspet ve esaslı temel taşı yuvalar teşkil etmektedir. Kurulan her çocuk yuvası, iyi idare edilmek şartıyla, çocuk esirgeme hareketinin her türlü şekillerini başarmak için vasıta olur. Yuvalar, öksüz yurdu, pansiyon, talebe yurdu, gün düz bakımevi veya şefkat yurdu değildir. Esaslı çalışmak isteyen her merkez ve kol gelir kaynaklarının taşkınlığını beklemeyerek başlangıçta küçük mikyasta çocuk yuvalar açmalıdır.”²²⁴

²²¹ Murat Burgaç, “Savaşın Çocukları: İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İstanbul’da Sokak Çocukları Sorunu ve Çözüm Arayışları”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18/2 (20 Haziran 2018), 173-182.

²²² Kocabıyık, *Cumhuriyet Dönemi Çocuk Koruma Politikaları (1923-1950)*, 77.

²²³ Konukçu, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (1923-1981)*, 253.

²²⁴ *Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı* (Ankara: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Merkezi, 1943).

Genel Merkez, bu Talimatname ile ülke genelinde son zamanlarda yaşanan korunmaya muhtaç çocukların mağduriyetlerini gidermek ve sorunun yerinde çözümünü temin için illerdeki merkez ve kollardan, gelir durumlarına bakmaksızın çocuk yuvası açmalarını teşvik etmiştir.

2.2.2. Çocuk Esirgeme Kurumu Rize Şubesinin Çocuk Yuvası Açma Çalışması

Çocuk Esirgeme Kurumunun önemli hizmetlerinden birisi de kimsesiz çocukların barınması için açtığı çocuk yuvalarıdır. Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi ilk yuvasını 1925 tarihinde Ankara Keçiören’de hizmete açmıştır. ÇEK bu tarihten sonra ihtiyaç durumuna göre farklı illerde de çocuk yuvası hizmete açmaya devam etmiştir. Kevser Şeker, 1939 yılında Genel Merkeze bağlı 6 çocuk yuvasının olduğu ifade ederken,²²⁵ Abdullah Karatay ise 1940 yılında ÇEK’in 3 yuvasının olduğu bilgisini vermiştir.²²⁶ ÇEK, hizmet politikasını ülke genelindeki tüm çocuklara ulaşmak üzerine oluşturduğundan, başlangıçta çok sayıda yatılı kuruluş açma girişiminde bulunmamış; ancak gelişen son olaylar, bu düşünceden vazgeçmesine neden olmuştur.

Rize Çocuk Esirgeme Kurumu, ilde 1941 yılına gelinceye kadar Genel Merkezin yürüttüğü politikalar doğrultusunda fakir ve kimsesiz çocuklara yaptığı yardımlarla destek olmaya çalışmıştır. Bu bağlamda yukarıda da ifade edildiği üzere her yıl imkânları ölçüsünde fakir okul çocuklarına ayakkabı, kıyafet yardımı yapılmıştır. Fakir okul çocuklarına belli günlerde yemek verme, çocuk bayramı kutlama programı tertipleme, çocuklar yararına gürbüz çocuk yarışmaları düzenleme etkinlikleri yaparak faaliyetler yürütmüştür. Şehirde yalnızca yoksul çocuklar değil, aynı zamanda kimsesiz çocuklar da bulunduğu az da olsa basında bu çocuklar için bir şeyler yapılmasını isteyen yazılar kaleme alınmıştır.²²⁷ 1941 yılı, Rize’de kimsesiz çocukların barınmasını sağlamak amacıyla bir çocuk yuvasının kurulmasına yönelik

²²⁵ Kevser Şeker, Yüksek Lisans Tezinde direk Genel Merkeze bağlı çocuk yuvalarını, Keçiören Atatürk Çocuk Yuvası, Kırklareli, Afyon, Erzurum, Rize ve Niğde yuvaları olarak vermiştir. Ancak Rize’de Çocuk Yuvası 1941 yılında yapımına başlanmış ve 1944 yılında hizmete açılmıştır. Bk. Kevser Şeker, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Çocukların Korunması ve Çocuk Esirgeme Kurumu (1917-1981)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015), s. 179

²²⁶ Karatay, *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikaların Oluşumu*, 224.

²²⁷ Rize gazetesi, “Himayei Etfal Şubesi Yeni İdari Heyeti”, 4., 4.

ilk adımların atıldığı yıl olmuştur. Rize Çocuk Esirgeme Kurumu, aynı yıl gerçekleştirdiği genel kongresinde, il merkezinde bir çocuk bakımevi inşa edilmesine karar vermiş ve bu doğrultuda ilk çalışmalar başlatılmıştır.²²⁸ Ancak çocuk yuvası yapma çalışmasının hız kazanması 21.02.1942 tarihinde yapılan kongre sonrasında iş başına gelen yeni yönetimle olmuştur. Yapılan seçim sonrası, yönetim kurulu, Zekeriya Zihni Mahmutoglu'nun başkanlığında İkinci Reis Salih Yelkenci, Muhasip Avni Aksoy, katip Fevziye Perim, Aza Ömer Özgen, Musa Güveli'den oluşmuştur. Kurumun genel kongreye sunduğu yıllık faaliyet raporunda, yıl içerisinde okullarda ve farklı ortamlarda birçok yoksul çocuğa yardım edildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte, önceki raporlarda yer almayan yeni bir bilgiye de raporda değinilmiştir. Söz konusu raporda, ilde çocuk yuvasının bulunmaması nedeniyle kimsesiz beş süt çocuğunun Ankara'daki Çocuk Yuvasına gönderildiği ifade edilmiştir.²²⁹ Bu son gelişmelerin etkisiyle, yeni yönetimin birinci önceliği, daha önce inşa edilmesine karar verilen çocuk yuvasının en kısa sürede tamamlanarak faaliyete geçirilmesi olmuştur.

Kongreyi haber yapan Rize gazetesi, Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından Rize'ye bir çocuk yuvası yapılacağı bilgisini aldıklarını ve bu hayır kurumunun tesisi için hayırsever vatandaşlar tarafından Cemiyete nakdi para yardımı başlanıldığı belirterek; yardımda bulunan kişilerin isimlerini gazetede yayınlacakları bilgisini okuyucularıyla paylaşmıştır. Gazete bu haberle birlikte ilk etapta yardımda bulunan 20 hayırseverin isimlerini ve yaptıkları yardım miktarlarını da liste halinde yayımlamıştır.²³⁰

Rize ilini denetlemeye gelen CHP Çoruh Bölgesi Müfettişi Muğla Milletvekili Cemal Karamuğla,²³¹ CHP Genel Sekreterliğine sunduğu 27.08.1942 tarihli raporunda ilde yapımına başlanılan çocuk yuvası hakkında önemli bilgiler vermektedir. Karamuğla, raporunda ilde muhtelif maksatlarla kurulmuş olan hayırlı ve faydalı

²²⁸ 1967 Rize İl Yıllığı, 108.

²²⁹ Rize gazetesi, "Çocuk Esirgeme Kurumunun Yıllık Toplantısı" (28 Şubat 1942), 1.

²³⁰ Rize gazetesi, "Çocuk Esirgeme Kurumunun Yıllık Toplantısı", 1.

²³¹ Muğla Milletvekili Cemal Karamuğla, VI. ve VII. dönem Muğla Milletvekili. 1940-1944 yılları arasında partinin (CHP) Çoruh bölge müfettişliği görevinde bulunmuş hem siyasi parti teşkilatlarını hem de halkevleri ve halk odalarını teftiş ederek raporlar düzenlemiştir. Karamuğla, Orman Mühendisi olup beyaz şeritli İstiklal Madalyası sahibidir. Bkz. TBMM Albümü (1920-2010), Editörler Sema Yıldırım; Behçet Kemal Zeynel, Cilt 1, Ankara 1010, s. 418; Seyithan Altaş, CHP Müfettişlik Raporlarında Rize, Mapavri (Çayeli) ve Pazar Halkevleri ile Halkodalarının Çalışmaları (1940-1944), Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi Yıl 17 Sayı 33 (Bahar 2021), s. 217-257.

teşekküllerin işlevlerini başarılı bir şekilde yerine getirdiklerini belirttikten sonra Çocuk Esirgeme Kurumu Rize Şubesinin yaptığı hizmetleri ve yapımına başlanılan çocuk bakımevi hakkında şu bilgileri vermiştir.

“Bu kurumların bugün için en faali Çocuk Esirgeme Şubesidir. Rize vilayeti, çocuğu aynı zamanda fakir ve yoksulu bol bir yerdir. Çocuk Esirgemenin burada ehemmiyetle ele alınmasında kati bir zaruret vardır. Bu ihtiyaç ve zaruret üzerinde duran Çocuk Esirgeme Kurumu Rize Şubesi bir çocuk bakımevi inşasına karar vermiş ve derhal faaliyete geçmiştir. Hayırsever hemşehrilerinin hizmet ve mürüvvetine müracaat eden bu şube çok kısa bir zaman içinde oniki bin lira kadar bir para temin etmiş ve muayyen plan dahilinde bir bina inşasına başlamış hatta bunun birinci katını da ikmal etmiştir. Kurum Umumi Merkezi, Rize Şubesinin bu başarısını takdirle karşılamış ve kendilerine beşbin lira bir yardım vadetmiştir. Merkezin bu yardım vaadi muhitte çok derin bir tesir yapmış ve herkesi sevindirmiştir. Rize Şubesinin Reisi Zekeriya Mahmutoglu devamlı mesaisi ve fedakârlığı ile bütün hayır hizmetleri mensuplarına örnek olacak bir arkadaşdır. Bu arkadaşın şahsen yaptığı iyi tesir ve idare heyeti arkadaşlarıyla temin ettiği ahenk başlanan bu müspet işin mutlak bir muvaffakiyetle biteceği kanaatını vermektedir.”²³²

Rapordan da anlaşıldığı üzere, çocuk bakımevinin yapım işi şehre bir heyecan getirmiş, Kurum ile halkın el ele vererek birlikte hareket etmelerini sağlamıştır. Rize gazetesi de yapılan bu çalışmaya destek olmak adına çocuk bakımevi için yapılan yardımları ve hayırseverlerin isimlerini gazetede neşretmeye başlamıştır.²³³ Gazete, çocuk bakımevine yardım yapanların isim listelerini ve yapılan yardımları “*Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yaptırılması takarrur eden Çocuk bakımevi için teberrude bulunanların birinci listesi*” başlığıyla 28 Şubat 1942’li nüshasında yayımlamıştır. Gazete Aynı şekilde 30 Mayıs 1942 tarihlerine kadar yapılan yardımları ve miktarlarını yayınlamaya devam etmiştir. Yuvanın yapımı için yardım toplama sadece Rize ile sınırlı kalmayarak il dışından da yardım toplanmıştır.²³⁴ Bu süre içerisinde toplanan nakdi miktar 3034,5 lira olmuştur.²³⁵ Gazete 30 Mayıs 1942 tarihinde yayınına son verdiği güne kadar yuva yapımına yardımda bulunanlarla ilgili

²³² BCA, 490-1-0-0 (269-1075-2).

²³³ Rize gazetesi, “Çocuk Esirgeme Kurumunun Yıllık Toplantısı”, 1.

²³⁴ Özdoğan, Rize (Merkez İlçe) Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı (1923-1960), 65.

²³⁵ Çocuk bakımevi için yardım yapanların listesi Rize Gazetesinin 1942 yılı 534, 535, 537, 538, 539, 540, 543, 544, 547 sayılarında yayınlanmıştır.

10 liste yayımlamıştır. Gazetenin bu tarihte yayın hayatından çekilmesiyle²³⁶ bundan sonra halkın yaptığı yardımın ne kadar olduğunu yukarıda ifade edildiği üzere Muğla Milletvekili Cemal Karamuğla'nın Rize için hazırlamış olduğu rapordan öğreniyoruz.

Karamuğla'nın raporunda dikkat çeken bir başka husus da Rize Çocuk Esirgeme Kurumunun Başkanı Zekeriya Zihni Mahmutoğlu'ndan övgüyle söz etmesidir. Rize Şubesinin Reisi Zekeriya Mahmutoğlu devamlı mesaisi ve fedakârlığıyla bütün hayır hizmetleri mensuplarına örnek olduğunu, kurum başkanı olarak yaptığı tesir ve idare heyeti arkadaşlarıyla temin ettiği uyum, başlanan yuva inşaatının başarıyla bitirileceği kanaatinde olduğunu bildirmiştir.²³⁷

1967 Rize İl Yıllığı'nın Zekeriya Zihni Mahmutoğlu hakkında verdiği bilgiye göre Çocuk Esirgeme Kurumu Rize Şubesini 1939 yılında yedi arkadaşıyla birlikte kurmuştur.²³⁸ Ancak Zekeriya Zihni Mahmutoğlu'nun Çocuk Esirgeme Kurumuyla isminin geçmemeye başlaması 1941 yılına rastlar. Rize gazetesinin yaptığı bir haberde Çocuk Esirgeme Kurumu menfaatine 19 Mayıs 1941 “*Ulusal Egemenlik ve Gençlik ve Spor Bayramı*” günü akşam saat 8.30'da “*Tırtıllar*” komedisinin Halkevinde sergileneceğini bilgisi verilerek, biletlerin Çocuk Esirgeme As Başkanı Zekeriya Zihni tarafından satıldığını yazmaktadır.²³⁹ Bu bilgiye göre 1941 yılında as başkan olan Zekeriya Zihni Mahmutoğlu 1942 yılında Kuruma başkan olmuştur. Zekeriya Zihni Mahmutoğlu Kuruma başkan olduktan sonra başarılı yönetimi sayesinde adı kurumla özdeşleşmiştir.

Sinan Başaran “*Rize’de Siyasal Hayat (1923-1950)*” adlı eserinde verdiği bilgiye göre, 1894/1895 (R. 1310) tarihinde Rize’de doğan Zekeriya Zihni Mahmutoğlu, Rize Rüştüyesinden mezundur. Mesleği komisyonculuktur. 1935 yılında Cumhuriyet Halk Partisine girmiştir. Belediye Meclis üyeliği görevinde bulunmuştur.

²³⁶ Mehmet Okur, “Basın Hayatı”, *Cumhuriyet Döneminde Rize-I (1923-1950)*, ed. Zehra Aslan - Arıkan Mustafa (Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2021), 180.

²³⁷ BCA, 490-1-0-0 (269-1075-2), 35.

²³⁸ 967 Rize İl Yıllığı, s. 108.

²³⁹ *Rize gazetesi*, “Çocuk Esirgeme Menfaatına” (10 Mayıs 1941), 1.

Zekeriya Zihni Mahmutoglu, Kurtuluş Savaşı'nda Eskişehir'de 2. Alay 1. Tabur'da görev yapmıştır. Aynı zamanda istiklal Madalyası²⁴⁰ sahibidir.²⁴¹

2.3. Rize Çocuk Yuvası (1944-1981)

Rize'deki ilk çocuk yuvası, 1944 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu Rize şubesinin öncülüğünde yerel kaynaklarla hizmete açılmıştır. Çocuk Yuvası bir hayır kurumu olarak, 0-6 ve 7-12 yaş grubundaki korunmaya muhtaç çocuklara 37 yıl boyunca kesintisiz hizmet vermiştir. Mevcut binanın ilerleyen süreçte ihtiyaca cevap vermemesi nedeniyle yuva, 1975 yılında, İller Bankası tarafından Taşlıdere Mahallesi'ne inşa edilen yeni binaya taşınarak, hizmetlerine burada devam etmiştir.

2.3.1. Rize'nin İlk Çocuk Yuvasının Hizmete Açılması (23 Nisan 1944-1975)

Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi tarafından yayımlanan “*Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı'nda*” Çocuk Yuvasının ne bir mektep ne de tam manasıyla bir yetim evi olduğu belirtilmektedir. Taslak, Çocuk Yuvalarını “*Gayesinin bakımsız ve kimsesiz kaldığı için hayatı tehlikede olan süt ve oyun çocuklarının hayatlarını kurtarmak, sıhhatlerini koruyarak sağlamlaştırmak ve cemiyete faydalı bir unsur haline gelebilmesine yardım etmek*” olarak tanımlamıştır.²⁴²

1941 yılından itibaren Rize'de çocuk yuvasının yokluğu bir ihtiyaç olarak öne çıkmaya başlamasıyla birlikte, Rize Çocuk Esirgeme Kurumu öncülüğünde bir Çocuk Yuvası yapılması için çalışmalar başlatılmıştır. Bu bağlamda 1941 yılında yapımına karar verilen Çocuk Yuvası binası Müftü Mahallesi, Rize- Hopa şosesinde denize sıfır mesafede 189 ada, 1 parsel kayıtlı 1283 m² taşınmaz üzerine²⁴³ 25 yatak kapasiteli²⁴⁴ olarak inşa edilmeye başlanmıştır. Binanın oturma alanı 20 x 17 metre olup tek kat olarak planlanmıştır. Çocuk Yuvası inşaatı üç yıl sürmüş ve 23 Nisan 1944 tarihinde

²⁴⁰ Kurtuluş savaşında gerek cephede ve cephe gerisinde mücadele edenler ile şehit olanlara 66 sayılı Kanun kapsamında istiklal madalyası verilmektedir; Bkz. <https://www.msb.gov.tr/Askeralma/icerik/istiklal-madalyasi-tarihcesi-ve-tanimi>.

²⁴¹ Sinan Başaran, Cumhuriyet Döneminde Rize'de Siyasal Hayat (1923-1950), Revak Yayınları, 2021 İstanbul, s. 37.

²⁴² *Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı*, 5.

²⁴³ Rize Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü Arşivi (RÇEKMA), Çaplı Tasarruf Vesikası, Çocuk Yuvası Taşınmaz Klasörü.

²⁴⁴ Orhan Naci Ak, *Rize Tarihi* (Rize: Rize Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü Yayınları, 2000), 220.

16 çocukla hizmete açılmıştır. Binanın yapım işi 50.543 liraya mal olmuştur. Bu paranın tamamına yakını hayırseverler tarafından karşılanmıştır.²⁴⁵

Kimsesiz çocukların bakıldığı bir devlet kurumu olan Darüleytamların 1926 yılında kapatılmasıyla devlet kimsesiz çocuk sorununda asli rolün hayır kurumları tarafından üstlenilmesini yeğlediğinden²⁴⁶ bu dönemde çocuk yuvası açma işi Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Rize Çocuk Yuvası, Çocuk Esirgeme Kurumu Rize Şubesi tarafından yerel imkanlarla hayata geçirilen bir hayır kuruluşudur. Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi, Rize Şubesinin Çocuk Yuvası açma girişimini olumlu karşılamış ve yuvanın inşaatına 5.000 lira maddi destekte bulunmuştur.²⁴⁷ Rize Çocuk Yuvası açılışıyla birlikte Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezine bağlı olarak hizmet vermeye başlamıştır.

Çocuk Yuvasının açılmasında büyük emeği olan Zekeriya Zihni Mahmutoğlu, başkanlığı döneminde çalışkanlığı ve Kuruma yaptığı başarılı hizmetleriyle kamuoyunun takdirini kazanmış birisidir. Nitekim onun Kurumda gösterdiği üstün gayret ve başarılı çalışmalar, Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi İdari Heyetince 1953 yılında altın madalya ile taltif edilmiştir. Özellikle Çocuk Yuvasındaki intizam ve burada barındırılan yavruların en küçük ihtiyaçlarıyla yakından ilgilenmesi, yuvanın yapımında gösterdiği gayret ve emeği takdirle karşılanmıştır.

Rize Valiliği 29 Ekim 1953 tarihinde Kurum Başkanı Zekeriya Zihni Mahmutoğlu için bir madalya takdim töreni düzenlemiştir. Vali Nazım Üner, törende yaptığı konuşmada, Zekeriya Mahmutoğlu'nun başarılı faaliyetlerini şükranla zikretmiş, bu hayırlı müesseseyi ulaştırdığı mertebenin kıvanç verici olduğunu ve madalyayı hak ettiğini belirterek madalyayı göğsüne taktığı Mahmutoğlu'nu tebrik etmiştir. ÇEK Rize Merkez Başkanı Zekeriya Zihni Mahmutoğlu da kendisine gösterilen ilgiye teşekkür etmiş ve Çocuk Yuvasının inkişafının halk tarafından gösterilen yakın alakanın eseri olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁸ Zekeriya Zihni Mahmutoğlu, 1955 yılında işi nedeniyle İstanbul'a taşınınca Kurum başkanlığından

²⁴⁵ 1967 Rize İl Yıllığı, 108-109.

²⁴⁶ Çiçek, "Erken Cumhuriyet Döneminde Kimsesiz Çocuklar Olgusuna Dair Bir Vaka Takdimi ve Analizi".

²⁴⁷ BCA, 490-1-0-0 (269-1075-2).

²⁴⁸ Rize gazetesi, "Zekeriya Mahmutoğlu" (30 Ekim 1953), 1.

ayrılmak zorunda kalmıştır. Ondan sonra Çocuk Esirgeme Kurumu başkanlığına ve Çocuk Yuvası fahri müdürlüğüne Eczacı Bahattin Coşkun getirilmiştir.²⁴⁹

1920 Rize doğumlu olan Eczacı Bahattin Coşkun ilk ve ortaokulu Rize’de okumuş, 1940 yılında İstanbul Kabataş Lisesinden mezun olmuştur. Eğitim hayatına İstanbul Askeri Eczacılık Fakültesinde devam eden Bahattin Coşkun 1944 yılında mezun olduktan sonra aynı yıl Gelibolu Askeri Hastanesine atanarak meslek hayatına başlamıştır. Aynı hastanede beş yıl görev yaptıktan sonra 1949 yılında Samsun Askeri Hastanesine tayin olmuştur. Beş yıl da Samsun’da çalıştıktan sonra görevinden istifa ederek, memleketi Rize’ye dönmüştür. Coşkun görev yaptığı yerlerde çalışkanlığı ve kişiliğiyle tanınmıştır. Rize’ye dönünce “Yeni Eczane” adında kendi eczanesini açmıştır. Coşkun, yörede daha çok Rize Sporun kurucu başkanı olarak tanınsa da asıl onu önemli kılan yönü 1955 yılında Zekeriya Zihni Mahmutoglu’ndan sonra Rize Çocuk Esirgeme Kurumunun 1981 yılında devlete devredilmesine kadar başkanlığını yapmış olmasıdır.²⁵⁰

Başkan Bahattin Coşkun döneminde, çocuk yuvasında öne çıkan isimlerden birisi Yuva Müdürü Türkan Kolçak’tır. 1959 yılında Çocuk Yuvasında muhasebeci olarak göreve başlayan Kolçak, her anını yuvaya hizmet için adanmış ve yuvayla özdeşleşmiştir. Görev yaptığı dönemde, yuvada kalan çocuklar kendisinden övgüyle bahsetmiştir. Yuva çocuklarından biri olan Melek Taş’la yaptığımız görüşmede, duygusal bir ifade ve içtenlikle, “Türkan ablayı çok seviyorum, o beni yurtlardan kurtardığı için” diyerek Kolçak’a olan sevgisini dile getirmiştir.²⁵¹ Görüştüğümüz diğer yuva çocuklarının ifadelerine göre; Türkan Kolçak çok çalışkan, merhametli ve disiplinli birisidir. O, çocukları çocuklar da onu çok sevmişlerdir.²⁵² Türkan Kolçak, TRT1’de hayatını anlattığı “Ömür Dediğin” adlı programda çalıştığı dönemi anlatırken, yuvada çalışmaktan çok mutlu olduğunu, en güzel günlerinin orada geçtiğini, 30 yıl hizmet verdikten sonra emekliye ayrıldığını söylemiştir. Emekli

²⁴⁹ 1967 Rize İl Yıllığı, 109.

²⁵⁰ “Rizespor’un Kurucusu ve İlk Başkanı: Bahattin Coşkun”, *Rizedeyiz | Rize | Rize Haberleri* (Erişim 27 Haziran 2024).

²⁵¹ Melek Taş, “Kişisel Görüşme”. 23.06.2023.

²⁵² Kemal Kristal, “Kişisel Görüşme”. 28.06.2024.

olduktan sonra da Çocuk Yuvasıyla ilgisini hiç kesmemiş, fahri olarak çalışmalarına devam etmiştir.²⁵³

Türkan Kolçak 1929 yılında Rize’de dünyaya gelmiştir. İlkokulu Rize’de ortaokulu İstanbul Kandilli Kız Lisesinde yatılı okumuştur. Ortaokulu bitirdikten sonra liseye devam etmeyerek Rize’ye dönmüştür. İstiklal İlkokulunda beş yıl öğretmenlik yaptıktan sonra Rize Çocuk Yuvasına 1959 yılında muhasebeci olarak işe girmiştir. 1967’de müdür muavini ve 1975 yılında da Yuva müdürü olmuştur. Emekli oluncaya kadar bu görevini başarıyla yürütmüştür.²⁵⁴

1946 yılı itibariyle Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Ordu, Giresun, Trabzon ve Rize’de çocuk yuvası bulunuyordu.²⁵⁵ Her ilde çocuk yuvası bulunmaması nedeniyle, Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi, korunmaya muhtaç çocukları ihtiyaç doğrultusunda farklı illerdeki yuvalara, özellikle de Rize Çocuk Yuvası’na sevk edebilmekteydi. Bu uygulama, Rize Çocuk Yuvası’ndaki çocuk sayısının zamanla artış göstermesine sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda, 1950 yılında Ankara ilinin Bala ilçesine bağlı Belçarsak Köyü’nde ikamet eden iki yaşındaki İ.F.B. isimli çocuk, ebeveynlerinin vefatı sonucunda bakımsız kalması üzerine ÇEK Genel Merkezi tarafından koruma altına alınmış; ilk aşamada Keçiören Çocuk Yuvası’na yerleştirilmiş, ardından uygunluk değerlendirmeleri doğrultusunda Rize Çocuk Yuvası’na nakledilmiştir.²⁵⁶

23 Haziran 1951 tarihli Rize gazetesi yaptığı bir haberde vilayet dâhilinde himayesiz ve başıboş çocukların tespit edilmesi için Rize Valisi Nazım Üner başkanlığında bir komisyonun kurulduğunu, bir ay içerisinde çalışmalara başlandığını bildirmiştir.²⁵⁷ Bu haberden ilde her geçen gün korunmaya muhtaç çocuk sayısının artmakta olduğu ve bu nedenle Valiliğin, sorunun çözümü için çalışma başlattığı anlaşılmaktadır.

Rize Çocuk Yuvası, başlangıçta 25 çocuk kapasitesiyle hizmete açılmış; ancak 1950 yılı sonrası yuvaya alınan çocuk sayısındaki artış ve Genel Merkezin başka

²⁵³ “Ömür Dediğin - Turkan Kolçak- Ömer Okutman - Dailymotion Video” (Erişim 01 Temmuz 2024).

²⁵⁴ Yahya Bilgin, “Çocuk Yuvası”, *Çayeli Dergisi* 7 (07 Nisan 1969), 18-19; “Ömür Dediğin - Turkan Kolçak- Ömer Okutman - Dailymotion Video”.

²⁵⁵ Konukçu, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (1923-1981)*, 339.

²⁵⁶ RÇEKMA, “Çocuk İ.F.B.in Çocuk Yuvası Sağlık Defteri”, 12 Aralık 1950 (Çocuk İ.F.B. Kişisel Dosyası).

²⁵⁷ *Rize Gazetesi*, “Kimsesiz Çocuklar” (23 Haziran 1951), 1.

illerden yaptığı çocuk nakilleri nedeniyle mevcut Çocuk Yuvası ihtiyaca cevap vermemeye başlamıştır. 1944 yılında faaliyete geçtiğinde, Çocuk Yuvasında 16 çocuk barınırken, bu sayı 1953 yılında 39, 1954'te 46, 1955'te yine 46, 1956'da 38 ve 1957'de 48'e çıkmıştır.²⁵⁸ Artan talebi karşılamak için, 1958 yılında mevcut binaya ek olarak 10x20 metre boyutlarında yeni bir blok inşa edilmiştir. Ek binanın yapım işi Kuruma 33.000 liraya mal olmuştur.²⁵⁹

Maliye Bakanlığı Müfettişi Ziya Kaya, ÇEK'in mali işlemlerini tetkik ve teftiş etmiş ve bu incelemeler sonucunda 02.01.1952 tarihli bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda, kurumun mali yapısı ve çocuk yuvalarının durumu hakkında önemli bilgilere yer verilmiştir. Raporda, bizzat Genel Merkez tarafından yönetilen müesseseler Keçiören Çocuk Yuvası ile masrafları Genel Merkezce karşılanan ve mahalli teşkilat tarafından işletilen müesseseler, 100 yataklı Kırklareli Çocuk Yuvası, 50'şer yataklı Erzurum ve Rize Çocuk yuvaları olmak üzere iki kısımdan oluştuğu belirtilmektedir. Çocuk yuvalarında 1950 yılında Kırklareli'nde 78, Erzurum'da 49, Rize'de 31 çocuk kalırken; 1951 yılında Kırklareli'nde 92, Erzurum'da 49, Rize'de 45 çocuğun kaldığını ifade edilmiştir. Buna mukabil Genel Merkez tarafından 1950 yılında Çocuk Yuvalarından Kırklareli'ne 79.380, Erzurum'a 35.200, Rize'ye 13.200 lira yardım yapılmışken, 1951 yılında Kırklareli'ne 63.000, Erzurum'a 34.503, Rize'ye 21.002 lira yardım yapıldığını tespit edilmiştir. Raporun devamında Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı çocuk yuvalarının yıllık çocuk başına yaptığı harcamalar da çıkartılmıştır. Buna göre çocuk başına düşen yıllık masraf 1950 yılında Kırklareli 1.017,70, Erzurum 716,40, Rize 429, Keçiören 783,70, lira olurken, 1951 yılında çocuk başına düşen harcama Kırklareli'nde 685,75, Erzurum'da 704,13, Rize'de 466,72, Keçiören'de 736,00, olarak gerçekleşmiştir. Raporda her dört çocuk yuvasında 1950 yılına nazaran 1951 yılında çocuk sayısının arttığı buna karşılık çocuk başına yapılan yıllık masraflarda Rize Çocuk Yuvasında cüzi bir artış görülmekle birlikte diğer üç çocuk yuvasında azalmanın olduğu tespit edilmiştir. Müfettiş Ziya Kaya, raporunda Kurumun değerlendirmesini yaparken, masrafları Genel Merkez tarafından karşılanan müesseselerin de seneden seneye bir inkişafının görüldüğünü belirtmiştir. Bu

²⁵⁸ Konukçu, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (1923-1981)*, 620.

²⁵⁹ *1967 Rize İl Yıllığı*, 109.

bakımdan hizmetlerinin bütün bir memlekete şamil bir mahiyet arz ettiğini ve devlet tarafından yapılacak her türlü yardıma layık olduğunu vurgulamıştır.²⁶⁰

Cumhuriyet'in kuruluşundan 1949 Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun çıkıncaya kadar çocuk yuvalarına çocuk kabulünde bir standart olmadığından farklı uygulamalara rastlanmaktadır. Ancak 1949 yılında “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun” un kabulüyle birlikte korunmaya muhtaç çocuk için bir tanımlama getirilmiştir. Buna göre “*Beden, ruh, ahlâk gelişmeleri tehlikede olup ana ve babasız, ana ve babası belli olmayan ve Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre haklarında korunma tedbirleri alınmasında zaruret görülen çocuklar*”²⁶¹ olarak belirlenmiştir. Söz konusu Kanun'un hayata geçmeye başlamasıyla birlikte ülke genelinde korunmaya muhtaç çocukların tespiti ve koruma altına alınmaları bir düzene girmeye başlamıştır.

Bu tarihlerde ülke genelinde Korunmaya muhtaç çocuk sayılarının artmasında yukarıda da izah edildiği üzere sosyal ve ekonomik nedenlerle birlikte yeni Kanun'un getirdiği KMÇ tanımlamasının da etkisinin olduğu görülmüştür. Rize Çocuk Yuvasında her geçen gün çocuk sayısının artması bu gelişmelerin doğal bir sonucudur.

Rize Çocuk Yuvası ekonomik anlamada hayırsever Rizelilerin yaptığı yardımlar ile Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezinin her yıl yaptığı düzenli maddi desteklerle hizmet vermekteydi. Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezinin 1945 yılında Rize ÇEK'e gönderdiği bir talimatta, 1946 yılından itibaren Rize Çocuk Yuvasına merkezden ödenek verilmeyeceği belirtilerek idame masraflarının mahallinden temin edilmesi istenilmiştir. Genel Merkezin bu kararı sonrası zor duruma kalan Rize Merkez İdare Heyetinin, CHP Rize İl İdare Kurulu Başkanı'ndan TÇEK Genel Merkezinin yuva hesabına gönderdiği ödeneğin kesilmemesi için yardım talebinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunun üzerine CHP İl İdare Kurulu Başkanı H. Fehmi Biber, 13 Aralık 1945 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine bir yazı yazarak kendilerinden TÇEK nezdinde sorunun çözümü için aracı olunmasını istemiştir.

Yazıda Çocuk Yuvasında 28 yavrunun bakıldığı, buranın idame masraflarının Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezinden karşılandığı ve Genel Merkezce verilen

²⁶⁰ BCA, “Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Mali Yönden Teftişi Neticesinde Hazırlanan Rapor. Muamelat Genel Müdürlüğü,” 1952 (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 218-470-1).

²⁶¹ 5387 Çocuk Kanunu.

bir emirle 1946 yılından itibaren ödeneğin verilmeyeceği bilgisinin alındığı bildirilmiştir. Başkan Biber, yazısının devamında Rize ve halkının durumunu ve hayır kurumlarına bakışının genel bir değerlendirmesini yaparak; Rize'nin gerek ticaret, gerek istihsal bakımından fakir bir memleket ve halkının da gurbetçi olduğu, Rize Okutma ve Güzelleştirme ve Rize Sağlık Kurumu olmak üzere iki hayır kurumunun daha bulunduğu bilgisini vermiştir. Devamla bu hayır kurumlarından Rize Okutma ve Güzelleştirme Cemiyetinin MEB adına Yapı Usta Enstitüsü için 85000 liraya bir arsa aldığını, Sağlık Kurumunun da 50-100 yataklı bir hastane yapımı için çalıştığını belirterek, sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

“Bu hayır kurumlarından başka Türk Hava Kurumu, Kızılay vs. hayır kurumlarına da yapılan yardımları hesaba katınca esasen fakir olan ve fakat memleket sevgisinden dolayı her işte olduğu gibi hayır işlerinde de ölçüsünün üstünde hamiyet ve fedakarlıkta bulunan Rize halkı bu defa genel sağlığın korunması amacıyla yukarda arz edilen hastane binasının ele almış olduğundan çocuk evinin idame masrafinin buraca temin edilmesine imkanı görülmemektedir.”

Biber, yazısının sonunda Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezinin yuvanın idame masrafini kesmesi halinde kapatılma durumunda kalınabileceğinden hareketle bu şefkat yuvasının yaşaması için idame masrafinin ÇEK Genel Merkezi tarafından karşılanmasına devam edilmesi için CHP Genel Sekreterliğinden aracı olunmasını istemiştir.²⁶²

CHP Genel Sekreterliği de Rize'nin istediği idame yardımının kesilmeyerek devam ettirilmesi talebini, Kurum Genel Merkezine bir yazıyla ileterek aracı olmuştur. Genel Sekreterlik, Rize CHP Teşkilatının yazısında; Rize'nin hayırsever halkının yardımseverliğiyle birçok hayır kurumu kurdukları, bu sırada il ve çevresi fakir ve kimsesiz çocukların hayatını kurtarmak amacıyla bir de Şefkat Yuvası açmış oldukları ve bütün mahrumiyetlerine rağmen halkın, Kızılay, Türk Hava Kurumu ve bilhassa ÇEK'in yaptığı değerli yardımlarla şimdiye kadar yaşamını sürdürdüğü bildirilmiştir. Genel Merkezinizin yuvaya yaptığı yardımın bu yıl kesilmesi nedeniyle müessesenin zor durumda kaldığı kendilerine iletilmiştir. Genel Merkezden daha önce yapılan yardımların devamı istenmiş ve aracı olunması talebinde bulunulduğu mümkünse bu talebe olumlu yanıt verilmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁶³

²⁶² BCA, 490-1-0-0 (593-48-1).

²⁶³ BCA, 490-1-0-0 (593-48-1).

Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Başkanı Fuat Umay imzasıyla verilen cevabi yazıda Rize Çocuk Yuvasının idame yardımına devam edildiği, bu yıl taksitleri için 5000 lira gönderildiği ve yine gönderilmeye devam edileceği bildirilmiştir. Yazının devamında, Rizelilerin 25 yatak kapasitesine sahip bir yuvayı etkili bir şekilde işletme kapasitesine sahip oldukları ifade edilmiştir. Ayrıca, Rize Merkezinin bu tür faaliyetleri sürdürmesi durumunda, söz konusu bölgeye ayrılacak olan maddi kaynakların, başka yerlerde çocuk yuvalarının açılması amacıyla kullanılabileceği belirtilmiştir.²⁶⁴ ÇEK Genel Merkezinin CHP Genel Sekreterliğine yazdığı cevabi yazısındaki Rize'nin 25 yataklı bir yuvayı yerel imkânlarla yönetebilecekleri ifadesinden bu tavassuttan pek de hoşnut kalınmadığı anlaşılmaktadır. Rize Çocuk Yuvasına verilen idame yardımının Genel Merkez tarafından ödenmesine devam edilmesiyle yuvanın maddi sorunu önemli ölçüde çözülmüştür.

Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi 1947 yılında, Kurumun teşkilat ve çalışma esaslarını incelemek için bir teknik komisyonun kurmuştur. Komisyonda görev alan Etibank Sosyal İşler Şefi Avni Özsun, Kurumun teşkilat ve çalışma esasları üzerine yaptığı altı aylık bir inceleme sonrasında düzenlediği 11.12.1947 tarihli raporunda, çocuk yuvaları hakkında birtakım tespitler yaparak önerilerde bulunmuştur. Raporda, Kırklareli, Erzurum'da 50'şer, Rize'de 25 yataklı müessesenin (çocuk Yuvası) olduğu, bu müesseselerde 0-18 yaşa kadar çocukların himaye edildiği, 1946 yılında Genel Merkezden bu üç müesseseye 145.000, lira tahsisat gönderildiği ve bir çocuk başına düşen yıllık maliyetin 1160 lira olduğu tespitini yapmıştır. Bu tespitten sonra Genel Merkezden söz konusu çocuk yuvalarının bulundukları il merkezlerine devredilmesini ve bilahare bu yuvaların hükümete devri sebeplerinin araştırılmasını teklif etmiştir.²⁶⁵ Aynı yıllarda Çocuk Esirgeme Kurumunun Genel Merkezi kendisine bağlı çocuk yuvalarının, bulunduğu il merkezlerine devredilmesinden yana bir tavır takınmıştır. Bu bağlamda yukarıda da ifade edildiği üzere Genel Merkez bütçe darlığı ve ödenek sıkıntısı yaşadığı 1946 yılında Rize Çocuk Yuvasına her yıl gönderdiği ikame yardımını kesmek istemesi dikkate alındığında hazırlanan rapordan taşradaki çocuk yuvalarının il merkez teşkilatlarına devredilmesi düşüncesinin hala devam ettiği görülmektedir.

²⁶⁴ BCA, 490-1-0-0 (593-48-1).

²⁶⁵ BCA, 490-1-0-0 (593-48-1).

Rize Çocuk Yuvası, bünyesinde barındırdığı kimsesiz çocuklara hizmet vermeyi sürdürürken, yaşadığı maddi sorun TBMM'ye taşınmıştır. 1948 yılında, Meclis Genel Kurulunda “*Kimsesiz Terkedilmiş ve Anormal Çocukların Korunması Hakkında Kanun Tasarısı*” görüşülürken, Kütahya Mebusu Ahmet Tahtakılıç, tasarı üzerinde yaptığı konuşmada Rize Çocuk Yuvasının varlığından bahsederek; yöre halkının gayretleriyle bir yuvanın meydana getirildiğini, devletin biraz yardım etmesi halinde kendi muhitinin kimsesiz çocuklarını barındırabilecek duruma gelebileceğini²⁶⁶ söyleyerek bu gibi kurumlara devletin sahip çıkmasını istemiştir.

Rize Çocuk Yuvasında 1953 yılında 48 çocuk kalırken²⁶⁷ 1964 yılına gelindiğinde bu sayı 75'e çıkmıştır.²⁶⁸ Çocuk sayısının artmasının nedeni Genel Merkez tarafından küçük çaplı yuvaların hem idari hem mali yönden sakıncalı bulunması nedeniyle bu yuvaların kapatılarak “*Bölge Yuvası*” sistemine geçmesi etkili olmuştur. Genel Merkez tarafından Rize Çocuk Yuvası'nın, Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Bölge Yuvası olarak belirlenmesiyle; çocuk sayısı az olan Giresun ve Ordu Çocuk Yuvaları kapatılmış, bu illerdeki çocuklar Rize Çocuk Yuvası'na nakledilmiştir. Bu durum, yuvadaki çocuk sayısının artmasına neden olmuştur.²⁶⁹

Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi, 19 Ağustos 1966'da meydana gelen büyük Varto depreminde kimsesiz ve yetim kalan 377 çocuğu himaye altına alınarak, Rize Çocuk Yuvası ve diğer yuvalara yerleştirmiştir.²⁷⁰ Ortaya çıkan bu yeni gelişmeler Çocuk Yuvasının istenilen talebi karşılamakta yetersiz kalmasına neden olmuştur. Hatta bu nedenle deprem çocuklarından bir kısmı Mardin ve Gaziantep'e bırakılmak zorunda kalmıştır.²⁷¹ Bunun üzerine 1967 yılında mevcut yuva binanın üstüne bir kat daha çıkılarak, deprem çocukları buraya yerleştirilmiştir.²⁷² Yapılan kat

²⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 11, Dönem VIII, Toplantı 2, (28 Mayıs 1948), 539.

²⁶⁷ TÇEK Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, *Genel Kongre 35 ve 36'ıncı Yıllar İş ve Hesap Raporları* (Ankara: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1958), 8.

²⁶⁸ Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, *Çocukların 40 Yıllık Koruyucusu Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu* (Ankara: Şilk Matbaası, 1964), 22.

²⁶⁹ Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu TÇEK, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu 41-42nci Yıllar Genel Kongresi 14 Aralık 1963* (Ankara, 1963), 18.

²⁷⁰ TÇEK Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, *Genel Merkez Kurulu Çalışma Raporu (1966-1967 Yılı Çalışmaları)* (Ankara: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1967), 23.

²⁷¹ Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, *Genel Merkez Kurulu Çalışma Raporu (1966-1967 Yılı Çalışmaları)*, 23.

²⁷² Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, *Genel Merkez Kurulu Çalışma Raporu (1966-1967 Yılı Çalışmaları)*, 38-39.

inşaatı masrafı Kuruma 200.000 liraya mal olmuştur. Sarf edilen bu masrafın 40.000 lirası Genel Merkezden, geri kalan kısmı ise yardımsever Rizelilerden karşılanmıştır.²⁷³

1964-1965 yılı Genel Merkez Çalışma Raporu'nda, Rize Çocuk Yuvasından övgüyle söz edilmektedir. Raporda “*Rize merkezinde örnek bir yuvamız bulunmaktadır. Bu yuvada, çocuk bakımı, eğitimi bilimsel yöntemlere uygun bir şekilde gerçekleştirilmektedir ve tüm ziyaretçilerin takdirini kazandığı*”²⁷⁴ vurgulanmaktadır. Rize Çocuk Yuvasının başarılı hizmetlerinin, Genel Merkez nezdinde önemli bir yere sahip olduğu, rapordaki ifadelerle bakıldığında kolaylıkla anlaşılmaktadır. 1967 Rize Yıllığı'nda 1967 yılı itibarıyla Çocuk Yuvasında hizmete açıldığı günden beri 355 çocuğun kaldığı ve halen 46 erkek 20 kız çocuğu olmak üzere 66 çocuğun bakıldığı bilgisi verilmiştir.²⁷⁵

2.3.2. Atatürk Çocuk Yuvası (1975-1981)

1944 yılında Müftü Mahallesi'nde hizmete açılan ilk Çocuk Yuvası 1283 m² den oluşan taşınmaz üzerine 25 çocuk kapasiteli olarak yapılmıştır. Bina 350 m² üzerine oturtularak geri kalan 933 m² alan çocukların eğlenip oynayacağı bahçe olarak düzenlenmiştir.²⁷⁶ Yuva inşa edilirken ihtiyacı karşılayacağı değerlendirilerek 25 çocuk kapasitesi üzerine planlanmıştır. Süreç içerisinde mevcut bina ihtiyaca cevap vermede yetersiz kalınca, 1958 yılında mevcut binaya ek bir blok ilave edilmiştir. Süreç içerisinde artan çocuk talebi karşısında bu da yeterli gelmeyince 1967 yılında binanın üstüne bir kat atılma yoluna gidilmiştir. Yapılan bu müdahalelerle Yuvanın çocuk kapasitesi artmış ancak çocukların mevcut sosyal yaşam alanları daralmıştır. Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı'nda, yuva bahçelerinin çocukların serbestçe gezip koşabilecekleri uygun saha ile bol güneşli ve temiz havalı olması isteniyordu.²⁷⁷ Rize Çocuk Yuvası, kıt imkânlarla yaptığı özverili hizmetleriyle, Genel Merkezin

²⁷³ 1967 Rize İl Yıllığı, 109.

²⁷⁴ TÇEK Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, Genel Merkez Çalışma Raporu (1964-1965) (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1965), 21.

²⁷⁵ 1967 Rize İl Yıllığı, 109.

²⁷⁶ “Rize Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü Arşivi (RÇEKMA), Çaplı Tasarruf Vesikası, Çocuk Yuvası Taşınmaz Klasörü.”

²⁷⁷ Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı, 8.

değerlendirmesine göre önde gelen kuruluşlarından birisidir.²⁷⁸ Ancak mevcut binanın fiziki yapısı çocukların ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmaya başlaması üzerine soruna kalıcı bir çözüm bulmak için yeni bir hizmet binası yapılması gündeme gelmiştir.

İller Bankası, Cumhuriyet'in 50. yılı münasebetiyle Rize Merkeze bir çocuk yuvası yapma işini üstlenmiştir. 19 Mart 1973'te, yeni çocuk yuvasının yapımına, Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezine ait olan, Rize Merkez Taşlıdere Mahallesi'nde denize sıfır konumda bulunan 4928 m², 2 pafta ve 978 parsel taşınmaz üzerine, temel atma töreniyle başlanmıştır.²⁷⁹ Törene İller Bankası Genel Müdürü Mazhar Haznedar, Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Başkanı ve aynı zamanda Rizeli olan Ali Rıza Zorluoğlu, Rize Valisi Kemal Kalender, il protokolü ile Rizeli vatandaşlar katılmıştır.²⁸⁰

İller Bankasına inşaat maliyeti 3.500.000 TL olarak öngörülen ve 23 Nisan 1974 Çocuk Bayramında hizmete açılması planlanan Yuva binası inşası için çalışmalar başlatılmıştır. Yeni Yuva, yaz aylarında komşu illerdeki yuva ve yurt çocuklarının kamp yapabilmesine olanak tanıyacak şekilde projelendirilmiştir.²⁸¹ Yuva binasının inşaatı, 1974 yılının sonunda tamamlanarak hizmete hazır hale getirilmiş ve ilgili Kuruma teslim edilmiştir. Müftü Mahallesi'ndeki Yuvada kalan çocuklar ise, 03.01.1975 tarihinde yeni binaya taşınarak yeni yıla yeni yuvalarında başlamışlardır.²⁸² Yeni Yuvanın hizmete girmesiyle birlikte Müftü Mahallesi'ndeki Çocuk Yuvası binası TÇEK tarafından Çay Kurumuna kiraya verilmiştir.²⁸³ Yuvanın resmi açılışı 08.01.1975 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumu Genel

²⁷⁸ TÇEK, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu 41-42nci Yıllar Genel Kongresi 14 Aralık 1963*, 18.

²⁷⁹ RÇEKMA, "Atatürk Korunmaya Muhtaç Kimsesiz Çocuklar Yuvası Temel Atma Töreni Davetiyesi" (İller Bankası, 19 Mart 1973).

²⁸⁰ RÇEKMA, "Atatürk Çocuk Yuvası Temel Atma Töreni Fotoğraf Albümü 1973", 19 Mart 1973 (Çocuk Yuvası Fotoğraf Albümü).

²⁸¹ Konukçu, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (1923-1981)*, 504.

²⁸² RÇEKMA, "ÇEK Genel Merkezinin Yeni Rize Çocuk Yuvasına 6096 Sayılı Çocuk Nakli Yazısı", 15 Ocak 1975 (Çocuk B.D. Kişisel Dosyası).

²⁸³ Yeni Rize, "İller bankası Tarafından Yaptırılan Rize Ç.E.K'na Devredilen Rize Atatürk Korunmaya Muhtaç Çocuk Yuvası Dün Hizmete Açıldı" (09 Ocak 1975), 1.

Başkanı Ali Rıza Zorluoğlu, yeni Yuvanın resmi açılışına katılacaklara verilmek üzere bir davetiye hazırlamıştır. Davetiye şu şekildedir:²⁸⁴

“Cumhuriyetimizin kuruluşunun 50. yılı münasebetiyle İller Bankasının kimsesiz çocuklara olan sevgi ve hamiyetinin bir eseri olarak Rize’de yaptırdıkları ve işletmesini kurumumuza armağan ettikleri Rize Atatürk Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yuvası’nın açılış töreni 08 Ocak 1975 Çarşamba günü saat 10’da yapılacağından bu mutlu günümüze yüksek huzurlarınızla şeref vermenizden kıvanç duyar.”

Törene, İmar İskân Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Melih Doğan, İller Bankası Genel Müdürü Mazhar Haznedar, Trabzon Valisi Ziya Çoker, Rize Valisi Kemal Kalender, ÇEK Genel Başkanı Ali Rıza Zorluoğlu ve davetliler katılmıştır. Törenin açılış konuşmasını ÇEK Genel Başkanı Ali Rıza Zorluoğlu yapmıştır. Konuşmasında çok mutlu bir gününde olduğunu, açılacak olan tesis, yuva, anaokulu, gündüz bakımevi ayrıca Artvin, Erzurum, Trabzon, Gümüşhane’de korunmaya muhtaç çocuklar için yazlık dinlenme yeri olarak hizmet vereceğini bildirmiştir. Yuvanın arsasını çok az bir maliyete veren ve isminin açıklanmasını istemeyen hemşerisine teşekkür ettiğini, İller Bankasının daim kalacağı için bu eseri kendilerine emanet ettiklerini sözlerine eklemiştir. Konuşmasının devamında mutlu olmasının bir başka nedeninin de boşalttıkları eski binanın yıllık 150 bin lira karşılığında Çay Kurumu tarafından kiralanması olduğunu, bu nedenle Çay Kurumu yöneticilerine şükranlarını ifade ederek binada emeği geçen başta iller Bankası Genel Müdürü olmak üzere teşkilatına teşekkür etmiştir. İller Bankası Genel Müdürü Mazhar Haznedar, törendeki konuşmasında, Cumhuriyet’in 50. yıl dönümünün kutlanması çerçevesinde çeşitli etkinlikler düzenlemeyi düşündüklerini belirterek, bu süreçte ÇEK’in kendilerine başvuruda bulunarak unutulmaz bir 50. yıl hatırası olarak Rize ilinde bir çocuk yuvası inşa edilmesini talep etmiştir. Haznedar, bu talep üzerine, 130 çocuğa barınma imkânı sunacak bir tesisin inşa edilmesi kararını aldıklarını vurgulayarak, Yuvanın ülkemiz ve Rize için hayırlı olmasını temenni etmiştir. Rize Valisi Kemal Kalender de konuşmasında bu büyük tesisin iline yapılmasından kıvanç duyduğunu ve bu tesisin Rizelilerin yardımıyla yaşayacağını, çocukların toplum kalkınmasında iyi bir insan olarak yetişmeleri için tesisi yapanlarla emeği geçenlere teşekkür etmiştir.²⁸⁵

²⁸⁴ RÇEKMA, “Rize Atatürk Korunmaya Muhtaç Çocuk Yuvası Açılış Davetiyesi Ali Rıza Zorluoğlu Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Başkanı”, 08 Ocak 1975 (1975 Çocuk Yuvası Fotoğraf Albümü).

²⁸⁵ Yeni Rize, “Rize Atatürk Korunmaya Muhtaç Çocuk Yuvası Dün Hizmete Açıldı”, 1.

ÇEK Genel Müdürü, İller Bankası hükmü şahsiyetine ve Genel Müdür Mazhar Haznedar’a Kurumun hediyesi olan birer altın madalya takarak taltif etmiştir. Dönemin Başbakanı Sadi Irmak açılış törenine katılamadığı için bir tebrik telgrafi göndermiştir. Telgrafta, Rize Atatürk Korunmaya Muhtaç Çocuk Yuvasının açılışına davetleri için teşekkürlerini bildirerek, Yuvanın ülkeye ve Rizelilere hayırlı olmasını temennisinde bulunarak, kurum mensuplarına en iyi dilekleriyle saygılarını iletmiştir. Başlangıçta 3.500.000 TL’ye mal olması öngörülen yuva binasının inşası tamamlandığında, toplam maliyeti 4.700.000 TL olarak gerçekleşmiştir.²⁸⁶ Rize’de bir yuva varken ikinci bir yuva binasının yapılmasında Kurum ve Yuva yönetiminin başarılı çalışmaları ile Rize halkının kuruma gösterdikleri ilgi, destek ve yardımların belirleyici olmasının yanında, özellikle ÇEK Genel Başkanı Ali Rıza Zorluoğlu’nun Rizeli olmasının da etkili olması ihtimal dâhilindedir.

130 çocuk kapasiteli olarak inşa edilen yeni Yuva binası, tek merkezli iki bloktan ve zemin kat ile iki üst kattan oluşmaktadır. Zemin katta memur ve teknisyen odaları, malzeme odası, mutfak, yemekhane, spor odası kalorifer ve çamaşırhane bulunmaktaydı. Birinci katta çocukların kalacağı yatakhaneler, yanlarında küçük mutfaklar, dinlenme salonları, görüşme odası ve memur odası yer alıyordu. İkinci katta ise müdür, müdür yardımcısı, hemşire ve sosyal çalışmacı odaları, revir ve misafir çocuklar için iki yatakhane bulunmaktadır.²⁸⁷

Yeni Yuvaıyla, çocukların hem fiziksel hem de sosyal gereksinimlerine uygun, daha konforlu bir ortam sunarak, daha iyi bir yaşam sürmeleri amaçlamıştır. Yeni binanın hizmete girmesiyle birlikte burada kalan çocuklar daha modern, ferah ve her türlü ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir yaşam alanına kavuşmuşlardır.

²⁸⁶ Yeni Rize, “Rize Atatürk Korunmaya Muhtaç Çocuk Yuvası Dün Hizmete Açıldı”, 1.

²⁸⁷ RÇEKMA, “Rize Atatürk Çocuk Yuvası Kat planı”, 1975 (Taşınmaz Klasörü).

3. YÖNETİM YAPISI VE FAALİYETLERİ

3.1. Çocuk Yuvasının İdari Yönetimi ve Personel Yapısı

Çocuk Yuvasının idari yönetimi Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı doğrultusunda oluşturulmuştur. Talimatname Taslağı'nda, çocuk yuvalarının ne bir okul ne de tam manasıyla öksüz evi olduğu belirtilerek yuvanın amacının bakımsız ve kimsesiz kaldığı için hayatı tehlikede olan süt ve oyun çocuklarının hayatlarını kurtarmak, sağlıklarını koruyarak topluma yararlı bireyler olmasını sağlamak olduğu belirtilmiştir.

Talimatname doğrultusunda hizmete açılan Rize Çocuk Yuvası sade eşyalar ile donatılmıştır. Yuva çocuğu Melek Taş'ın anlattığına göre Yuva, koğuş sitemine göre düzenlenmiştir. 0-2 yaş süt bebekleri için bir yatakhane, 3-6 yaş kız ve erkek çocuklar için ayrı, ranzaların yan yana dizildiği koğuş sistemi yatakhanelerden oluşmaktadır.²⁸⁸ Binada mutfak, yemek salonu, oyun odası, temizlik odası, tuvalet, müdür ve hemşire odası, müstahdemler odası, erzak kileri, çamaşırhane bulunmaktaydı.²⁸⁹

Çayeli dergisinin Nisan 1969 tarihli yedinci sayısında Yahya Bilgin'in kaleme aldığı “Çocuk Yuvası” başlıklı yazıda, Rize Çocuk Yuvası hakkında bilgi verilmektedir. Bilgin, Kurum Başkanı Bahattin Coşkun ile Yuvayı ziyaret ettiklerini ve Yuva çocuklarının Bahattin Bey'i görünce “*Başkan baba geldi, başkan baba geldi*” diyerek sevinç çılgınlıkları attığını anlatırken, bu sahne karşısında duygulandıklarını ifade etmiştir. Yuvayı mükemmel bulduklarını belirten Yazar; bu hizmetler karşısında “*Kutlamak geliyor içimden Bahattin Bey'i*” demekten kendini alamamıştır. Yazısında Yuvada müdür yardımcısı olarak görev yapan Türkan Kolçak'a değinmiş ve onun 1959 yılından beri Yuvada görev yaptığını, nazik ve temiz duygulara sahip bir hanımefendi olduğunu belirtmiştir. Yuvanın özenle döşenmiş, tertemiz odaları, yatakhanesi, mutfağı ve sinema salonuyla son derece mükemmel bir durumda olduğunu da vurgulamıştır.²⁹⁰

Çocuk Yuvaları Talimatnamesi yeni açılacak yuvalarda öncelikle olması gereken personeli de belirlemiştir. Buna göre ilk etapta Yuvayı yönetecek bir müdür

²⁸⁸ Taş, “Kişisel Görüşme”.

²⁸⁹ Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı, 7.

²⁹⁰ Bilgin, “Çocuk Yuvası”, 18.

ya da idare memuru veya bir hemşire idaresinde iki kadın hademe ve bir erkek hademe ile bir aşçıdan olması yeterli görülmüştür.²⁹¹

Rize Çocuk Yuvası hizmete açıldığında müdürlüğünü de Kurum Merkezi İdare Heyeti Başkanı Zekeriya Zihni Mahmutoglu'nun üstlendiği yapılan yazışmalardan anlaşılmaktadır. Yuva Müdürlüğünün Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığına 08.08.1951 tarihinde yazdığı yazıyı Yuva müdürü olarak Zekeriya Zihni Mahmutoglu imzaladığı görüldüğü gibi²⁹² Kurum Başkanlığı tarafından buraya gönderilen yazıların kabulünde de kendisinin kayıt notu ve imzası bulunmaktadır. Örneğin ÇEK Başkanı olarak Yuvaya gönderilen bir yazıyı başkan olarak Zekeriya Zihni Mahmutoglu'nun imzaladığı; aynı şekilde Yuva müdürü olarak gelen yazıyı Başhemşireye işlem yapmak üzere el yazısıyla tarih düşüp, imzalayarak sevk ettiği görülmüyor.²⁹³ 1955 yılında Zekeriya Zihni Mahmutoglu'nun başkanlıktan ayrılmasıyla yerine geçen Eczacı Bahattin Coşkun aynı şekilde Yuvanın fahri müdürlüğünü de yürütmüştür.²⁹⁴ Başkan Bahattin Coşkun, bu görevi 1975 yılında Türkan Kolçak'ın Yuva müdürü olarak atanmasına kadar sürdürmüştür.

Çocuk Esirgeme Kurumu, 1930 yılında uhdesinde çalışacak personellerin özlük haklarını, atama ve iş görme şekillerini düzenleyen “*Kurum Memurin Nizamnamesi*” yayımlamıştır. Nizamnamenin 12. maddesi çalışacak memurları derece olarak üç sınıfa ayırmıştır. Buna göre müdürler ve müfettişler birinci sınıf, maaş sınıfı 120 lira ve üstü memurlar ikinci sınıf, maaşı 120 liranın altında olan memurlar ve kâtipler de üçüncü sınıf memur olarak belirlenmiştir. 13. madde ise memurların tayin işini düzenlemiştir. Buna göre birinci sınıf memurların tayin ve azillerinin İdare Heyetinin kararı ve Umumi Merkezin tasdiğiyle, iki ve üçüncü sınıf memurların tayin ve azillerinin Merkez İdare Heyeti kararıyla, hademe ve müstahdemlerin tayin ve azillerinin ise doğrudan doğruya riyaset tarafından yapılması kararlaştırılmıştır.²⁹⁵

Rize Çocuk Yuvası, Çocuk esirgeme Kurumu Genel Merkezine bağlı olması nedeniyle personel istihdamı da Genel Merkezin yayımladığı Nizamnameye göre

²⁹¹ *Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı*, 5.

²⁹² RÇEKMA, “Yuva Müdürlüğünün Merkez Başkanlığına Hitaben Çocuk A.K. hakkındaki Yazısı”, 08 Ağustos 1951 (Çocuk A.K. Kişisel Dosyası).

²⁹³ RÇEKMA, “Kurum Başkanlığının Yuva Müdürlüğüne A.S. Çocuğun Yuvaya Kabulü Yazısı”, 02 Aralık 1944 (Çocuk A.S. Kişisel Dosyası).

²⁹⁴ *1967 Rize İl Yıllığı*, 109.

²⁹⁵ *Himayei Etfal Cemiyeti Memurin Nizamnamesi* (İstanbul: Türkiye Himayei Etfal Cemiyeti, 1930).

yapılmıştır. Müdür, başhemşire, çocuk bakıcı hemşire atamaları Genel Merkez tarafından, hademe, bebek bakıcısı, çamaşırcı, gece bekçisi, ambar memuru, muhasebeci gibi alımlar İl İdare Kurulu Reisi tarafından gerçekleştirilmekteydi. İlden yapılan personel alımları için müracaatlar Çocuk Esirgeme Kurumu Merkezi Başkanlığına dilekçeyle yapılmaktaydı. İş başvurusu için belli bir takvim olmayıp Yuvanın ihtiyacına göre her zaman başvuru yapılabilirdi.

Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı gereği işe alınacak sütanne ve hademe kadınların, daima korunmaya ve yardıma muhtaç olan afif, olgun, aklı başı yerinde, fakir ve kimsesiz kadınlar olmasına dikkat ediliyordu.²⁹⁶ Kurum İdare Kurulu Reisi personel alırken yapılan müracaatları değerlendirerek, işe alınacak kişiyi, Yuvada çalışmasında mahsur olmadığına dair sağlık raporu almak üzere Kurum hekimine yönlendiriyordu. Çalışmasında sağlık yönünden bir sakınca olmadığı hekim raporuyla teyit edilmesiyle birlikte Kurum başkanı tarafından müracaatçının işe kabulü gerçekleştiriliyordu.²⁹⁷

Yuvada istihdam edilen tüm personele sabit bir ücret ödemesi olmayıp; bunun yerine, çalışacakları pozisyonun niteliğine göre, Genel Merkez tarafından her iki yılda bir belirlenen ücretler doğrultusunda ödeme yapılmaktaydı. Genel Merkez, yuvalarda çalışacak kadro ve cetvellerini hazırlarken 50 kapasiteli yuvalarda çalışanlara ayrı, 100 kapasiteli yuvada çalışanlara ayrı bir ücret belirlemiştir.²⁹⁸ 50 kapasiteli yuva grubunda olması nedeniyle Rize Yuvasının personel ücretleri de buna göre düzenlenmiştir. Bu bağlamda 1954 yılında Yuvada aşçı yamağı olarak çalışan Fatma A. adındaki personel, 1956 yılında gece nöbetçiliğine tayin edilerek maaşı Genel Merkezce belirlenen cetvele göre 50 liraya çıkartıldığı görülmektedir.²⁹⁹

²⁹⁶ *Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı*, 22-23.

²⁹⁷ RÇEKMA, “Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığına Rize (İş Talep Dilekçesi)”, 20 Eylül 1954 (Personel Özlük Dosyası).

²⁹⁸ Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu TÇEK, *Türkiye Çocuk esirgeme Kurumu Genel Merkez ve Yuvalar Kadro Cetveli (1956-1957)* (Ankara: TÇEK, 1965), 8.

²⁹⁹ RÇEKMA, “Merkez Başkanının Muhasebe Birimine Personel Ayşe A.nın Gece Nöbetçiliğine Tayin Yazısı”, 01 Haziran 1954 (Personel Ayşe A.nın Özlük Dosyası).

Tablo 1. 1956-1957 yılları İçin 50 yataklı çocuk yuvaları kadro cetveli³⁰⁰

Kadro No	Memuriyet ve Hizmet Unvanı	Aylık Kadro Maaşı
1	Müdür	350
2	Baş Hemşire	175
3	Çocuk Bakıcı Hemşire	150
4	Çocuk Bakıcı Hemşire	125
5	Hesap Memuru	125
6	Mutemet ve Ambar Memuru	125
7	Terzi	75
8	Aşçı	75
9	Aşçı Yamağı ve Bulaşıkçı	45
10	Sütanne	50
11-12	Gece Bekçisi	50-50
13-14	Hademe	50-50
15	Çamaşırcı	50
TOPLAM		1545

Yuva idaresinin kimlerden oluşacağı ve ne şekilde çalışacağı Çocuk Yuvaları Talimatnamesi'nin 3. Bölümünde düzenlenmiştir. Buna göre yuvanın bir müdür veya bir başhemşire veya idare memurundan eliyle idare edileceği belirtilerek yuva yöneticileri merkez başkanına karşı sorumlu tutulmuştur. Yuva idaresi merkez başkanının emir ve talimatlarına göre iş gördüğünden merkez başkanının haberi ve havalesi olmadan yuvaya çocuk kabulü yapamadığı gibi, resmi kurumlarla da yazışma yapma yetkileri bulunmuyordu.

Yuva müdürü yuvada çalışan bütün personelin amiri olarak onları yönetmek, çocuk kabulünü yapmak, yıllık bütçe yapmak, yuvada yapılan çalışmalar hakkında aylık raporları düzenleyerek Merkez Reisliğine göndermek gibi görevleri yerine getirmekten sorumluydu.

Yuvada müdürden sonra en yetkili personel başhemşireydi. Başhemşire yuvanın diğer hemşireleriyle çocuk bakıcıları, sütanne ve müstahdemlerden sorumlu olup çocuklara iyi bakılmasına nezaret ederdi. Çocukların beslenme, yemekleri, tاینleri ve ilaçları ile giyeceklerini takip ederek zamanında verilmesini temin ederdi. Yaptığı işlerden dolayı yuva müdürüne karşı sorumluydu.

Çocuk bakıcı hemşireler kendilerine teslim edilen bebek ve çocuk gruplarından sorumluydu. Çocuk gruplarının bakım, beslenme, temizlik, banyo, uyku ve

³⁰⁰ TÇEK, *Türkiye Çocuk esirgeme Kurumu Genel Merkez ve Yuvalar Kadro Cetveli (1956-1957)*.

sağlıklarına ait bakımlarından sorumluydular. Bebek ve çocukların sıhhatlerinin bozulmasından mesul olup; bunun için sık sık ateşlerini ölçüp, takiplerini yaparak aksi bir durum olduğunda başhemşireye bildirirlerdi. Sorumlu oldukları bebek ve çocuklara ait çamaşır, yatak takımları, bez ve battaniyeleri ambardan imza karşılığı alır ve muhafaza eder, kirlenenleri yıkatırlar, çocukların tertip ve düzenli olmasını sağlarlardı. Görevlerinde başhemşireye karşı sorumluydular.

Hademelerin görevi, başhemşire ve hemşirelerin yuva ve çocukların ihtiyaçlarına göre verecekleri bütün görevleri yapmaktı. Yuvanın temizliği onların başlıca göreviydi. Hemşire ve başhemşireye karşı sorumluydular. İşe alınırken mutlaka sağlık raporu getirmek mecburiyetleri vardı. Aynı zamanda yuvada çalışmak isteyip de iyi hal kâğıdı getiremeyen ve geçmişi belli olmayan hademe olamazdı.³⁰¹

Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı gereği yuvada çalışan başhemşire ve çocuk bakıcı hemşireler sabah ve akşam devamlı yuvada kalmakla yükümlüydüler. Haftada bir gün izin hakları vardı. Şehirde akrabası varsa gece yatıya kalabilmekteyken, kimsesi yoksa sekiz saat gündüz izin kullanıp tekrar yuvaya dönmek zorunlulukları vardı. Sütanne ile hademelerin de 15 günde bir gün öğleden sonra şehre çıkmaya izin hakları vardı. Gece Yuvaya dönmek zorundaydılar.³⁰²

Çocuk Yuvası idari bakımdan ilde Çocuk Esirgeme Kurumu Merkezi İdare Heyeti başkanına karşı sorumluydu. Personelin disiplinsizlik göstermeleri durumunda, Merkez Heyeti başkanı, Memur ve Müstahdemler Talimatnamesine dayanarak gerekli yaptırımları uygulama yetkisine sahipti. Bu bağlamda bir belgede yuvada çalışan bir personelin işyerinde disiplinsiz davranışları ve amirlerine karşı saygısız tutumu nedeniyle önce kendisine İdare Heyeti Başkanı tarafından yazıyla ihtar verildiği; ancak personelin uyarıyı dikkate almayarak sorumsuz davranışlarına devam etmesi üzerine idare heyeti kararıyla dörtte bir maaş kesimi cezasıyla tecziye edildiği anlaşılmaktadır.³⁰³

Yuvada çok nadir de olsa bazı personelin, yuva disiplinine uymayan davranışlar sergilediği görülmüştür. Talimatname'nin 21. maddesine göre memur ve müstahdemler amiri tarafından verilen emir ve talimatları yerine getirmekten sorumlu

³⁰¹ *Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı*, 15-23.

³⁰² *Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı*, 19-21.

³⁰³ "Çocuk Esirgeme Kurumu Merkez Başkanı Tarafından Personel M.K'ye Gönderilen 214 sayılı Disiplin Cezası Tebligat Yazısı", 15 Temmuz 1980 (Personel M.K. Özlük Dosyası).

olduğu gibi; Yuva müdürü de müesseseyi yönetmekten sorumluydu. Personelin olumsuz bir davranışı olması halinde müdür tarafından sözlü, gerek olması halinde yazılı olarak uyarıda bulunarak suhuleti temin etmeye çalıştığı belgelerden anlaşılmaktadır. Bir belgede personelden birisinin görevini yaparken yuva çocuklarına şiddet uyguladığı bilgisi üzerine, Yuva Müdürü tarafından ilgili personelin yazılı olarak uyarıldığı görülmektedir.³⁰⁴ Yuva Müdürü, personele yazdığı uyarı yazısında, sözlü ikazlara rağmen Yuvada çocuklara fiziksel şiddet uyguladığına dair duyumlar aldığını belirtmiştir. Çocuklara hiçbir şekilde şiddet uygulanmaması gerektiği vurgulanarak, kurallara aykırı davranan çocukların bir liste halinde idareye bildirilmesi istenmiştir. Gerekli cezai işlemlerin idare tarafından yapılacağının ifade edildiği yazıda, personelden buna göre hareket etmesi hatırlatılarak uyarılmıştır.

Tablo 2. Çocuk yuvasında çalışan personel cetveli (1944-1981)

Çocuk Yuvası Personeli	Kadın	Erkek
Müdür	1	-
Baş Hemşire	2	-
Çocuk Bakıcı Hemşire	22	-
Çocuk Bakıcısı	2	-
Mutemet ve Ambar Memuru	3	-
Kütüphane Memuru	2	-
Terzi	5	-
Aşçı	2	4
Aşçı Yamağı ve Bulaşıkçı	3	2
Sütanne	-	-
Gece Bekçisi	2	-
Hademe	20	6
Çamaşırcı	3	-
Öğretmen	10	1
Öğretmen Yardımcısı	2	-
Şoför	-	4
Gece Bekçisi	1	1
Bahçıvan	-	6
Toplam	80	24
Genel Toplam Personel Sayısı	104	

Kurum arşiv kayıtlarındaki bilgilere göre, 1944 yılından devlete devredildiği 1981 yılına kadar geçen sürede Yuvada 104 personel görev yapmıştır. Kurumda çalışan personelin cinsiyet dağılımına bakıldığında %77'nin kadınlardan, %23'nün de

³⁰⁴ RÇEKMA, "Personel İkaz Yazısı", 16 Ocak 1966 (Personel G.Y. Özlük Dosyası).

erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Personel yapılanmasında dikkat çeken bir başka husus da yapılan işin doğası gereği toplam personelin %42'sinin bakıcı hemşire ve hademelerden oluşmasıdır.³⁰⁵

Yuva personelinin istihdamında sıkça işe girip çıkmalar yaşandığı görülmektedir. Bunun da en önemli nedeni Merkez İdare Heyeti tarafından yuvada istihdam edilen personellerin aldıkları ücreti yetersiz bulmalarıdır. 1978 yılında Yuvaya bahçıvan olarak işe giren Temin Eren'in verdiği bilgiye göre, işe girdikten bir yıl sonra düşük ücret nedeniyle istifa ederek buradan ayrılmış ve çay fabrikasına daha iyi bir maaşla işe girmiştir.³⁰⁶ Yuvanın hizmette olduğu süre içerisinde 31 personelin kendi istekleriyle Kurum Başkanlığına dilekçe vererek istifa ettikleri kayıtlardan anlaşılmaktadır. İstifa eden bu personelin 13'ü hademe, 6'sı aşçı, 4'ü öğretmen ve 8'i de diğer çalışanlardan oluşmaktadır.³⁰⁷

Öncesinde sigorta kapsamında olmayan Çocuk Yuvası 03.04.1965 tarihinde sigorta kapsamına geçerek çalışan personelinin sosyal güvence altına almıştır.³⁰⁸ Yuva personelinin sosyal güvenceye kavuşmuş olmakla birlikte ücretlerin yetersizliği nedeniyle işlerinden pek de memnun olmadıkları işe başladıktan bir süre sonra görevlerinden istifa ederek ayrılmalardan anlaşılmaktadır.

Yuva yönetimini en çok zora sokan sorun, başta bakıcı hemşire olmak üzere personel yetersizliğidir. Kurum Merkez yönetimi, sorunun çözümü için yerel ve genel merkez nezdinde çözüm üretmek için gayret sarf etmiştir. Bu bağlamda Yuvada çalışırken tayin olunan, yıllık izine ayrılan veya sağlık iznine çıkan hemşirelerin yerine, Genel Merkezden geçici hemşire görevlendirmesi yapılmıştır.³⁰⁹ Bununla birlikte yerelde Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğünün de hastanelerden valilik oluruyla yuvada çalıştırılmak üzere geçici hemşire görevlendirmesi yaparak Yuva yönetimine destek olduğu görülmektedir.³¹⁰

³⁰⁵ RÇEKMA, "Çocuk Esirgeme Kurumu Personel Özlük Klasörü", (Personel Özlük Dosyası).

³⁰⁶ Temin Eren, "Kişisel Görüşme, Yuva Personeli".

³⁰⁷ RÇEKMA, "Çocuk Esirgeme Kurumu Personel Özlük Klasörü".

³⁰⁸ RÇEKMA, "ÇEK Genel Merkezine Rize Merkezinin Personel N.K.A. Hakkındaki 22.02.1977 tarih ve 23 sayılı Yazısı", ts. (Personel N.K.A. Özlük Dosyası).

³⁰⁹ "ÇEK Genel Merkezinin Hemşire Yegane G.in Yıllık İzin Kullanması Nedeniyle Yerine Aliye K.in Geçici Görevlendirme Yazısı", 01 Eylül 1969 (Personel Yegane. G. Özlük Dosyası).

³¹⁰ RÇEKMA, "Rize Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğünce Rize Çocuk Yuvasına 24.12.1976 Tarih 4322 Sayılı Hemşire Görevlendirilmesi Yazısı", ts. (Personel Müfide. K. Özlük Dosyası).

3.2. Yuvaya Çocuk Kabulü

Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı çocuk yuvalarına çocuk kabullerinin zamanla bir dizi değişiklik gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu değişiklikler, süreç içerisinde ortaya çıkan çeşitli ihtiyaçların karşılanabilmesi amacıyla ve yasal düzenlemelerin sonunda yapılan uygulamalardır.

3.2.1. 1944-1949 Arası Çocuk Kabulü

Çocuk Esirgeme Kurumunun çocuk yuvalarına çocuk kabulü 1943 yılında yayımladığı Çocuk Yuvası Talimatnamesi Taslağına göre yapılmaktaydı. Taslak gereği yuvaya 7 yaşına kadar olan öksüz, ana, baba ve akrabaları olmayan vasi ve velisi bulunmayan çocuklar kabul edilmekteydi. Bununla birlikte bazı aile sorunları nedeniyle resmi kurumların göndermiş oldukları çocuklar misafir olarak 12 yaşına kadar yuvaya ücretli veya ücretsiz geçici kabulü mümkündü.³¹¹ Rize Çocuk Yuvasında da aynı şekilde ilgili Talimatnameye göre yuvaya çocuk kabulü yapılmaktaydı.

İlde Çocuk Yuvasının hizmete girmesi, yöre insanının kimsesiz çocuklara yaklaşımında değişim ve dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Yuva öncesi dönemde, yörede öksüz, yetim ve terk edilmiş çocukların başvurabilecekleri kurumsal bir yapı bulunmadığından, bu çocukların genellikle bölge halkı tarafından, hayır amaçlı sahiplenilerek geleneksel yöntemlerle bakılması yaygın bir uygulamaydı. Bu durum, sadece bireysel yardımseverliğin bir yansıması değil, aynı zamanda toplumun dayanışma ve sorumluluk bilincinin somut bir göstergesiydi. Ancak, ilde Çocuk Yuvasının açılmasıyla birlikte, daha önce kimsesiz çocuklara bakan ailelerin, bu çocukları yuvaya vermeye yöneldikleri görülmüştür. Bu durum, kurumsal destek mekanizmalarının devreye girmesiyle birlikte, toplumun geleneksel dayanışma yöntemlerinden kurumsal çözümlere geçişini yansıtmaktadır. Bu bağlamda Rize Fener Mahallesi'nde ikamet eden bir vatandaş, 19.08.1944 tarihinde Vilayet makamına yazdığı dilekçesinde C.C. adında babası ölmüş annesi iki yıldır kayıp olan ve akrabaları bulunmadığı kimsesiz bir çocuk baktığını, mali durumu uygun olmadığından da bu çocuğun kendisinden alınarak Yuvaya yerleştirilmesini istemiştir. Rize Çocuk Esirgeme Kurumu Merkez Başkanlığı, Yuva Talimatnamesi gereği çocuk hakkında resmi kurumlardan gerekli araştırmayı yaptıktan sonra çocuğun yuvaya

³¹¹ Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı, 11.

kabulünü yapmıştır.³¹² Bir diğer örnek Küçükköy'den Anne ve babasını kaybetmiş S.K.'nin bakacak kimsesi olmadığından ortada kalması üzerine, köy muhtarı çocuğun yuvaya alınması için vilayet makamına dilekçeyle müracaat etmesidir. Valiliğin de çocuğun yuvaya kabulünü ÇEK Merkezinden istemesi üzerine, ÇEK Merkez İdare Heyeti çocuğun yuvaya kabulünü yaptığı ilgili yazışmalardan anlaşılmaktadır.³¹³

Görüldüğü üzere ilde Yuvanın hizmete girmesi, kimsesiz çocukların bakımına yönelik önemli bir çözüm sunmuş ve bu sorun, yöre halkı için bir yük olmaktan çıkmıştır. Yuvanın faaliyete geçmesi, yalnızca çocuğun bakımını sağlamakla kalmamış, aynı zamanda toplumda sosyal sorumluluğun paylaşılmasına önemli bir etken olmuştur. Böylece, yerel halkın, kimsesiz çocukların bakım sorumluluğunu yalnız başına üstlenme zorunluluğu ortadan kalkmış, ÇEK'in sunduğu yuva hizmetiyle kimsesiz çocuk sorunu daha etkili bir şekilde çözüme kavuşturulmuştur.

Yuvaya kabul edilen bir diğer çocuk grubu, yoksulluk nedeniyle bakımsız kalan çocuklardır. Bu uygulama geçici bir durum olup, bu nedenle kabul edilen çocuklar, ailelerinin durumlarını düzelmesi halinde onlara geri verilmiştir. Bir örnek vermek gerekirse, Rize merkez Hamzabey Mahallesi'nde ikamet eden F.S., 25.11.1944 tarihinde ÇEK Merkezine verdiği dilekçede eşinin vefatının ardından üç çocuğuyla baş başa kaldığını, hiçbir gelirin bulunmadığını ve geçim sıkıntısı çektiğini beyan etmiştir. Bu nedenle çocuklarına bakmakta zorlandığını belirterek, en azından küçük çocuğunun Yuvaya alınmasını talep etmiştir. ÇEK Rize Merkez Başkanlığı İdare Heyeti tarafından yapılan değerlendirme sonucunda, çocuk F.S.'nin yuvaya kabulü yapılmıştır.³¹⁴

Bu dönemde yuvaya kabul edilen bir başka çocuk grubu, yuvanın açılmasında en belirleyici faktör olan terk edilmiş metruk çocuklardır. Bu çocukların da kendi içinde iki gruba ayrıldığı görülmektedir. Birinci grup, anne ve babası bilinmeyen sokağa terk edilmiş çocuklar, ikinci grup ise evlilik dışı doğan ve doğum sonrası ebeveynleri tarafından kabul edilmeyerek yuvaya bırakılan çocuklardır. Çocuk Yuvasının hizmete girmesiyle birlikte, metruk çocuklar doğrudan Yuvaya getirilip

³¹² RÇEKMA, “Çocuk C.C.’in Yuvaya Yerleştirilmesi İçin Vilayet Makamına Verilen İ.D. İmzalı Dilekçe”, 19 Ağustos 1944 (C.C. Çocuk Kişisel Dosyası).

³¹³ RÇEKMA, “Küçük Köy Muhtarının Vilayet Makamına Verdiği 19.07.1946 Tarihli Dilekçe ve ÇEK başkanının Yuvaya Kabul Edilmesi Yazısı”, 19 Temmuz 1946 (Çocuk S.K.’in Kişisel Dosyası).

³¹⁴ RÇEKMA, “F.S.’in ÇEK Rize Başkanlığına Yuvaya Çocuğunun Alınması İçin Verdiği Dilekçe ve ÇEK İdare Heyeti Kararı”, 25 Kasım 1944 (Çocuk A.S.’in Kişisel Dosyası).

verilmeye başlanmıştır. Bu dönemde henüz çocukların koruma altına alınmasını düzenleyen bir kanun olmadığı için yuvaya çocuk kabulü Genel Merkezin Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağına göre yapılmıştır. Talimatname Taslağı'nın ikinci kısım 4. maddesi yuvaya kabul edilecek çocuğun durumunun öncelikle köy ihtiyar heyeti, belediyeler, zabıta veya resmi dairelerce verilecek vesika ile tespit edilmesini şart koştuğu gibi, 5. maddesi de evrak ve vesikasız hiçbir çocuğun yuvaya kabulüne izin vermemiştir. Bir şekilde sokağa terk edilen ve ebeveyni bilinmeyen çocuklar, öncelikle emniyet veya zabıta tarafından tutanak altına alınarak bu evraklarla birlikte yuvaya getirilip teslim edilmiştir. Emniyet Müdürlüğünün yuvaya teslim edilen çocuğun nüfus kaydının doğru yapılabilmesi için öncelikle yakınlarını araştırarak sonucun yuva idaresine bildirmesi gerekiyordu. Yuva idaresi elde edilen bu bilgiler ışığında çocuğun nüfusa kaydını yaptırarak nüfus cüzdanı çıkarttırıyordu. Bu bağlamda Rize Emniyet Müdürlüğünün Cumhuriyet Savcılığına 08.08.1947 tarihinde gönderdiği yazısında Rize Çocuk Yuvası merdivenlerine terk edilmiş 15-20 günlük bir kız çocuğunun bulunduğu, çocuğu terk edenin kim olduğunun araştırıldığını, bu sürede çocuğun hayatının korunması için Rize Çocuk Yuvasına kabulüne dair bir talimat verilmesini talep etmiştir. Savcılığın bilgisi ve izniyle bu çocuk yuvaya yerleştirilmiştir. Emniyet Müdürlüğünce yapılan araştırmada çocuğun hiçbir yakını tespit edilemediğinden Nüfus İdaresince terk çocuğun, bulunduğu mahallenin kütüğüne kaydı yapılmış ve nüfus cüzdanı çıkartılarak yeni yaşam yeri olan Yuvaya gönderilmiştir.³¹⁵

Tablo 3. Yuvaya yerleştirilen metruk çocuk sayısı (1944-1981)

Yıl	Kız	Erkek	Toplam
1944-1949	4	3	7
1950-1957	5	6	11
1958-1981	9	12	21
Toplam Çocuk	18	21	39

Bu dönemde Yuvaya çocuk kabulü, ÇEK Merkez İdare Heyeti kararı ile yapılmıyordu. Yuva yönetiminin görevi, Kurum Merkezi tarafından yuvaya alınarak bakımına karar verilen çocukları teslim almaktır. Onların bakımlarından sorumlu

³¹⁵ RÇEKMA, "Emniyet Müdürlüğünün Rize Cumhuriyet Savcılığına Terk Çocuk Hakkında Yazdığı Yazı, Sayı 678", 08 Ağustos 1947 (Çocuk M.T. Kişisel Dosyası).

oldukları için Kurum Merkezinden izinsiz yuvaya çocuk almaları mümkün değildi. Bir çocuğun yuvaya kabul edilmesi gerektiğinde, başvuru sahiplerinin öncelikle Kurum Merkezine müracaatta bulunması gerekmekteydi. Merkez Yönetim Kurulu, başvuruyu değerlendirerek çocuğun yuvaya kabul edilmesi şartlarını taşıyıp taşımadığını bakılarak karar veriliyordu. Bu bağlamda Çayeli Kaymakamlığının Kurum Merkezine havale ettiği 12.01.1945 tarihli bir dilekçede, anne H.A. üç çocuğunun olduğunu, eşini kaybettiğini ve çocuklarını bakacak hiçbir gelirin olmadığı belirtilerek çocuklarını ÇEK'in yuvasına vermek istediğini belirtmiştir. ÇEK Merkezi, Çayeli Kaymakamlığı aracılığıyla çocuklar hakkında bir araştırma yaptırmış ve sonrasında A.K. adlı çocuğun Yuvaya alınmasına karar vermiştir. Yuva idaresinden, İdare Heyeti kararıyla ekli listede ismi yazılı çocuğun yuvaya kabulünün kararlaştırıldığı bildirilmiş ve çocuğun yuvaya kabul edilerek gerekli işlemlerin yapılması istenmiştir.³¹⁶ Yuvaya çocuk kabulüyle ilgili bir başka belgede, Rize Valiliğinin ÇEK Rize Merkezine yazdığı 17.10.1947 tarihli yazıyla, altı aylık korunmaya muhtaç isimsiz çocuğun kabulünü istemesi üzerine; ÇEK Rize Merkezi idari heyeti çocuğun durumunu görüşerek Yuva Talimatname Taslağı'nın 5. maddesi gereğince kabulüne oybirliğiyle karar vermiştir. Merkez İdari Heyet kararı doğrultusunda çocuk Yuvaya yerleştirilmiştir.³¹⁷

Yardım Sevenler Derneği Rize Merkezi Başkanlığı, 21 Ağustos 1946 tarihinde fakir olarak belirlenen D.A.Ç. adlı çocuğu her ay 12,5 lira bakım ücretini ödemek suretiyle Rize Çocuk Yuvasına yerleştirmiştir. Dernek, çocuğun bakım ücretini beş ay boyunca ödemeye devam etmiş, ancak daha sonra faaliyetlerine son vermiştir. Bunun üzerine Yuva, 1952 yılına kadar çocuğun bakımını sağlamış ve sonrasında 5387 sayılı Yasa gereği, Valilik tarafından Rize Asliye Hukuk Mahkemesinden koruma kararı çıkartılarak çocuğun bakım ücretinin Özel İdaresi bütçesinden karşılanmasına karar verilmiştir.³¹⁸ Çocuk Yuvasına çocuk kabulü yalnızca kimsesiz ve terk edilmiş çocukları kabul etmekle sınırlı değildir. Silahaltına alınması nedeniyle geride bıraktığı çocukları sahipsiz kalan askerlerin çocukları da babaları askerden dönünceye kadar

³¹⁶ RÇEKMA, "Rize ÇEK Merkez Başkanlığının Rize Çocuk Yuvasına Çocuk Kabulü Yapılması Yazısı", 15 Ocak 1945 (Çocuk A.K. Kişisel Dosyası).

³¹⁷ RÇEKMA, "ÇEK Rize Merkezi İdari Heyet Kararı, Karar No 28", 17 Ekim 1947 (Çocuk C. İ. Kişisel Dosyası).

³¹⁸ RÇEKMA, "Rize Asliye Hukuk Mahkemesi 952-688 Sayılı Çocuk D.A.Ç Koruma Kararı", 18 Ekim 1952 (Çocuk D.A.Ç. Kişisel Dosyası).

bakım masrafları ilgili belediyelerce karşılanmak üzere yuvaya alınmıştır.³¹⁹ Bu bağlamda babası 1949 yılında askerde bulunduğu sırada doğum esnasında annesini kaybederek sahipsiz kalan bir çocuk, Rize Belediyesi tarafından alınarak Yuvada bakılması için ÇEK Rize Merkezine gönderilmiştir. Yuvada dört yıl bakıldıktan sonra, 1953 yılında askerden dönen babasının isteği üzerine çocuk babaya teslim edilmiştir.³²⁰

Sağlık sorunları veya beklenmedik nedenlerle bakımı zorlaşan çocuklar da geçici süreyle yuvaya kabul edilmiştir. Bu süreçte, çocuklar Yuvada misafir olarak ağırlanmıştır. Bu uygulama, zor durumdaki ailelere geçici bir destek sağlarken çocukların güvenli bir ortamda bakılıp gözetilmelerini mümkün kılmıştır.³²¹ Genel Merkezin kabul ettiği uygulama doğrultusunda yuvalara anasız, babasız, muhtaç 0-6 yaş arası çocukların yanında, anası, babası hasta, içtimai, sıhhi, ahlaki ve ruhi sebeplerle ana-baba himayesinden mahrum çocuklar da Yuvaya kabul edilmiştir.³²²

Çocuk Yuvasına kabul edilecek çocuklarla ilgili karar, başlangıçta Çocuk Yuvaları Yönetmeli Taslağı doğrultusunda, ÇEK Merkez İdare Heyeti tarafından alınmıştır. 1949 yılında kabul edilen 5387 sayılı korunmaya muhtaç çocuklar hakkında Kanun ile birlikte, çocukların korunmasına ilişkin kararların mahkemeler tarafından verilmesi uygulaması benimsenmiş ve önceki düzenlemelere son verilmiştir. Kanun, korunmaya muhtaç çocukların yuva ve yurtlara yerleştirilmesini hukuki bir çerçeveye oturtarak, çocuk koruma mekanizmasını yasal bir zemine kavuşturmuştur.

3.2.2. 1949-1957 Arası Yuvaya Çocuk Kabulü

1949 yılında Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun'un kabul edilmesiyle birlikte, çocuk yuvalarına kabul işlemleri de bu Kanun çerçevesinde yürütülmeye başlamıştır. Kanun, korunmaya muhtaç çocukların bakım sorumluluğunu yaş durumuna göre iki bakanlık arasında bölüştürmüştür. Bu çocuklardan 0-6 yaş

³¹⁹ BCA, *Muamelat Genel Müdürlüğü / 30-10-0-0*, 179-235-13.

³²⁰ RÇEKMA, "Rize Belediyesinin Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığına Terk Edilen Çocuğun Yuvaya Kabulü Konulu Yazısı, Sayı 105", 13 Haziran 1949 (Çocuk H.A.T., Kişisel Dosyası).

³²¹ RÇEKMA, "A.T.'in 4 Aylık Bebeğini Annelerinin Hastanede Yatması Nedeniyle Geçici Olarak Yuvaya Alınması İçin ÇEK Başkanlığına 10.08.1951 Tarihli Verdiği Dilekçe", 01 Ağustos 1951 (Çocuk Ü.B. Kişisel Dosyası).

³²² Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, *Çocukların 40 Yıllık Koruyucusu Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu*, 26.

aralığındakiler Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına, 7-18 yaş aralığındaki çocuklar da Milli Eğitim Bakanlığına vermiştir.

Kanun'un 8. maddesi, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına kendi sorumluluğuna verdiği kimsesiz çocukların bakım ve korumasını sağlamak için çocuk bakım yurtları kurma görevini vermiştir. Ancak, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, çocuk yuvalarının açılması ve işletilmesinin ek maddi yük getireceğini değerlendirerek, doğrudan yeni yuvalar açmak yerine, mevcut Çocuk Esirgeme Kurumu yuvalarından yararlanmayı tercih ederek bu Kurumla işbirliği yapma yoluna gitmiştir.³²³ Bu bağlamda illerde, korunma altına alınması gereken 0-6 yaş grubundaki çocuklar söz konusu olduğunda, çocuğa ilişkin resmi iş ve işlemler Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlükleri tarafından yürütülecek, mahkemeden koruma kararı alındıktan sonra bakım ücreti ilgili kurum tarafından ödenmek üzere yuvaya getirilip yerleştirilecekti. ÇEK de kendi yuvalarında çocuğun bakımını sağlayacaktı.

5387 sayılı Yasa ile yuvaya çocuk kabul süreçlerinin bu doğrultuda yürütülmeye başlanmasıyla birlikte bakanlıkların il temsilcileri de sürece dahil olarak sorumluluk almaya başlamışlardır. Kanun gereği kurumların kimsesiz çocuklar sorunun çözümüne müdahil olup sorumluluk almaları maddi ve manevi bakımdan Kurumun ve Yuvanın yükünü önemli ölçüde hafifletmiştir. Yeni uygulamaya bir örnek vermek gerekirse; 17 Temmuz 1954 tarihinde, Rize Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından Çocuk Esirgeme Kurumu Rize Merkezine yazılan bir yazıda, Merkez Orta Camisinde sekiz aylık terk edilmiş bir erkek çocuğun bulunduğu bildirilmiştir. Yazıda, çocuğun nüfus kayıt işlemlerinin başlatıldığı, 5387 sayılı Kanun kapsamında değerlendirildiği ve çocuğun bakım masraflarının Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından karşılanması için mahkemeye başvurulduğu ifade edilerek mahkeme kararı çıkıncaya kadar çocuğun Yuvada barındırılması talep edilmiştir. ÇEK Merkezi Başkanlığı da Yuva Müdürlüğüne bir yazı yazarak mahkemeden koruma kararı çıkıncaya kadar çocuğun Yuvaya misafir olarak kabul edildiğini bildirerek gereğinin yapılmasını istemiştir. Rize Sulh Hukuk Mahkemesi müracaatı değerlendirerek 20.09.1954 tarihinde terk çocuğun, 5387 sayılı Kanun'un 1,2,4,7,9. maddeleri

³²³ Akol, *Kimsesiz Çocuklar*, 47.

gereğince giderlerinin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca karşılanması kaydıyla koruma altına alınmasına ve Rize Çocuk Yuvasında bakılmasına karar vermiştir.³²⁴

Çocuk Esirgeme Kurumu bünyesindeki çocuk yuvalarında bakımı sağlanan çocukların bakım masraflarını üstlenecek kişi veya kurumun belirlenmesi, ilgili Kanun uyarınca koruma kararını veren mahkemenin yetkisi dâhilinde³²⁵ olduğundan kararda bu hususa yer verilmesi gerekiyordu. Ancak uygulamaya bakıldığında mahkeme kararı olmasına rağmen ilgili kurumların Yuvaya ödemesi gereken bakım ücretlerini zamanında ödemedikleri ya da hiç ödemedikleri, Kurumun borçlu kurumlarla yaptığı yazışmalardan anlaşılmaktadır. Bu durum, Yuvanın düzenli finans akışını sürdürme konusunda ciddi sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Kimi zaman Çocuk Esirgeme Kurumu, ödemelerini geciktiren ya da yapmayan kurumlara yazı yazarak, bakım ücretlerinin ödenmesini talep etmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda O.R.'in kişisel dosyasında bulunan bir belgede, Of Kaymakamlığının aldığı mahkeme kararı doğrultusunda çocuğun koruma altına alınarak Rize Çocuk Yuvasına yerleştirildiği görülmektedir. Mahkeme kararında çocuğun bakım masraflarının Of Belediyesi tarafından karşılanacağı hükme bağlanmış olmasına rağmen, Belediyenin bu ödemeyi yapmadığı anlaşılmaktadır. ÇEK Rize merkezi, Of Kaymakamlığına bir yazı yazarak, Belediyenin yükümlülüklerini yerine getirmesi ve bakım ücretinin ödenmesi konusunda gerekli girişimlerde bulunulmasını talep etmiştir.³²⁶

Rize Çocuk Yuvası, temel hizmetlerinin yanı sıra, ihtiyaç halinde anneler ve bebeklerin birlikte kabul edilmesini de içeren önemli bir hizmet sunmaktaydı. Bu uygulama, sadece zaruri durumlarda uygulanmıştır. Örneğin, 19 Mart 1954 tarihinde Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğü tarafından Çocuk Esirgeme Kurumu Merkez Başkanlığına gönderilen bir yazıda, S.B. isimli bir kadının üçüz doğurduğu ve annenin çocuklara bakamayacak durumda olduğu bildirilmiştir. Bu sebeple, çocukların hayatını tehlikeye atmamak adına çocukların anne ile birlikte Yuvaya kabul edilmeleri talep edilmiştir. ÇEK Başkanlığı, çocukların sağlık kontrollerini yaptıktan sonra, anne ve çocukları Yuvaya kabul ederek bakımlarını üstlenmiştir. Bir süre kaldıktan sonra

³²⁴ RÇEKMA, “Rize Milli Eğitim Müdürlüğü’nün Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığına Rize Yazısı, sayı 133/6014”, 17 Temmuz 1954 (Çocuk M.G., Kişisel Dosyası).

³²⁵ RÇEKMA, “Rize Asliye Hukuk Mahkemesi, Esas/952/267, Karar/952/204”, 05 Nisan 1952 (Çocuk M.M., Kişisel Dosyası).

³²⁶ RÇEKMA, “Çocuk Esirgeme Kurumu Rize Şubesinin Of Kaymakamlığına Yazısı”, 17 Ocak 1956 (Çocuk O.R. Kişisel Dosyası).

S.B.'nin eşi F.B. Yuvaya gelerek anne ve çocuklarını teslim almıştır.³²⁷ Benzer şekilde, 16 yaşındaki anne F.E.'nin kendisi ve bebeğinin Yuvaya kabul edilmesi talebiyle 17 Ocak 1957 tarihinde Vilayet Makamına sunduğu dilekçe de kayıtlarda yer almaktadır. F.E. resmi nikâhı olmadan evlendiği eşinin kendisini ve çocuğunu kabul etmediğinden gidecek yerinin olmadığını belirterek kendisine ve çocuğuna sahip çıkılmasını istemiştir. Valilik anne ve çocuğu Rize Çocuk Esirgeme Kurumuna yönlendirmiş; ÇEK Başkanlığı da 18.01.1957 tarihinde kalacak yeri olmadığı için anneyi de çocuğuyla birlikte Yuvaya yerleştirmiştir.³²⁸

Yuvaya, anne ve çocukların birlikte geçici olarak kabul edilmeleriyle ilgili Talimatname Taslağı'nda açık bir düzenlenme yapılmamıştır. Taslağın ikinci kısım birinci maddesinde yurt genelinde açılan yuvaların yeknesaklık içerisinde olması arzu edildiği; ancak bununla birlikte mahalli bir takım ihtiyaç ve şartların olabileceği varsayılarak Talimatname Taslağı'nın merkez ve kollarda bir bağlayıcılığa sahip olmadığı ve belirli durumlarda merkez ve kolların esneklik gösterebileceği ifade edilmiştir. Bu durum, Rize Merkezinin, yerel ihtiyaç ve koşulları dikkate alarak, Talimatname Taslağının esneklik sağlayan maddelerinden faydalandığını göstermektedir. Kurum Merkezi, korunmaya muhtaç anne ve çocukları yuva kabul ederek, olası sorunların önüne geçerek mevcut problemlerin çözülmesini sağlamaya çalışmıştır.

Talimatname Taslağının ikinci kısım üçüncü maddesi; annesi hastanede tedavi gören süt çocuklarının da yuvaya kabul edilebileceğini düzenlemiş olması nedeniyle bu tür süt çocuklarının da yuvaya kabul edildiğine dair kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlardan birisinde, Rize Gülbahar Mahallesi'nden H.Ç.'nin yedi çocuğu olduğu, eşinin hastalığı nedeniyle yeni doğan bebeğine bakamadığı için, bebeğinin geçici olarak Yuvaya alınmasını ÇEK Başkanlığına yazdığı dilekçeyle talep ettiği görülmektedir. Kurum Başkanı tarafından Yuvaya yazılan yazıda, çocukların sağlık sorunları gibi nedenlerle geçici olarak kabul edilmesinin Genel Merkez tarafından prensip olarak benimsendiğini ifade etmiştir. Başkan, bu çerçevede H.Ç.'nin bebeğinin bir ay süreyle 10 lira ücret karşılığında Yuvaya kabul edilmesinin uygun görüldüğünü

³²⁷ “Üçüzlerin Yuvaya Yatırılması Hakkında Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğünün ÇEK Başkanlığına 417 Sayılı Yazısı”, 19 Mart 1954 (A.E.H. Çocuk Kişisel Dosyası).

³²⁸ RÇEKMA, “Vilayet Yüksek Makamına F.E.nin Yazdığı Dilekçe”, 17 Ocak 1957 (F.E.nin İsimsiz Kız Çocuğu Kişisel Dosyası).

belirterek, gerekli işlemin yapılması talimatını vermiştir.³²⁹ Bu uygulama, sağlık gerekçeleriyle yapılan başvuruların Kurum tarafından titizlikle takip edildiğini ve ailelere gereken desteğin sağlandığını ortaya koymaktadır.

Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı uyarınca, Yuvaya kabul edilecek çocuklar için kabul işlemi öncesinde, sağlık açısından herhangi bir engelin bulunmadığını gösteren bir hekim raporunun alınmasına özen gösterilmekteydi. Çocuğun Yuvaya kabul edilmesiyle birlikte sicil defterine kaydı yapılarak hakkında “Çocuk Durum Fişi” düzenlenmekteydi. Bu fişe; çocuğun nüfus bilgileri, Yuvaya kabul edilme nedeni, kuruma hangi yolla geldiği ve çocuğun gelişim süreci ayrıntılı olarak kaydedilerek dosyasında muhafaza edilirdi.

Yuvaya çocuk kabulleri 5387 sayılı Kanun doğrultusunda 1957 yılına kadar devam etmiştir. Ancak maddelerinin belirsizliği nedeniyle uygulayıcılar tarafından yeterince anlaşılamaması, aynı zamanda korunmaya muhtaç çocuklara yönelik bir teşkilata yer verilmemesi ve tahsisattaki yetersizlikler nedeniyle Kanun’dan istenilen netice elde edilememiştir. Bu nedenle sekiz sene gibi çok kısa bir sürede yürürlükte kaldıktan sonra kaldırılmasına neden olmuştur.³³⁰ 15 Mayıs 1957 tarihinde, 5387 sayılı Kanun lav edilerek yerine 6972 sayılı yeni “*Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun*” kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Yeni Kanun, öncekinin uygulanmasında ortaya çıkan sorunları gidererek, kimsesiz çocuklarla ilgili problemlere yeni çözümler getirmiştir. Bu bağlamda Kanun, kimsesiz çocuklarla ilgili görev üstlenecek kurumların yetki ve sorumluluklarını açık bir şekilde tanımlayarak uygulamada yaşanabilecek karışıklıkların önüne geçmeyi amaçlamaktadır.

3.2.3. 1957 Sonrası Yuvaya Çocuk Kabulüyle İlgili Uygulamalar

6972 Sayılı Kanun, kimsesiz çocukları yeniden tanımlayarak, koruma altına alınma süreçlerini ve bu süreçlerde yürütülecek işlemleri belirlemiş ve bu şekilde ülke genelinde bir standart oluşturmayı amaçlamıştır. Kanun’un yürürlüğe girmesini takiben, 11 Mart 1958 tarihinde ilgili bakanlıkların görev ve sorumluluklarını düzenleyen “*6972 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun’un Sureti*

³²⁹ RÇEKMA, “H.Ç.nin ÇEK Başkanlığına 01.09.1951 Tarihli Yazdığı Dilekçe ve Kurum Kararı”, 01 Eylül 1951 (Çocuk H.Ç. Kişisel Dosyası).

³³⁰ Gökçe, *Kimsesiz Çocuklar Sorunu*, 71.

Tatbikine Dair Talimatname”³³¹ Bakanlar Kurulu kararıyla Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

6972 sayılı Kanun’un geçici birinci maddesi okul öncesi koruma altına alınan çocukların bakım yurtları yapılıncaya kadar mahalli birlikler kararıyla bakım ücretlerinin birlikler tarafından ödenmesi şartıyla Çocuk Esirgeme Kurumu yuvalarında barındırılabilceğini hüküm altına almıştır. Talimatnamenin 22. maddesi de Kanun’un bu maddesinin nasıl uygulanacağını düzenlemiştir. Bu maddeye göre, *“Haklarında koruma kararı alınmış veya alınmak üzere olan çocukların bir kısmı, gerek görülmesi halinde, ÇEK ve diğer hayır müesseselerine bakılmak ve yetiştirilmek üzere karşılıksız ya da masrafları ilgili birlik tarafından karşılanmak suretiyle geçici veya sürekli olarak verilebileceğini”* belirlemiştir. Bir önceki Kanun’da adı geçmeyen ÇEK’in bu Kanun’da zikredilmesi, Kurumun çocuk davasındaki önemini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir.

6972 sayılı Kanun, bakım ve korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili olarak illerde kurulacak Koruma Birliklerine yuva ve yurt açma yetki ve sorumluluğunu vermiştir. Bu bağlamda, Rize’de bulunan Çocuk Esirgeme Kurumuna ait çocuk yuvasının varlığı, Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birliğini ilde yeni bir yuva açmak yerine mevcut kurumla iş birliği yapmaya yöneltmiştir. Koruma Birliği, koruma kararı alınan 0-6 yaş grubundaki çocukları Rize Çocuk Esirgeme Kurumu Yuvasına yönlendirmiş ve bu çocukların bakım giderlerini düzenli olarak karşılamıştır. Mahkeme kararıyla korunma altına alınarak Yuvaya yerleştirilen çocukların dosya incelemeleri, bu iş birliğinin 6972 sayılı Kanun ve ilgili Talimatname doğrultusunda düzenli bir şekilde yürütüldüğünü ortaya koymuştur.

Yeni Kanun’a göre çocuğun korunma altına alınmasını ve Yuvaya yerleştirilmesini bir örnekle açıklamak gerekirse; 09.12.1960 tarihinde bebek N.D.’nin annesinin verem hastalığına yakalanarak yatağa düşmesi ve bebeğine bakamayacak durumda olması üzerine, Rize Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğü, bebeğin korunmaya muhtaç çocuk olduğunu tespit etmiştir. Bu tespitle birlikte, mahkemeye sunulmak üzere çocuk hakkında *“Korunmaya Alınacak Çocukların Durum Fişi”* düzenlenerek, koruma kararı çıkartılması için Valilik aracılığıyla Sulh Hukuk

³³¹ “6972 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanunun Sureti Tatbikine Dair Talimatname”, *Maarif Vekaleti, Tebliğler Dergisi* 21/1006 (05 Mayıs 1958), 61-66.

Mahkemesine gönderilmiştir. Mahkeme 09.12.1960 tarihinde çocuk N.D.'yi koruma altına alarak; Rize Çocuk Yuvasında bakılmasına, bakım masrafının dörtte birinin babası tarafından, geri kalan kısmının ise Rize Kimsesiz Çocukları Koruma Birliği tarafından karşılanmasına karar vermiştir. Valilik mahkeme kararıyla birlikte çocuk N.D.'yi 12.12.1960 tarihinde Rize Çocuk Yuvasına yerleştirmiştir.³³² Yeni uygulamada öne çıkan husus, koruma altına alınarak yuvaya yerleştirilen çocuğun bakım ücretinin tek merkezden, yani koruma birliklerinden karşılanması uygulamasına geçilmiş olmasıdır. ÇEK Merkezi adına bir başka olumlu gelişme ise korunma altına alınacak çocukların resmi işlemlerinin takibinde direk yer almıyor olmasıdır. Bütün bu işlemlerin takibini Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğü ile Koruma Birlikleri yürütmekteydi. Bu süreçte ÇEK Merkezi, koruma kararıyla Yuvaya gelen çocukların bakımından sorumluydu.

Koruma kararlı çocukların yanında Yuvaya önceden olduğu gibi misafir çocuk kabulü yapılmaya devam ediliyordu. Yuvaya misafir olarak kabul edilen çocuklar için koruma kararı gerekmeyp Genel Merkezin talimatı veya İdare Kurulunun onayı yeterli oluyordu. Genel Merkezin, Rize ÇEK Merkez Başkanlığına yazdığı 23.07.1975 tarihi bir belgede, anneleri tarafından terk edilen ve bakmakta zorlanan bir babanın, çocuklarını geçici olarak Yuvaya kabul edilmesini talep ettiği bilgisi yer almaktadır. Genel Merkez tarafından yapılan inceleme sonucunda, çocukların hayati tehlike altında olduğu değerlendirilmiş ve geçici süreyle Yuvada bakılmalarının uygun olduğuna karar verilmiştir. Genel Merkez bu karar doğrultusunda, Rize Merkezden çocukların yuvaya kabulünün yapılmasını ve kendilerine bilgi verilmesini istemiştir. Rize Merkezi çocukların Yuvaya geçici kabulünü yaparak, konu hakkında Genel Merkezi bilgilendirilmiştir.³³³ Kurum, bu uygulama ile sorun yaşayan ailelere çözüm fırsatı tanırken, çocukların bu süreçte zarar görmelerinin önüne geçmeyi amaç edinmiştir.

Yuvaya çocuk kabulü sürecinde dikkat çeken bir diğer örnek, yurt dışında çalışan bir ailenin, çocuklarını buraya yerleştirme talebinde bulunmasıdır. Almanya'da işçi olarak çalışan Rizeli karı-koca, 0-6 yaş arasında iki erkek bir kız, üç çocuklarının

³³² RÇEKMA, "Sulh Hukuk Mahkemesi Çocuk Koruma Kararı", 09 Aralık 1960 (N.D. Çocuk Kişisel Dosyası).

³³³ RÇEKMA, "TÇEK Genel Merkezinin Rize Merkez Başkanlığına Yuvaya Geçici Çocuk Kabulü Hakkında Yazısı", 23 Temmuz 1975 (O.,T. G. Kardeşler Çocuk Kişisel Dosyası).

olduğunu belirterek, çocukların Yuvada ücretli bakılmaları için dilekçe vermiştir. Dilekçede buna dair bir bilgi verilmemişse de bu talebin nedeni, anne ve babanın çalışıyor olması olmalıdır. ÇEK Merkezi bu talebi olumlu karşılayarak üç çocuk için aylık 300 TL karşılığında Yuvada bakılmasını kararlaştırmıştır. Çocuklar, babaları tarafından 20.08.1974 tarihinde Yuvaya getirilerek yerleştirilmiştir. Kayıtlara göre, çocuklar yuvada uzun süre kalmamış, 8 ay 10 günlük sürecin ardından, 29 Nisan 1975 tarihinde ailelerine teslim edilmiştir.³³⁴

Rize Çocuk Yuvasına, çevre il koruma birliklerinin gönderdiği çocuklar da kabul ediliyordu. İl dışından gelen ve koruma kararı bulunan bu çocukların bakım ücretleri, nüfusa kayıtlı oldukları il koruma birlikleri tarafından karşılanmaktaydı. Ancak, koruma birlikleri Yuvada bakılan çocukların ücretlerini ödemekle yükümlü olmakla birlikte bu ödemeler kimi zaman gecikebiliyordu. İl koruma birliklerinden yapılması gereken ödemelerde gecikmelerin yaşandığı yazışmalardan anlaşılmıştır.³³⁵

Kurum arşiv kayıtlarında, 1957 yılına kadar Yuvada kalan çocuklar için tutulması gereken bir çocuk kayıt defterine rastlanılmamıştır. Çocuk Yuvası Talimatnamesi Taslağı ekinde “Yuvaya Alınan Bebek ve Çocukların Umumi Sicil Defter Örneğinin” Yuva idaresi tarafından tutulması istenmekteydi. Edindiğimiz bilgilere göre arşivin birçok kez farklı yerlere taşındığı ve kanaatimiz bu taşınma esnasında çocuk kayıt defterinin kaybolmuş olabileceği yönündedir. 1957 yılında yürürlüğe giren 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun ile Yuvaya kabul edilen çocukların kaydının yapıldığı “Çocuk Kayıt Defteri” tutulmaya başlanmıştır. Bu deftere ilk kayıt işlemi, Maçka Kaymakamlığınca 02.09.1957 tarihinde Rize Çocuk Esirgeme Kurumuna gönderilen isimsiz kimsesiz çocuğun kaydıyla başlanmıştır. Söz konusu isimsiz çocuk, kayıt defterine yuvanın 177. ve kayıt defterinin ilk çocuğu olarak kaydedilmiştir. Çocuk Kayıt Defteri'ne yapılan son çocuk kaydı, İkizdere Kaymakamlığı tarafından İkizdere Hukuk Mahkemesi kararıyla 13.09.1982 tarihinde koruma altına alınarak çocuk yuvasına gönderilen ve 488 sıra

³³⁴ RÇEKMA, “Almanya’da Çalışan Ailenin Üç Çocuğunu Yuvaya Vermek İçin Yazdığı Dilekçe”, 19 Ağustos 1974 (Çocuk H.H., N.N.H., A.H. Kişisel Dosyaları).

³³⁵ RÇEKMA, “ÇEK Rize Merkez Başkanlığının Artvin Koruma Birliğine Borç Tahsil Yazısı”, 18 Şubat 1971 (Çocuk A.Ö. Kişisel Dosyası).

numarasıyla K.K. adlı kız çocuğuna aittir.³³⁶ Bu sürede Yuvaya 312 çocuk kaydı gerçekleştirilmiştir.

Çocuk Yuvası yeni dönemde Kayıt Defteri'ne ek olarak, her çocuk için kişisel dosya tutmaya devam etmiştir. Bu kişisel dosyalar, çocuğun kabul edilme tarihi, kabul edilme nedeni ve hangi kişi veya kurum tarafından getirildiğine dair bilgiler içermektedir. Ayrıca, dosyalarda mahkeme kararları, çocuğun anne ve baba bilgileri, sağlık raporları ve çocuk hakkında yapılan yazışmalar gibi detaylı bilgiler de yer almaktadır. Bu uygulama, çocukların korunmasına yönelik hukuki ve idari süreçlerin titizlikle belgelendirilerek izlenebilir kılındığını göstermektedir. Söz konusu çocuklara ait kişisel dosyalar ise, her biri ilgili çocuğun adının yazılı olduğu bir klasörde itinayla muhafaza edilmiştir.

Dönemin ÇEK Merkez Başkanı Bahattin Coşkun'un, Çayeli dergisinden Yahya Bilgin'le yaptığı röportajda Yuvaya çocuk kabulüne ilişkin önemli bilgiler verilmiştir. Başkan, 6972 sayılı Yasa kapsamında Yuvaya çocuk kabul ettiklerini; ancak hayatı tehlikede olan çocukların öncelikle misafir olarak alındığını, ardından ise koruma kararı çıkarıldığını belirtmiştir. Ayrıca, koruma kararı alınan çocuklar için kimsesiz çocukları koruma birliklerinden kuruma yıllık 1500 TL ödeme yapıldığını; buna karşılık, bir çocuk için aylık 236 TL harcadıklarını ifade etmiştir. Başkanın verdiği bilgilerden, Kurumun 1969 yılı itibarıyla koruma birliği adına baktığı her bir çocuk için kendi bütçesinden yıllık 111 TL harcamak zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Başkan Coşkun, Yuvada 0-12 yaş arasında 19'u kız olmak üzere toplam 41 çocuğun bakıldığını, bu çocuklardan ikisinin Artvinli, birinin Adanalı, geri kalanının ise Rizeli olduğunu belirtmiştir. Bu çocuklardan sadece üçünün ailesi olup diğerlerinin ise kimsesiz hayata erken atılmış talihsizler olduğunu belirterek, Yuvanın açılışından bu yana toplam 358 çocuğa bakıldığını ifade etmiştir. Başkan, çocukların genellikle altı yaşına kadar bakıldığını, fakat bölgede yetiştirme yurdu bulunmadığı için ilkokulu bitirene kadar çocuklara bakmaya devam ettiklerini ve onların tüm ihtiyaçlarını karşıladıklarını vurgulamıştır. Özellikle gittikleri okulda çocukları onurlandırmaya çalıştıklarını, bunun için de okul kıyafetlerinin yeni, temiz ve ütülü olmasına özen gösterdiklerini belirtmiştir. Çocukları teşvik etmek amacıyla başarılı öğrencilere çeşitli

³³⁶ RÇEKMA, "Çocuk Kayıt Defteri (1957-1982)", ts. (Rize Çocuk Evleri ve Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü (RÇEKMM) Sosyal Servis Çocuk Kayıt Dolabı).

ödülleri verildiğini belirten Başkan, bu başarıların kendileri için büyük bir mutluluk kaynağı olduğunu ve Yuvada yetişen çocuklar arasından öğretmen, mühendis ve tekniker gibi mesleklerde bireylerin yetiştiğini sözlerine eklemiştir.³³⁷

1964 yılında Yuvada bakılan çocuk 75 iken 1969 yılında bu sayı Kurum Başkanı'nın ifadesine göre 41'e gerilemiştir. Çocuk Kayıt Defteri'nde 1963 yılında Ordu Çocuk Yuvasından 17, Giresun Çocuk Yuvasından 11 çocuk, Rize Çocuk Yuvasına nakledilmiştir. 1966 yılında Varto depremi nedeniyle çocukların gelmesiyle Yuvadaki çocuk sayısı artmıştır. Ancak Varto depremi çocuklarının büyük bir kısmının daha sonra Samsun Çocuk Yuvasına nakledilmesiyle yuvadaki çocuk sayısının da düştüğü görülmektedir.³³⁸

Başkan Bahattin Coşkun, Yuva çocukları adına ÇEK olarak yaptıkları faaliyetlerden de bahsetmiştir. Başkan, her 23 Nisan'da Rizeli ailelere mektup yazarak birer çocuğun giydirilmesini istediklerini; hacılardan, söz konusu yıl için kişi başı 50 lira olmak üzere toplamda 15.000 lira yardım aldıklarını belirtmiştir. Ayrıca, Yuvayı ziyarete gelip yardım etmek isteyenlerin katkılarını memnuniyetle kabul ettiklerini ve satıp gelir elde etmek amacıyla çay üreticilerinden yaş çay yaprağı topladıklarını ifade etmiştir. Konuşmasında, yıllık bütçelerinin yaklaşık 300 bin lira olduğunu da dile getirmiştir.³³⁹

Rize Çocuk Yuvasının bir hayır kurumu olarak en önemli gelir kaynağını, hayırseverlerin yaptığı bağışlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda ÇEK Rize Merkezi, yerel imkânları en üst düzeyde kullanmaya ve yeni kaynaklar oluşturmaya yönelik çalışmalar yürütmeye özen göstermiştir. Hayırseverlerin Yuvaya yaptıkları yardımlar, zaman zaman yerel basına da yansımıştır. Bu bağlamda Rize Postası, "*Çocuk Yuvasına 92 Metre Rize Bezi Bağışlandı*" başlıklı haberinde, şehrin tanınmış tüccarlarından Aziz İhtiyar'ın eşi Emine Hanım'ın, her yıl olduğu gibi bu yıl da Yuvadaki çocuklara yılbaşı hediyesi olarak 92 metre Rize Bezi bağışı yaptığını bildirmiştir. Haberin devamında, yılbaşının yaklaşması nedeniyle tüccarlar ve eşlerinin kimsesiz çocuklara yardım etmeleri ve onlara destek olmaları istenilmiştir.³⁴⁰ Şehirde Çocuk Yuvasına sadece sivil vatandaşların değil; resmi kurumların da ilgi duydukları ve yardımda

³³⁷ Bilgin, "Çocuk Yuvası", 19.

³³⁸ RÇEKMA, "Çocuk Kayıt Defteri (1957-1982)".

³³⁹ Bilgin, "Çocuk Yuvası", 18-19.

³⁴⁰ *Rize Postası*, "Çocuk Yuvasına 92 Metre Rize Bezi Bağışlandı" (13 Aralık 1963), 1.

bulundukları görülmektedir. TEK Gıda-iş Sendikası Rize Şubesi, 1975 yılı Ramazan Bayramında, Çocuk Yuvasında kalan 64 kimsesiz çocuğu giydirerek sevindirmesi yerel basına yansımıştır. Haberde Kurum başkanı Bahattin Coşkun, Yuva çocuklarına yapılan yardımla ilgili yaptığı açıklamada, *“Her müşkül anımızda bize yardım elini uzatan bu güçlü ve büyük kuruluşa bu örnek davranışından dolayı teşekkür etmeyi bir borç biliriz”* diyerek Sendikaya başarılar dilemiştir.³⁴¹

Rize Ekspres Gazetesi, polis teşkilatının kuruluşunun 131. yıl dönümü kutlamaları kapsamında, Rize Emniyet Müdürlüğü personelinin 10 Nisan 1976 tarihinde Çocuk Yuvası’nı ziyaret ederek çocuklara hediye ve yardımda bulunmasını haberleştirmiştir. Haberde, emniyet mensuplarının bu ziyaret sırasında Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı Bahattin Coşkun ile Yuva Müdürü Türkan Kolçak tarafından karşılandıkları, çocuklarla birlikte fotoğraf çektirdikleri ve bu ziyaretin Rize’de memnuniyetle karşılandığı bilgisine yer verilmiştir.³⁴²

Rize Çocuk Esirgeme Kurumunun başarılı çalışmaları Genel Merkez müfettişinin raporuna da yansımıştır. 31.03.1973 ile 01.04.1975 tarihlerinde Müfettiş Selahattin Çıngı’nın Rize örgütüne yaptığı teftiş sonrası hazırladığı rapor, Genel Merkez Yönetim Kurulunun 18.06.1975 tarihindeki toplantısında görüşülmüş ve Rize örgütünün yaptığı çalışmalardan duyulan memnuniyet ifade edilmiştir. Bunun üzerine ÇEK Genel Başkanı Ali Rıza Zorluoğlu, Rize ÇEK’e başarılı çalışmalarından dolayı bir teşekkür yazısı göndermiştir. Yazıda şöyle denilmektedir:

“55 yıl önce büyük Ata’nın direktifleriyle kurulan Kurumumuz sizler gibi hayırsever idealist kimselerin elinde büyümüş, gelişmiş ve bugünkü durumuna gelmiştir. Fakir ve kimsesiz çocuklara ana ve baba şefkatini az da olsa gideren, yardıma muhtaç ailelerin dar ve acı günlerinde dertlerini paylaşarak onların imdadına yetişen değerli ülkü arkadaşlarımız olan sizlerin bu örnek çalışmaları Kurumumuz Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyelerince şükran ve onur kaynağı olmuştur. Başta Muhterem Başkanımız olmak üzere değerli Yönetim Kurulu arkadaşlarımızı ve Sayın Yuva Müdürünü candan kutlar, verimli ve onurlu çalışmalarınızın devamını dilerim.”³⁴³

³⁴¹ *Yeni Rize gazetesi*, “Tekgıda-İş Çocuk Yuvasında 64 Öksüz Çocuğu Elbise Giydirdi” (09 Ekim 1975), 1.

³⁴² Rize Ekspres Gazetesi, “Polisler Çocuk Esirgeme Kurumuna Yardım Etti”, *Rize Ekspres Gazetesi* (12 Nisan 1976), 1.

³⁴³ *Yeni Rize gazetesi*, “Çocuk Esirgeme Kurumunun Başarısı” (29 Temmuz 1975), 1.

Hayırseverlerin yaptığı yardımların yanı sıra, ÇEK Merkezi de Kuruma gelir getirici çeşitli çalışmalar ve organizasyonlar yürütmekteydi. Kurumun en sık düzenlediği programlardan birisi de belli günlerde çocuklar yararına organize edilen balo ve çay partileri olmuştur. ÇEK Kadınlar Komisyonu tarafından organize edilen bu etkinlikler kimi zaman Turist Otelde umumiyetle de Yuvada her ay icra edilmeye çalışılıyordu. Bu etkinlikler için düzenlenen biletlerden ve etkinlik esnasında yapılan hediye çekilişlerinden elde edilen gelir Yuva çocuklarına harcanıyordu.³⁴⁴

ÇEK Merkezinin Yuva yararına gerçekleştirdiği önemli organizasyonların haber olarak yerel basına da yansıdığı görülmektedir. Bu etkinliklerden biri, basında şu şekilde yer almıştır: 2 Mayıs 1976 tarihinde, Rize ÇEK yararına Türkiye'nin ünlü mankenlerinin katılımıyla Turist Otel salonunda bir defile düzenleneceği, defilede yılın en yeni moda giysilerinin 18 manken tarafından sergileneceği ve etkinlik için 60 davetiyenin basıldığı bildirilmiştir.³⁴⁵

ÇEK Merkezinin gelirlerini artırmak için gösterilen çaba, yapılan etkinlik ve faaliyetlerden anlaşılmaktadır. Bu çalışmalardan birisi de 1978 yılında 23 Nisan Çocuk Bayramı münasebetiyle Çay Kurumu tarafından Rize Çocuk Esirgeme Kurumu yararına özel olarak üretilen 100 gramlık çay paketleridir.³⁴⁶ 15 liradan satışa sunulan çay paketlerinin sağ üst köşesinde "çay" yazısı, ortasında sarı zemin üzerine kırmızı yıldız içinde beyaz ay figüründe gülen bir çocuk resmi bulunan ÇEK amblemi, hemen altında "*Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Rize Merkezi*" yazısı yer almaktadır. Çay kutusunun üst yüzeyinde Çay Kurumu tarafından Rize Çocuk Esirgeme Kurumu için özel olarak hazırlandığı yazmaktadır.³⁴⁷

Kurum Genel Merkezi, Çocuk Esirgeme Kurumu Madalya Talimatnamesine göre 14 Aralık 1963-17 Aralık 1965 yılları arasında Kuruma maddi bağış yapan Rize Belediyesi hükmi şahsiyeti ile Şaban Ahmetoğlu gümüş madalya, Kurum Merkez Başkanı Bahattin Coşkun'u da hizmetleri karşılığında altın madalya ile ödüllendirmiştir.³⁴⁸

³⁴⁴ Zümrüt Rize, "Kadınlar Kolu Çayı Bugün Yapılıyor", *Zümrüt Rize Gazetesi* (07 Şubat 1970), 1.

³⁴⁵ *Rize Ekspres gazetesi*, "Çocuk Esirgeme Kurumu Adına İlimizde Defile Yapılacak" (14 Nisan 1976), 1.

³⁴⁶ Konukçu, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (1923-1981)*, 504.

³⁴⁷ Çay Kurumu, "Çay Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Rize Merkezi" (Çaykur 100. Yıl Paketleme Fabrikası, Çay Paketleri Vitriini, 1978).

³⁴⁸ Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, *Genel Merkez Çalışma Raporu (1964-1965)*, 35.

3.2.3.1. Kapatılan Giresun, Ordu Çocuk Yuvalarında Kalan Çocukların Rize Çocuk Yuvasına Nakledilmesi

1940'lı yıllardan sonra yaşanan sosyoekonomik gelişmelerin etkisiyle³⁴⁹ ülke genelinde korunmaya muhtaç çocuk sayısında artışın olması, Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezini yeni tedbirler almaya zorlamıştır. Genel Merkez artan ihtiyacı karşılamak için yurt genelinde her ile bir yuva açılması hedefiyle çocuk yuvası sayısını artırma yoluna gitmiştir. Bu politika doğrultusunda Kurum, 1963 yılına gelindiğinde ülke genelinde yuva sayısını 18'e çıkartmıştır.³⁵⁰

ÇEK Genel Başkanı Galip Göker ile İkinci Başkan Halim Ergün 1963 yılında, Karadeniz sahilindeki kurum merkezlerinin çalışmaları yerinde görmek ve denetlemek üzere bir görev gezisine çıkmışlardır. Bu gezi esnasında 3 Temmuz 1963 tarihinde Rize'ye gelerek Çocuk Yuvasında yapılan İdari Heyet toplantısına katılıp idarecilerle görüşerek, Yuvanın hesaplarını kontrol etmişlerdir. Genel Başkan ve yardımcısı yaptıkları denetleme sonrasında, Rize Merkezin çalışmalarından memnun kaldıklarını belirterek her türlü yardım ve kolaylığı Rize için gösterecekleri vaadinde bulunarak, iyi intibalarla 4 Temmuz 1963 tarihinde ilden ayrılmışlardır.³⁵¹

Kurumun başkanları, Karadeniz sahiline yaptıkları görev gezisi sonrasında hazırladıkları raporu Genel Merkez Kuruluna iletmışlerdir. Raporda ufak çaptaki yuvaların idari ve mali yönden sakıncaları olduğunu tespit ettiklerini, bu yuvaların kapatılarak “*Bölge Yuvası*” tesisinin daha uygun olacağını bildirmişlerdir. Genel Merkez Kurulunca raporda önerilen “*Bölge Yuvası*” uygulamasının kabul edilmesiyle her ile bir yuva³⁵² açılması düşüncesinden vaz geçilerek Giresun ve Ordu Çocuk yuvaları kapatılmış ve burada kalan çocuklar, Trabzon Yuvasının inşaatı tamamlanmadığı için Rize Çocuk Yuvasına nakledilmiştir.³⁵³

Giresun Çocuk Yuvasında kalan 11 çocuğun 26.07.1963 tarihinde, Ordu Çocuk Yuvasındaki 17 çocuğun da 10.08.1963 tarihinde Rize Çocuk Yuvasına kabulü

³⁴⁹ Şeyda Yıldırım, “2000’li Yıllarda Çocuk Koruma Sistemi İçinde Bakım Hizmetlerinin Genel Görünümü”, *Mebü Sosyal Bilimler Dergisi* 15/1 (Mart 2017), 87-110.

³⁵⁰ Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, *Çocukların 40 Yıllık Koruyucusu Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu*, 20-45.

³⁵¹ *Rize Postası*, “Şehrimizde Bulunan ÇEK Genel Bakanı Kiloepatra Filmini” (04 Temmuz 1963), 1.

³⁵² Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, *Çocukların 40 Yıllık Koruyucusu Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu*, 45.

³⁵³ TÇEK, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu 41-42nci Yıllar Genel Kongresi 14 Aralık 1963*, 18.

yapılmıştır. Bu yılın eylül ayında Yuva binasında hem Yuva hem de diğer çocukların boş zamanlarını değerlendirmeleri için bir kütüphane kurulmuş ve kütüphane için kitap bağış kampanyası başlatılmıştır.³⁵⁴ 1964 yılında Yuvaya 89.000 liraya mal olan fueloil ile çalışan kalorifer tesisi kurulmuştur.³⁵⁵ Böylece Rize Çocuk Yuvası, Türkiye'nin sayılı kuruluşlarından birisi olma yolunda önemli bir merhale kat etmiştir.³⁵⁶ Aynı yıl içerisinde Trabzon Hava Üssünde görevli bir Amerikan askeri Rize Çocuk Yuvasını ziyaret etmiş ve dönüşünde Amerika'dan Yuvaya bir büyük buzdolabı bağışlamıştır. Trabzon gümrüğüne gelen buzdolabı resmi muamele sonrasında Yuvaya teslim edilmiştir.³⁵⁷

3.2.3.2. Varto Depremi ve Rize Çocuk Yuvasına Nakledilen Deprem

Çocukları

19 Ağustos 1966'da saat 14.22'de, Muş'un Varto ilçesinde Kandilli Rasathanesinin ölçümüne göre 6,9 şiddetinde bir deprem meydana gelmiştir. Deprem, 34.000 yapıyı etkilediği gibi 100.000'in üzerinde kişinin evsiz kalmasına ve 2.529 kişinin ölümüne neden olmuştur.³⁵⁸ Önceden de ifade edildiği üzere depremde sahipsiz kalan 377 çocuğu ÇEK himayesine alarak kendine bağlı çocuk yuvalarına yerleştirmiştir. Bazı kaynaklarda Varto depremiyle Rize Yuvasına 27 çocuğun gönderildiği yazmaktadır. Ancak kayıt defterindeki kayıtlara bakıldığında 25.11.1966 tarihinde 20 çocuğun yuvaya kabulünün yapıldığı görülmektedir.³⁵⁹ Bu çocukların 15'i, Genel Merkezin 28.12.1966 tarih ş.2-9572 sayılı yazılı emirleriyle 1967 yılı ilk yarısında peyderpey ailelerine teslim edilmiştir.³⁶⁰ ÇEK Genel Merkezi 16.08.1967 tarihinde Varto'dan 18, Muş'tan 8 çocuğu daha Rize Çocuk Yuvasına nakletmiştir. Böylece deprem sonrası Genel Merkez tarafından Rize Çocuk Yuvasına gönderilen çocuk sayısı 46'yı bulmuştur. Genel Merkez 19.11.1968 tarihinde bu çocuklardan 23'ünün naklini Samsun Çocuk Yuvasına yapmıştır. Bulanık Kaymakamlığının yazısı

³⁵⁴ *Rize Postası*, "Yuvada Çocuk Kütüphanesi Kuruluyor" (25 Eylül 1963), 1.

³⁵⁵ *1967 Rize İl Yıllığı*, 109.

³⁵⁶ *Rize Postası*, "Çocuk Yuvasının Kalorifer Tesisatı Gelmiştir." (09 Aralık 1963), 1.

³⁵⁷ *Rize Postası*, "Bir Amerikalı Yuvaya Buzdolabı Hediye Etti" (04 Temmuz 1963), 1.

³⁵⁸ Fadime Tosik Dinç, "Türk Basınına Göre 19 Ağustos 1966 Varto Depremine Yapılan Dış Yardımlar", *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 22/1 (27 Ocak 2023), 201-222.

³⁵⁹ RÇEKMA, "Çocuk Kayıt Defteri (1957-1982)".

³⁶⁰ RÇEKMA, "ÇEK Rize Merkezi'nin ÇEKGM'e Deprem Bölgesinden Tertip Edilen Çocukların Teslim Alınması Yazısı", 22 Kasım 1966 (Muş Varto Çocuk Teslimleri Klasörü).

gereği üç deprem çocuğunun daha ailelerine teslim edilmesiyle³⁶¹ aileye döndürülen çocuk sayısı 18 olmuştur.

Rize Çocuk Yuvası doğal afetlerde afetzede çocukları unutmayarak kapılarını onların hizmetine açık tutmuştur. Bu bağlamda 24 Kasım 1976 yılında Van'da meydana gelen büyük depremde Rize ÇEK Merkezi, Kurum Genel Merkezine telgraf çekerek açıkta kalan 40 çocuğu Yuvasına alabileceklerini bildirmiştir. Kuzey Ekspres gazetesi Rize Çocuk Yuvasının bu talep ve çalışmasını haber yaparak okuyucularıyla paylaşmıştır. Haberde Kurum Merkez Başkanı Bahattin Coşkun Yuvasında 65 kimsesiz çocuğun barındırıldığı ve deprem bölgesinden gelecek 40 çocuk için hazırlıkların yapıldığı bilgisini vermiştir. Gazete haberini devletten herhangi bir yardım görmeyen ve Rizeli hayırsever vatandaşların yardımlarıyla ayakta duran Rize Çocuk Esirgeme Kurumunun bu teşebbüsünü tebrik ederek³⁶² sonlandırmıştır.

3.2.3.3. Ankara Keçiören Çocuk Yuvasından Rize Atatürk Çocuk Yuvasına Çocuk Nakli

1960 yılı sonrası ÇEK'i en çok uğraştıran ve zora sokan sorun Kurumun yuvalarında çalışan işçilerin ücreti olmuştur. Birsen Gökçe, Kimsesiz Çocuklar Sorunu adlı eserinde, 1965 yılında yuvalarda 1350-1400 civarında çocuğun bakıldığını, aynı zamanda çocuk başına sarf edilen paranın birkaç mislinin personele ödendiğini belirterek bu durumu eleştirmektedir.³⁶³ ÇEK, bir hayır kurumu olduğu için gelirlerinin büyük kısmını bağışçılardan elde edilen yardımlar oluşturmaktaydı. Sınırlı kaynak ve kısıtlı imkânlarla korunmaya muhtaç çocuklara hizmet etmeye çalışmaktaydı.

Ankara Keçiören Çocuk Yuvasında işçilerin sendikalaşmaya giderek Kurumdan aşırı talepte bulunmaları nedeniyle ÇEK artan personel giderlerini çözmek için Sendika ile 1964-1965 döneminde yaptığı sözleşmeyi 1975 yılında yenilemeyerek burada kalan çocukları ülkenin diğer yerlerindeki ÇEK yuvalarına nakletme yoluna gitmiştir. Keçiören Çocuk Yuvasında bulunan 350 çocuğun 263'ü nakledilirken geride

³⁶¹ RÇEKMA, "Bulanık Kaymakamlığının Rize ÇEK Müdürlüğüne yazısı", 24 Eylül 1968 (Çocuk M.D.,Y.A., S.A. Kişisel Dosyası).

³⁶² Kuzey Ekspres, "Rize Çocuk Yuvası Van ve Çevresinden 40 Çocuk Gönderilmesini İstedi" (27 Kasım 1976), 1.

³⁶³ Rize gazetesi, "Milli Hakimiyet Bayramı ve Çocuk Haftasının Tesis Merasimi", 91.

sadece 87 çocuk kalmıştır.³⁶⁴ Genel Merkez bu çocuklardan 30'unu Rize Atatürk Çocuk Yuvasına nakletmiştir. ÇEK Genel Başkanı Ali Rıza Zorluoğlu, 7-8 Mayıs 1976 tarihlerinde yapılan 28. Genel Kongredeki konuşmasında, Keçiören Atatürk Çocuk Yuvasında kalan çocukların nakilleriyle ilgili bilgi vermiştir. Güney illerinden gelen çocukların, Gaziantep'teki yetkililerin "*yerimiz geniş, çocuğumuz yok*" talebi üzerine Gaziantep'e gönderildiğini açıklamıştır. Aynı şekilde, Malatya Yuvasından "*bizimde yerimiz geniştir, bazı çocukları bize verin*" talebi geldiği için şark bölgesine ait çocukları Malatya'ya nakledildiğini belirterek bu çocukları kendi bölgelerine göndererek onlara hısımlık ve akrabalarıyla görüşme imkanı sağlamayı amaçladıkları, Karadeniz Bölgesi'nden olan çocukları da Rize Yuvasına naklettikleri bilgisini vermiştir.³⁶⁵ Genel Başkan'ın, çocuk nakillerinin sendikal faaliyetler veya personel sorunlarıyla ilişkili olmadığını ifade etmeye çalışarak kamuoyu baskısını hafifletme çabasında olduğu görülmektedir. Genel Merkez tarafından Keçiören Atatürk Çocuk Yuvasından Rize Atatürk Çocuk Yuvasına gönderilen 30 çocuktan 5'i Yuva yönetimi tarafından daha sonra ailelerine döndürülmüştür.³⁶⁶

Keçiören Çocuk Yuvasındaki çocuk sayısı 1977 yılı ve sonrası tekrar artmaya başlamış ve 1978 yılına gelindiğinde bu sayı 160 çocuğa ulaşmıştır. ÇEK Genel Merkezi, 12.11.1979 Tarih ve 6928 sayılı yazısıyla Keçiören Çocuk Yuvasından 9 kız, 6 erkek, toplam 15 çocuğun naklini Rize Yuvasına yapmıştır. 25.02.1982 tarihinde son nakil yoluyla Keçiören Çocuk Yuvasından gelen bu çocuklardan 8'i Ankara'nın Ayaş, 2'si Çorum, 1'i Trabzon, 1'i de Sivas Yetiştirme yurduna yerleştirilmiştir. Çocuklardan 2'si ise ailelerine döndürülmüştür.³⁶⁷

Rize Çocuk Yuvası ilk etapta yörenin korunmaya muhtaç kimsesiz çocuklarına sahip çıkmak için açılmışken, daha sonra verdiği hizmet ve modern altyapısıyla ülke genelindeki kimsesiz çocukların da evi olmuştur. Yuva bir yandan uhdesindeki çocukların bakımını sağlarken diğer yandan da hizmetini daha da ileriye götürerek yaz aylarında diğer çevre illerin yuva çocuklarını misafir ederek, Rize'de kamp yapmalarına imkân sağlamıştır.

³⁶⁴ Konukçu, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (1923-1981)*, 519.

³⁶⁵ XXVIII. Genel Kongre Tutanağı (7-8 Mayıs 1976) (Ankara: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi, 1976), 99.

³⁶⁶ RÇEKMA, "Çocuk Kayıt Defteri (1957-1982)".

³⁶⁷ RÇEKMA, "Çocuk Kayıt Defteri (1957-1982)".

Rize Çocuk Yuvasında 1957 yılından devlete devredildiği 1981 yılına kadar geçen sürede içerisinde toplam 312 çocuk barınmıştır. Bu çocuklardan 123'ü il içinden, 189'u il dışından gelen çocuklardan oluşmaktadır. Açılışından kapanışına kadar geçen süre de toplam 488 çocuğa hizmet vermiştir.³⁶⁸

3.3. Yuvada Günlük Hayat

Yuva çocukları, 0-2 yaş süt bebeği ile üç yaş üstü iki gruptan oluşmaktaydı. Bebekler ile çocukların yatakhaneleri ayrı olduğu gibi üç yaş üstü çocuklardan kız ve erkek çocukların yatakhaneleri de ayrı yerlerdeydi. Çocukların günlük aktiviteleri ve sosyal münasebetleri birlikteydi. Çocuklar, yatakhaneler, oyun ve dinlenme salonları, yemekhane ve bahçe gibi tüm sosyal alanlarda, günün her saatinde hemşire, bakıcı personel ve öğretmenlerin sürekli gözetimi altındaydı.

Kurum arşivinde yaptığımız araştırmada, Yuva çocuklarının günlük yaşantılarıyla ilgili fotoğraf albümünde bulunan birkaç resim dışında bir kayda rastlanmadığı için bu konuda en doğru bilgiye, yuva çocukları ve çalışanlarından öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışanlardan Temin Eren³⁶⁹ ile yaptığımız görüşmede, bebek ve çocuklarının günlük hayatlarıyla ilgili şu bilgileri vermiştir. Yuvada gün, sabah saat 08.00'de aşçı tarafından bebeklerin maması ve çocukların kahvaltının hazırlanmasıyla başladı. Bakıcı hemşireler mutfakta hazırlanan mamaları alarak önce bebekleri yedirirlerdi. Bakıcı anneler de bebeklerin ve yatakhanelerin temizliğini yapardı. Öğleye kadar bakıcı anneler tarafından bakımları sağlanan bebekler uyku saati gelince uyutulurdu. Uykudan uyanan bebekler tekrar beslenip bakımları yapılarak yatakhanelerinde tutulurdu. Akşam saat 20.00'den sonra da gece uykusuna yatırılırdı. Çocuklar kahvaltı ve yemeklerinin bakıcı hemşire ve öğretmenlerin nezaretinde yemekhanede yerlerdi. Grup sorumluları tarafından çocukların yemek öncesi ve sonrası ellerini yıkamalarına özen gösterilirdi. Hemşire ve bakıcı anneler hep Yuvada kalırlardı. Yuvanın üst katında onların kalmaları için ayrılmış yerleri vardı.³⁷⁰

³⁶⁸ RÇEKMA, "Çocuk Kayıt Defteri (1957-1982)".

³⁶⁹ Temin Eren, 1978 yılında Yuvaya bahçıvan olarak işe girmiş, 1979 yılında kendi isteğiyle işten ayrılmıştır.

³⁷⁰ Eren, "Kişisel Görüşme, Yuva Personeli". 05.11.2024

Kendisiyle görüştüğümüz yuva çocuklarından Memduh Öztürk de çocukların günlük yaşantılarına yönelik önemli bilgiler vermiştir. Küçük çocuklar zamanlarının büyük bir kısmını grup bakıcıları gözetiminde oyun odasında oyuncaklarla oynayarak geçirirlerdi. Büyük çocuklar da güzel havalarda öğretmen ve bakıcı personelin gözetiminde oyun bahçesinde kum havuzu, salıncak, kaydırak, tahterevalli oynayarak, televizyon izleyerek günlerini geçirirlerdi. İdare, söz dinlemeyen, yaramazlık yapan çocuklara, dışarı çıkmama, televizyon izlememe, oyuncak oynamama, yemek yememe gibi cezalar verebiliyordu. Yuvada yaşayan çocukların ifadesine göre dayak yasak olmasına rağmen bazen dayak yedikleri oluyordu. Yuva çocuklarından 1947-62 yılları arasında Melek Taş ile 1970-1977 yıllarında Yuvada kalan Memduh Öztürk, yuva personelinin Kurum Başkanı'ndan çekindiğini ve çocukların dayak olayından Kurum Başkanı'na bahsetmemeleri konusunda uyarıldıkları bilgisini vermişlerdir.

Hemşireler sadece bebek ve çocukların bakım ve gözetiminden sorumlu olmayıp onların sağlıklarıyla da yakından ilgilenirdi. Gün içerisinde ilaç kullanan bebek ve çocukların ilaçlarını verir, sağlık kontrolünü yapar ve hasta olan çocukları da doktora götürerek muayenelerini yaptırırlardı. Hasta çocukların tedavileri hemşireler tarafından yuva revirinde yapılırdı. Yaz aylarında yuva personelleriyle pikniğe gidilirdi. Yuva idaresi ve Kızılay'ın organizesinde yuva çocukları il dışına 15 günlük kamplara da götürülürdü.³⁷¹

Yapılan bu etkinlik ve faaliyetlerle çocukların hem hoşça vakit geçirmeleri hem de doğayı ve çevresini tanıyarak sosyalleşmeleri sağlanmaya çalışılırdı. Yuva Müdürü Türkan Kolçak, çocukların fiziksel ihtiyaçlarının karşılandığını ve iyi beslenip, düzgün giyindiklerini belirtmiştir. Ancak, bu çocuklar, temel insani ihtiyaçlarından biri olan anne ve baba şefkatinden yoksundu. Bu özlemlerini gidermek için her ayın son cumartesi günü gönüllü kadınların getirdiği pastalarla çocuklara çay günü yapıldığı ve onlarla sohbet edip hoşça vakit geçirmelerini sağlayarak bir nebze de olsa anne özlemini gidermeye çalıştıkları bilgisini vermiştir.³⁷² Yuva çocukları için yapılan bu etkinlikler basına da yansımıştır. Zümrüt Rize gazetesinin bir haberinde Rize ÇEK Kadın kollarının aylık düzenlediği çay toplantısından birisinin daha

³⁷¹ Memduh Öztürk, "Kişisel Görüşme". 27.06.2024.

³⁷² "Ömür Dedğin - Turkan Kolçak- Ömer Okutman - Dailymotion Video".

yapıldığını, gayelerinin yuvada kalan kimsesiz çocuklara yardım etmek olduğunu yazmıştır.³⁷³

3.4. Özel Gün ve Haftalarda Yuva

Yuva çocuklarının dünyasında, sevinç ve neşe kaynağı olan önemli gün ve haftalar, ayrı bir öneme sahipti. Şenlik havasında geçen bu özel günlerde yuva özenle süslenir, çocuklara yeni ve güzel elbiseleri giydirilirdi. Başta vali olmak üzere, şehrin ileri gelenleri yuvayı ziyaret ederek çocuklara hediyeler verir, onlarla sohbet ederlerdi. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ile Cumhuriyet Bayramı'nda düzenlenen törenlere, yuva çocukları da taşıdıkları “Çocuk Yuvası” pankartıyla katılırlardı.³⁷⁴ Gerçekleştirilen bu etkinlikler, çocukların millî ve manevî değerlerinin gelişimi açısından önemliydi. Bu sayede çocukların hem tarih bilinci gelişir hem de topluma karşı aidiyet duyguları güçlenirdi. Kutlama ve etkinlikler, çocukların birlikte olma, yardımlaşma ve dayanışma duygularını geliştirirdi. Böylece çocukların sosyal yönlerinin gelişmesi, toplu etkinliklerde bulunarak iletişim becerilerinin artması ve toplumun bir parçası olmanın getirdiği sorumlulukları öğrenmeleri sağlanmaya çalışılırdı.

3.5. Yuvada Yapılan Sünnet Töreni

Yuvada gerçekleştirilen önemli etkinliklerden biri de sünnet törenleridir. Bu törenler, yuvada düzenli olarak yapılan faaliyetlerden olmayıp, ihtiyaç duyulduğunda gerçekleştirilen özel organizasyonlardandır. Kurum Başkanı Bahattin Coşkun, yuvada yürütülen sosyal faaliyetlerden bahsederken her 2-3 yılda bir sünnet töreni düzenlendiğini ifade etmiştir.³⁷⁵ Yuva idaresinin öncülüğünde, personel tarafından sünnet olacak çocuklar için eğlence programları tertiplenirdi. Törene yuva çocukları ve personelin yanı sıra, yardımsever kişiler de katılırdı. Etkinlik kapsamında, sünnet çağına gelen erkek çocuklara özel kıyafetler giydirilir, yardımseverler tarafından getirilen hediyeler çocuklara sunulurken onların mutlu olmaları sağlanırdı. Tüm yuva çocukları, şenlik havasında koşup oynayarak gönüllerince eğlenirlerdi. Yapılan tören

³⁷³ Zümrüt Rize, “Kadınlar Kolu Çayı Bugün Yapılıyor”, 1.

³⁷⁴ Öztürk, “Kişisel Görüşme”.

³⁷⁵ Bilgin, “Çocuk Yuvası”, 19.

sonrasında çocuklar Devlet Hastanesine götürülerek sünnetleri yaptırılır ve daha sonra hemşireler gözetiminde Yuvaya getirilen çocukların tedavilerine burada devam edilirdi.³⁷⁶

3.6. Yuvada Yaşanan Çocuk Ölümleri ve Defin İşlemleri

Rize Çocuk Yuvasının 1944 yılında hizmete girmesinden 1957 yılına kadar olan süreçte, 3'ü kız, 8'i erkek olmak üzere 11 bebek ölümü yaşanmıştır. Bu ölümlerin çoğunluğunu, bir yaşın altındaki bebekler oluşturmaktadır. Çocuk kayıtlarına bakıldığında daha çok Yuvaya yeni kabul edilen bebeklerin çok geçmeden yaşamlarını yitirdikleri dikkat çekmektedir.

Tablo 4. Rize çocuk yuvasında 1944-1957 yılları arası çocuk ölümleri

Bebek Yaşı	Kız	Erkek	Vefat Sayısı
0-3 Aylık	1	2	3
4-6 Aylık	-	1	1
7-9 Aylık	-	2	2
10-12 Aylık	1	1	2
13 ve Üzeri Aylık	1	2	3
Toplam Bebek	3	8	11

ÇEK'in 41-42. (1962-1963) Genel Kongresi Çalışma Raporu'nda yuvalarda meydana gelen bebek ölüm olaylarıyla ilgili yapılan değerlendirmede; ölümlerin daha çok bakımsız ve çok zayıf bir halde yuvaya gelen süt çocuklarında görüldüğü ifade edilmiştir. Raporda, doktorların kanaatine göre süt bebeklerinin ölümlerinin nedeni, yuvaya gelen çocukların yuva öncesi içinde bulundukları şartların etkisiyle “*vitalite kabiliyetlerinin*” kötü olmasıdır. Prematüre ve yetersiz beslenmiş olarak yuvaya getirilen hasta çocukların, bir iki gün içinde yapılan tedavi ve gösterilen özenli bakımlarına rağmen vefat ettikleri; yuvaya getirilmeden önce bakım eksikliği ve kötü şartlar altında bırakılan bu çocukların, yaşam mücadelelerini tüketmiş olmalarından kaynaklandığı belirtilmiştir.³⁷⁷

³⁷⁶ Kristal, “Kişisel Görüşme”; RÇEKMA, “Çocuk Yuvası Fotoğraf Albümü (1957-1981)”, ts. (Çocuk Yuvası Fotoğraf Albümü).

³⁷⁷ TÇEK, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu 41-42nci Yıllar Genel Kongresi 14 Aralık 1963*, 16.

Tablo 5. Yuvada yıllara göre çocuk ölümleri (1944-1956)

1944-1945	1946-1947	1948-1949	1950-1952	1953-1954	1955-1956
1	0	1	0	4	5

Rize Çocuk Yuvasının açılışından 1957 yılına kadar geçen sürede çocuk ölümlerinin yıllara dağılımı yapıldığında her yıla 0,84 çocuğun düştüğü görülür. Yuvadaki çocuk ölüm oranının düşük olması, bu çocuklardan sorumlu bir hekim ile 7 gün 24 saat esasına göre çalışan bakıcı hemşirelerin olması önemli bir etkidir.

Tablo 6. Yuvada 1957-1981 yılları arası yaşa göre çocuk ölümleri³⁷⁸

Çocuk Yaşı	Kız	Erkek	Vefat Sayısı
0-3 Aylık	11	9	20
4-6 Aylık	7	5	12
7-9 Aylık	2	-	2
10-12 Aylık	1	-	1
1 Yaş	1	-	1
2 Yaş	2	-	2
3 Yaş	1	-	1
Toplam Çocuk	25	14	39

Kayıtlara göre Yuvada 1957-1981 yılları arasında 312 bebek ve çocuk kalmıştır. Bu sürede 39 çocuk vefatı yaşanmıştır.³⁷⁹ Vefatların büyük çoğunluğunu 0 (sıfır) yaş grubu bebekler oluşturmaktadır. Dosya incelemelerinden, bu ölümlerin büyük ölçüde bebeklerin doğumdan Yuvaya gelinceye kadar geçen sürede sağlıksız koşullarda, bakımsız kalmalarının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle sokağa terk edilen bebeklerin, yuvaya ulaşana kadar sokakta maruz kaldıkları koşullar ve bu süreçte geçirdikleri süre, hayatta kalma ve gelişim süreçleri açısından kritik bir faktör olarak öne çıktığı görülmektedir.

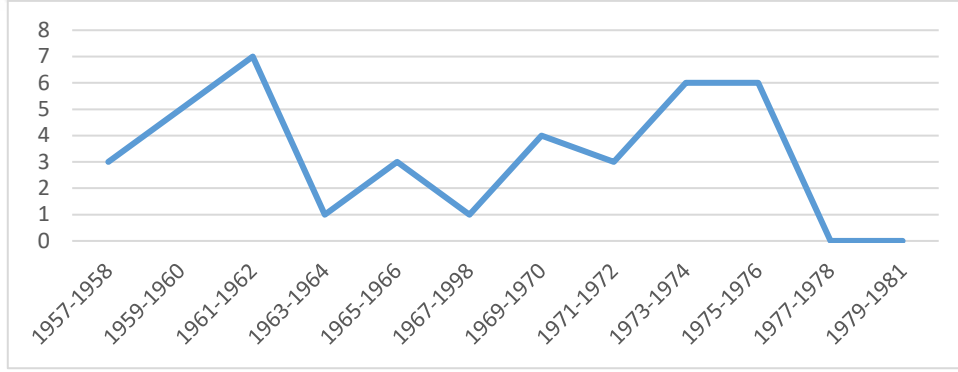
³⁷⁸ RÇEKMA, “Çocuk Kayıt Defteri (1957-1982)”.

³⁷⁹ RÇEKMA, “Çocuk Kayıt Defteri (1957-1982)”.

Tablo 7. Yuvada yıllara göre çocuk ölümleri (1957-1981)³⁸⁰

1957-1958	1959-1960	1961-1962	1963-1964	1965-1966	1967-1968	1969-1970	1971-1972	1973-1974	1975-1976	1977-1978	1979-1981
3	5	7	1	3	1	4	3	6	6	0	0

Çocuk Yuvasında meydana gelen çocuk ölümleri yıllara dağıtıldığında, her bir yıla ortalama 1.62 çocuk düşmektedir. Bu durum, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde başlatılan çocuk ölümleriyle mücadele çalışmalarının olumlu bir sonucunu yansıtmaktadır. Genel Merkez 1966-1967 yılı çalışma raporunda belirtildiğine göre Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı yuva çocuklarında 1966 yılında ölüm oranı %5'iken 1967 yılında bu oran %3'e düşmüştür.³⁸¹

Şekil 1. Yuvada yıllara göre çocuk ölümleri grafiği (1957-1981)

Rize Çocuk Yuvasında yıllara göre ölüm oranının iniş-çıkışlı bir grafik sergilediği görülmekle birlikte, 1976 yılından sonra hiç ölüm vakasının yaşanmaması dikkat çekmektedir. Çocuk ölümlerindeki bu düşüşü, ülke genelinde son yıllarda çocuk ölümlerine karşı yapılan koruyucu ve önleyici çalışmalarla açıklamak mümkündür.³⁸²

³⁸⁰ RÇEKMA, “Çocuk Kayıt Defteri (1957-1982)”.

³⁸¹ Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, *Genel Merkez Kurulu Çalışma Raporu (1966-1967 Yılı Çalışmaları)*, 27.

³⁸² Başak Tezel - Şirin Aydın, *Sağlık Bakanlığının Kuruluşunun 100. Yılında Türkiye’de Bebek Ölümleri Durum Raporu*, ed. Fatih Kara - Bekir Keskinçilic (Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2021), 64.

1966-1967 yıllarına ait Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi Çalışma Raporu'nda da belirtildiği üzere, yuvalarda çocuk ölümlerinin önüne geçmek amacıyla ilk kez kızamık aşısı yapılmış ve diğer aşılar da titizlikle takip edilmiştir. Bu sayede, herhangi bir bulaşıcı hastalığın yayılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.³⁸³

Yuvada bakım altındayken ölen çocuğun yakını varsa cenazesi hükümet tabibi tarafından defin ruhsatiyesi/ruhsatnamesi ile birlikte düzenlenen bir tutanakla yakınına teslim edilirdi. Şayet hiçbir yakını bulunmayan kimsesiz çocukların cenazesi defnedilmek üzere belediye görevlilerine teslim edilirdi. Defin ruhsatiyesinde ölenin kimlik bilgileri ile ölüm nedeni ve hangi mezarlığa defnedileceği bilgileri yer almaktaydı.³⁸⁴ Defin işlemlerden sonra ölen çocuğun, yuvadaki kayıt defterine ölüm tarihi, yuvada ne kadar kaldığı ve cenazenin kime teslim edildiği not düşülerek kaydı kapatılmaktaydı.

3.7. Yuvada Yaşı Dolan Çocukların Yetiştirme Yurtlarına Nakil İşlemleri

TÇEK çocuk yuvaları, 0-6 yaş çocukların bakımı için kurulmuş müesseseler olması nedeniyle, yedi yaşına gelmiş çocukların yuvadan çıkartılması gerektiği; ancak erken Cumhuriyet Dönemi'nde altı yaşını bitirmiş bu çocukları kimin sahipleneceği bir muamma olarak kalmıştır. Esasında 1593 Hıfzıssıhha Kanunu'nun 161. maddesi *"6 yaşını bitirmiş kimsesiz çocukların himaye ve tahsillerinin Maarif Vekâletince (Milli Eğitim Bakanlığı) deruhte olunması"* görevini vermiştir. Ancak uygulamada karşılık bulamadığı için yuvada yaşı dolan kimsesiz çocukların kim tarafından sahiplenileceği 1938 yılında bir sorun olarak, dönemin hükümetine kadar gitmiştir.³⁸⁵ Bu belirsizlik 1949 yılında 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun'un kabul edilmesine kadar aynı şekilde devam etmiştir. Yeni Kanun'la 7 yaş ve üstü çocukların bakımı MEB'e verilerek sorun çözülmeye çalışılmıştır.

Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağına göre yuvaya, 0-2 süt bebekleriyle 3-7 yaşına kadar çocuklar kabul edilmekteydi. Buna göre Yedi yaşına ulaşan çocukların,

³⁸³ Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, *Genel Merkez Kurulu Çalışma Raporu (1966-1967 Yılı Çalışmaları)*, 27.

³⁸⁴ RÇEKMA, "Defin Ruhsetiyesi", 27 Ekim 1955 (Çocuk G.Ü. Kişisel Dosyası).

³⁸⁵ Çiçek, "Erken Cumhuriyet Döneminde Kimsesiz Çocuklar Olgusuna Dair Bir Vaka Takdimi ve Analizi".

uygun kurumlara nakledilerek yuvadan ayrılmaları gerekmektedir. Yuva yönetimi açısından en büyük zorluk, yaşını doldurmuş erkek çocuklarının uygun yerlere nakledilmesiyle ilgili yaşanan problemdi. Talimatname Taslağı'na göre, kız çocukları evleninceye kadar yuvada kalabilmektedir. Yine kız çocukları, kuruma ait bakıcı okulunda ya da hemşire okulunda yetiştirilerek, özel ve resmi kreşlerle yuvalar, hastaneler ve aileler yanında çalışmaları sağlanıyordu. Evlendiklerinde de kendilerine her türlü yardım yapılmıyordu.³⁸⁶

ÇEK'e ait yuvalarda kalan çocukların nakil işlemleri Genel Merkez tarafından yapılmaktaydı. Yuvalardan nakledilecek çocukların isimleri Genel Merkez tarafından 6972 sayılı Yasa gereği yetiştirme yurtlarına yapılması için MEB'e gönderilmektedir. MEB de kendisine iletilen çocukların nakillerini uygun yurtlara yaparak listeyi ÇEK Genel Merkezine göndermektedir. Ancak MEB'in de çoğu zaman yurtlarda yer olmadığı için istenilen nakilleri yapamadığı da oluyordu. Bu durumda Genel Merkez nakli yapılamayan ve okula devam eden çocukların ilkokulu bitirinceye kadar yuvada kalmalarına müsaade ediyordu. Böylece 7 yaşında yuvadan ayrılması gereken çocukların 12 yaşına kadar yuvada kalarak ilkokulu bitirmeleri sağlanmış oluyordu.³⁸⁷ Nakledilmesi gereken ve nakli gerçekleşemeyen çocukların sorununu çözmek işi yine ilgili Kurum Merkezinin özel çabasına kalıyordu. Yuva çocuklarının verdikleri bilgiye göre ÇEK Rize Merkezinin, 12 yaşına gelmiş ve bir yere nakledilemediği için ortada kalmış erkek çocukların barınması sorununu yerel imkânlarla çözmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Yuva çocuklarından Melek Taş, yuvada yaşı dolmuş ve gidecek yeri olmayan erkek çocukların, Yuvanın yanında bulunan ÇEK'e ait küçük bir binaya, daha çok çocuk olması halinde Tophane Mahallesi'nde kiralanmış evlere yerleştirildikleri bilgisini vermiştir. Taş kendisinin de yaşının dolması nedeniyle İstanbul Bakırköy Kız Yetiştirme Yurduna nakledildiğini; yurda alışamadığı için tekrar yuvaya bakım personellerine yardımcı olarak geri geldiğini söylemiştir.³⁸⁸ Yuvada yaşı dolan çocukların nakil sorunu, 1949 yılından itibaren 5387 sayılı Yasa doğrultusunda MEB'e bağlı yetiştirme yurtlarına yapılmaya başlanarak kısmen çözülmeye başlamıştır. 1957

³⁸⁶ Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, *Çocukların 40 Yıllık Koruyucusu Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu*, 30.

³⁸⁷ Bilgin, "Çocuk Yuvası", 18-19.

³⁸⁸ Taş, "Kişisel Görüşme".

yılında 6972 sayılı Yasa'nın kabul edilmesiyle birlikte nakil işlemleri daha düzenli bir hal almıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı, 1974 yılında 7-18 yaş korunmaya muhtaç erkek çocuklar için Rize Merkez Paşakuyu Mahallesi'nde bir Erkek Yetiştirme Yurdu hizmete açmıştır. Yurdun hizmete girmesiyle birlikte Yuvalarda yaşı dolan erkek çocukların nakilleri direkt buraya yapılmaya başlanmıştır. Yurdun açılışıyla birlikte Yuvalardan buraya 10 Nisan 1974 tarihinde 13 erkek çocuğun nakli yapılmıştır.³⁸⁹ 1981 yılına kadar Yuvalardan, Rize Yetiştirme Yurduna 18 çocuğun nakli gerçekleşmiştir.

3.8. Evlat Edindirme Hizmeti

Rize Çocuk Yuvasının önemli hizmetlerinden birisi de burada kalan kimsesiz çocukların evlatlık hizmetinden yararlandırılmasıdır. Evlatlık uygulaması bir çeşit çocuk bakım yöntemidir. Bir başka ifadeyle kimsesiz çocukların kan bağı olmayan kimseler tarafından alınarak öz evlat gibi bakılıp sahip çıkılmasıdır. Osmanlılarda evlatlık kurumu bir nevi koruyucu aile tarzında İslam hukukuna uygun şekillendirilmiş ve uygulanmıştır. Bu bağlamda Osmanlılarda evlat edinme daha ziyade manevi evlat statüsünde olup belirli bir zamana kadar sınırlandırılmış, evlatlıklar “ahiret evlatlığı, can evlatlığı, manevi evlatlık, oğulluk...” olarak isimlendirilmiştir.³⁹⁰ Bu şekilde evlatlık uygulamasına Cumhuriyet Dönemine kadar devam edilmiştir. 1926 yılında 743 sayılı Türk Medeni Kanun'un kabulüyle birlikte evlat edinme usulü yasal bir statüye kavuşturulmuştur. Kanun'un 253. maddesine göre bir kimsenin evlat edinmesi için en az 40 yaşında olması ve nesebinin sahih ve kız, erkek çocuklarının olmamasını ve evlat edinenin evlatlıktan en az 18 yaş büyük olması şartını getirmiştir. 255. madde de evlat edinenin evli olması halinde eşin de rızasının aranmasını hüküm altına almıştır. Medeni Kanun'a göre, evlatlık ilişkisi, doktrinde bir "aile hukuku sözleşmesi" olarak kabul edilmektedir. Bu ilişki, diğer sözleşmeli ilişkilerde olduğu gibi, evlat edinen ve evlatlık alınanın karşılıklı rızalarının hâkim huzurunda ifade edilmesiyle ve hâkimin ön izni doğrultusunda noterde düzenlenen bir belgeyle resmileştirilmesidir.³⁹¹

³⁸⁹ RÇEKMA, “Rize Yetiştirme Yurdu Müdürlüğünün 13 Çocuğun Yurda Kabul Yazısı”, 05 Mart 1974 (Çocuk K.K. Kişisel Dosyası).

³⁹⁰ Nesimi Yazıcı, “Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/1 (2007), 1-46.

³⁹¹ Hasan Şenocak, “Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 51 (14 Ekim 2010), 177-228.

Evlat edinme uygulaması her ne kadar kanun gereği oluyor olsa da erken Cumhuriyet Dönemi'nde istenilen neticeyi doğurmamıştır. Besleme, ahretlik uygulamasının gölgesi yasal olarak evlat edinilen çocuğun üzerinde kalmıştır. Çocuk Esirgeme Kurumu, ilk zamanlar yaptığı evlatlık uygulamalarında karşılaştığı olumsuzluklar nedeniyle, evlat edinme sürecine hassasiyetle yaklaşmış ve bu konuda temkinli davranmaya özen göstermiştir. Evlatlık olarak verdiği çocukların takibini yapmak ve suiistimallerin önüne geçmek için bir teftiş mekanizması oluşturmuştur.³⁹²

TBMM Genel Kurulunda 1939 yılında Erzincan'da meydana gelen depremde zarar görenlere yapılacak yardım hakkında kanun layihası görüşmesi sırasında depremde yetim kalan çocukların durumu da gündeme getirilerek milletvekilleri tarafından bir takım eleştiri ve öneriler ileri sürülmüştür. Bu önerilerden birisi de kurum bakımının yeterli olmaması durumunda bu çocukların ailelere evlatlık verilip verilemeyeceği olmuştur. Kırklareli milletvekili ve aynı zamanda ÇEK'in de genel başkanı olan Dr. Fuat Umay bu eleştiri ve önerilere cevap vermek için yaptığı konuşmada evlatlık konusunda önemli tespitlerde bulunarak, ÇEK'in yaklaşımını anlatmıştır. Umay konuşmasında, ÇEK'in evlatlık meselesinde hassas olduğunu, bilhassa kız çocuklarına yürek parçalayan mezalimler gördüklerini belirterek; evlatlık vermeyi tercih etmediklerini, ancak kurumun üstesinden gelemeyecek bir durum olması halinde o takdirde geçici olarak bazı yerlere çocuk verebileceklerini ifade etmiştir.³⁹³ ÇEK'in evlat edindirme hizmetine karşı olmadığı, ancak geçmişte yaşanan istenmeyen olaylar nedeniyle çok daha ihtiyatlı yaklaştığı kurumun ortaya koyduğu refleksten anlaşılmaktadır.

ÇEK Rize Şubesi, Genel Merkezin de ortaya koyduğu hassasiyetleri dikkate alarak bünyesinde bulunan anne ve babası belli olmayan çocukları süreç içerisinde evlatlık verdiği görülmektedir. Kurum Merkezinin bir çocuğu evlatlık verirken özellikle çocuğun ihtiyaçlarına cevap verebilecek aileler olmasına dikkat etmeye çalıştığı belgelerden anlaşılmaktadır. Evlat edinme işlemi 743 sayılı Türk Medeni Kanun'un evlat edinmeyi düzenleyen üçüncü faslına göre yürütülmekteydi. Kurum için, yuvadan bir çocuğun evlatlık verilmesi, hem yeni gelecek kimsesiz çocuklar için

³⁹² Çiçek, "Erken Cumhuriyet Döneminde Kimsesiz Çocuklar Olgusuna Dair Bir Vaka Takdimi ve Analizi".

³⁹³ "TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 8, Devre: 6, İçtima:1.", (18 Ocak 1940), 73.

yuvada bir yerin açılması hem de evlat edinilen çocuğun aile ortamında sıcak bir yuvada yetişmesi anlamına geliyordu.³⁹⁴ Kurum Merkez Başkanı Bahattin Coşkun'un Çayeli dergisiyle yaptığı söyleşide yuva çocuklarından evlatlık verilmesiyle ilgili çocuğu olmayanlara çocuğu nüfusuna geçirmeleri şartı ve mahkeme kararıyla çocuk verdikleri bilgisini paylaşmıştır.³⁹⁵

Çocuk Yuvası kayıtlarına göre ilk evlatlık uygulaması, 1947 yılında 1945 doğumlu bir erkek çocuğunun evlatlık verilmesiyle başlamıştır. İl dışından bir aile Rize Çocuk Esirgeme Kurumu Merkezi Başkanlığına, evlat edinmek istediklerine dair dilekçeyle müracaat ettikleri Yuva İdari Heyetinin 02.07.1947 tarihinde yaptığı 16 numaralı kurul kararından anlaşılmaktadır. Aile, dilekçesinde 15 yıldır evli olduklarını çocukları olmadığı için bakıp beslemek ve her türlü ihtiyacını karşılamak üzere 1945 doğumlu Y.G.'yi evlat edinmek istediklerini bildirmişlerdir. Kurumun, aile hakkında yaptığı tahkikatın olumlu sonuçlanması üzerine, Merkez İdari Heyeti, Zekeriya Zihni Mahmutoğlu başkanlığında toplanarak oy birliğiyle çocuk Y.G.'nin evlat edinilmesine karar vermiştir. Bu karar üzerine Kurum Başkanı ile evlat edinilecek aile arasında Medeni Kanun'unun 256. maddesi gereği Rize Noterinde bir mukavele yapılarak, çocuk 12.07.1947 tarihinde aileye evlatlık olarak verilmiştir.³⁹⁶

Bir çocuğun evlatlık verilmesiyle çocuğun kurumdaki dosyası kapatılmadığı gibi; evlatlık verilen çocuğa ailenin sahip çıkıp çıkmadığı ve noter sözleşmesine uyulup uyulmadığı, kurum tarafından takip edilmekteydi. Bu bağlamda Rize Merkez Başkanlığının evlat edinilen çocuğun gittiği yerin Ziraat Bankasına, mahrem olarak çocuk adına hesap açılıp açılmadığını bir yazıyla sorduğu, cevabi yazıda böyle bir hesabın açılmadığı bilgisi alınınca da hemen evlat edinilen aileye 31.05.1948 tarihinde bir ikaz yazısı yazılmıştır.³⁹⁷ Kurum yaptığı bu uyarıyla, aileye sorumluluklarını hatırlatarak, çocuğa sahip çıkıldığının bilinmesini istemiştir.

Yapılan arşiv incelemesinde önceleri evlat edinilen çocukların dosyalarının çok da muntazam tutulmadığı, bazı dosyalarda noter sözleşmelerinin olmadığı, ancak yapılan işlemlerden resmi senetlerin yapıldığı anlaşılmaktadır. 743 sayılı Medeni Kanun'un 256. maddesi, evlat edinen kimsenin ikametgâhı hâkimin müsaadesi üzerine

³⁹⁴ Gökçe, *Kimsesiz Çocuklar Sorunu*, 148.

³⁹⁵ Bilgin, "Çocuk Yuvası", 19.

³⁹⁶ RÇEKMA, "Evlat Edinme İşlemi", 1947 (Çocuk Y.G. Kişisel Dosyası).

³⁹⁷ RÇEKMA, "Evlat Edinme İşlemi".

yapılacak resmi bir senetle olacağını ve keyfiyetin doğum kütüğüne kaydedilmesi gerektiğini düzenlediği halde, evlat verilen çocuk için birkaç dosya dışında mahkeme iznine ve nüfus kayıtlarına rastlanılmamıştır.

Dosya incelemeleri, evlat edinme işlemlerinin çoğunlukla orta ve üst gelir grubundaki aileler ile gelir durumu yüksek kamu görevlileri tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir. İdari kurul tarafından evlat edinilecek ailelerin belirlenmesinde, ailenin ekonomik durumu ve toplumdaki sosyokültürel yapısının etkili olduğu görülmektedir. Evlat edinilecek ailelerin Kuruma verdikleri evlat edinme talep dilekçelerinde evlat edinilecek çocukların isimlerinin belirtilmiş olmasından çocuk adlarının önceden aileye iletildiği anlaşılmaktadır.

Evlat edinmeyle ilgili, noterde düzenlenen sözleşme içerisinde, Kurumun talepleri ile ailenin evlat edineceği çocuğa karşı yerine getireceği yükümlülükler yer almaktadır. Bu bağlamda Kurum ile evlat edinilecek aile arasında yapılan bir evlat edinme noter sözleşmesi şu şekilde düzenlenmiştir.

Kurum yetkilisi: “Rize Çocuk Esirgeme Kurumu himayesinde bulunan ve elyevm yuvada bakılmakta olan... A.P. adlı erkek çocuğunu evine alarak bir evlat gibi bakmak, beslemek ve büyütmek ve her türlü ihtiyacını temin etmek ve çocuk namına... Ziraat Bankasına bir hesabı cari açarak her ay 10 lira yatırmak kayıt ve şartıyla adı geçen G.B.’ye küçük çocuk A.P.’yi teslim ettim”

Evlat edinilecek kişi: “Yukarıda adı geçen A.P. erkek çocuğunu Çocuk esirgeme Kurumu Rize Merkezden tesellüm eylediğimi ve bu çocuğa bir evlat gibi bakacağımı ve besleyeceğimi ve bunun her türlü ihtiyacını temin edeceğimi ve çocuk namına... Ziraat Bankasına bir hesabı cari açtırarak her ay 10 lira yatırmak kayıt ve şartıyla ve her veçhile çocuğun yetişmesi için elimden gelen azami yardım ve masrafi yapacağımı kabul ve taahhüt ederim”

Noter huzurunda her iki tarafın da beyanlarının yazılıp şahitlerle birlikte imzalandığı sözleşmeyle evlatlık işleminin gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.³⁹⁸ Resmi işlemlerin yerine getirilmesinden sonra sıra çocuğun yeni ailesine teslimine gelmiştir. Kurum tarafından Yuva idaresine bir yazı yazılarak evlat edinilen çocuğun, yeni ailesine nüfus cüzdanıyla birlikte tutanak karşılığında teslim edilmesi istenmesinin ardından, Yuva idaresinin çocuğu aileye teslimiyle süreç tamamlanmıştır. Yuvadaki çocuğun yeni ailesine teslim edilmesi sırasında, çocuk ve

³⁹⁸ RÇEKMA, “Evlat Edinme Noter Sözleşmesi”, 25 Mart 1955 (Evlat Edindirilen Çocuklar Dosyası, Çocuk A.P.).

yeni ailesi arasında nasıl bir iletişim kurulduğuna ve o anda yaşadıkları duygu durumlarına dair kişisel dosyalarda her hangi bir kayda rastlanılmamıştır.

Rize Çocuk Yuvasından evlat edinilen bir çocuğun evlat edinildikten altı yıl sonra 1961’de tekrar yuvaya geri verildiği belgelerden anlaşılmaktadır. Evlat edinen kişinin ölmesi üzerine kendi öz çocukları, evlatlık çocuğu bakmakta zorlandıklarını, mukavele ahkâmına göre bakamadıklarını belirterek, evlatlığın tekrar Yuvaya alınmasını istemişlerdir. Çocuk Esirgeme Kurumu Merkez İdari Heyeti, çocuğun evlatlık bulunduğu süre içerisinde çocuk adına yatırılmakla mükellef olunan parayla birlikte Yuvaya teslimine oy birliğiyle karar vermiştir. Ancak çocuğun tekrar Yuvaya kabul edildiği tarihte 6972 sayılı Kanun uygulamada olduğu için mahkeme tarafından kimsesiz olması nedeniyle bir koruma kararının verilmesi gerekmektedir. Çocuk hakkında Koruma Birliği tarafından koruma kararı için mahkemeye müracaat edildiği, mahkemenin yaptığı araştırmada, çocuk üzerine bir mal varlığının olmadığı tespiti yapıldıktan sonra 7 yaş üstünde olduğu için MEB’e bağlı bir yetiştirme yurduna yerleştirilmek üzere koruma kararı verildiği³⁹⁹ görülmüştür.

Çocuğun koruma altına alınması sürecinde mahkemece, evlat edinenden intikal eden bir mirasın tespit edilememesi çocuğun evlat edinilen taraftan yasal soy bağının kurulmadığını göstermektedir. Medeni Kanun’un 257. maddesi evlatlığın kendisini evlatlığa alanın aile ismini taşıyacağı ve onun mirasçısı olacağını düzenlemiştir. İlgili Kanun’a göre evlat edinmenin kurucu unsurları, hâkimden izin almak ve noter senedi yapılarak, keyfiyetin doğum kütüğüne kaydedilmesiyle mümkündü. Bu kurucu unsurlardan birisinin eksik olması halinde evlatlık ilişkisinin kurulmuş olamayacağından evlatlık, evlat edinene mirasçı da olamayacaktır.⁴⁰⁰ Konu edinilen evlatlık ilişkisi her ne kadar Kanun’a uygun yapılıyor gibi görünüyorsa da sonuçlandırılmadığı anlaşılmaktadır. Kaldı ki süreç doğru takip edilmiş olsaydı mahkeme, evlat edinen kişinin kendi çocukları olduğunu görünce, Medeni Kanun gereği evlat edinmeye uygun olmadığından istenilen izni zaten veremeyecekti. Yapılan uygulama her ne kadar evlatlık olarak görülse de hukuki anlamda evlatlık

³⁹⁹ RÇEKMA, “Rize ÇEK Merkezi İdari Heyeti 8 nolu Kararı”, 02 Haziran 1961 (Çocuk M.T. Kişisel Dosya).

⁴⁰⁰ Nuray Ayan, “Evlat Edinmenin Hükümsüzlüğü ve Sona Ermesi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Prof. Dr. Halil CİN’e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı (1995), 617-639.

ilişkisi kurulamadığından, yaşanan bu fiili durumu, adı konulmamış bir çeşit koruyucu aile uygulaması olarak kabul etmek gerekir.

Yuvadan evlat edinilen ailelerin bazılarının noter senediyle taahhüt ettikleri yükümlülükleri yerine getirmedikleri Kurumun yapmış olduğu takipten anlaşılmaktadır. Bu bağlamda 1960 yılında Yuvadan bir kız çocuğunu evlat edinen aileyle ilgili Kurumun 1963 yılında yaptığı denetimde, ailenin çocuğu okula göndermediğini tespit etmiştir. Bunun üzerine Rize Merkez Başkanlığı, 08.10.1963 tarihinde aileye bir ikaz yazısı göndermiştir. Yazıda 08.07.1960 tarihinde noter senediyle Yuvadan aldıkları çocuğu taahhünameye uygun hareket etmeyip, okula göndermediklerini açık bir şekilde tespit ettiklerini bildirerek, aileden taahhünameye uyması istenmiştir. İkinci kontrolde aynı durumun tespit etmesi halinde ise çocuğun geri alınacağı belirtilmiştir.⁴⁰¹

Bir çocuğun evlatlık verilmesi hassas bir süreç olduğundan, evlat edinilen aile tarafından çocuğun ihmal edilip edilmediğinin ya da istismara uğrayıp uğramadığının düzenli olarak takip edilmesi, Kurum için büyük bir önem taşımaktadır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ÇEK, evlatlık çocuk verdiği aileler hakkında yaptırdığı teftişlerde evlatlık verilen çocukların hemen hepsinin ev içi işlerinde hizmetçi gibi çalıştırıldıklarını tespit ettiğinden evlatlık uygulamasına daha mesafeli olmaya özen göstermeye başlamıştır.⁴⁰² Bahsi geçen bu evlatlık uygulamasına bakıldığında, evlatlığın 11 yaşına geldiği halde ailesi tarafından hala okula gönderilmemesi dikkate alındığında, ailenin çocuğu evlat olarak değil de bir hizmetli gibi gördüğü intibayı uyanmaktadır. Kurumun evlatlık verilen aileye yaptığı denetimde karşılaşılan bu durum, çok nadir de olsa evlatlık çocukların hala ev içi hizmetlisi olarak kullanma alışkanlığının devam ettiğini göstermektedir.

Rize ÇEK, 1969 yılında Yuvada kalan kimsesiz bir çocuğu il dışında bir aileye noter senediyle evlatlık olarak verdikten sonra her zaman olduğu gibi ÇEK Genel Merkezine, yapılan işlemle ilgili bilgi vermiştir. Genel Merkez evlatlık olarak verilen çocuğun evraklarını incelediğinde, Rize Merkezinin uygulamalarında birtakım hataların yapıldığını görüp Rize Merkezini uyarmıştır. Genel Merkezce yazılan uyarı

⁴⁰¹ RÇEKMA, “Rize ÇEK Merkez Başkanlığının Evlat Edinilen Aileye İkaz Yazısı”, 08 Ekim 1963 (Çocuk H.Ç. Kişisel Dosyası).

⁴⁰² Çiçek, “Erken Cumhuriyet Döneminde Kimsesiz Çocuklar Olgusuna Dair Bir Vaka Takdimi ve Analizi”.

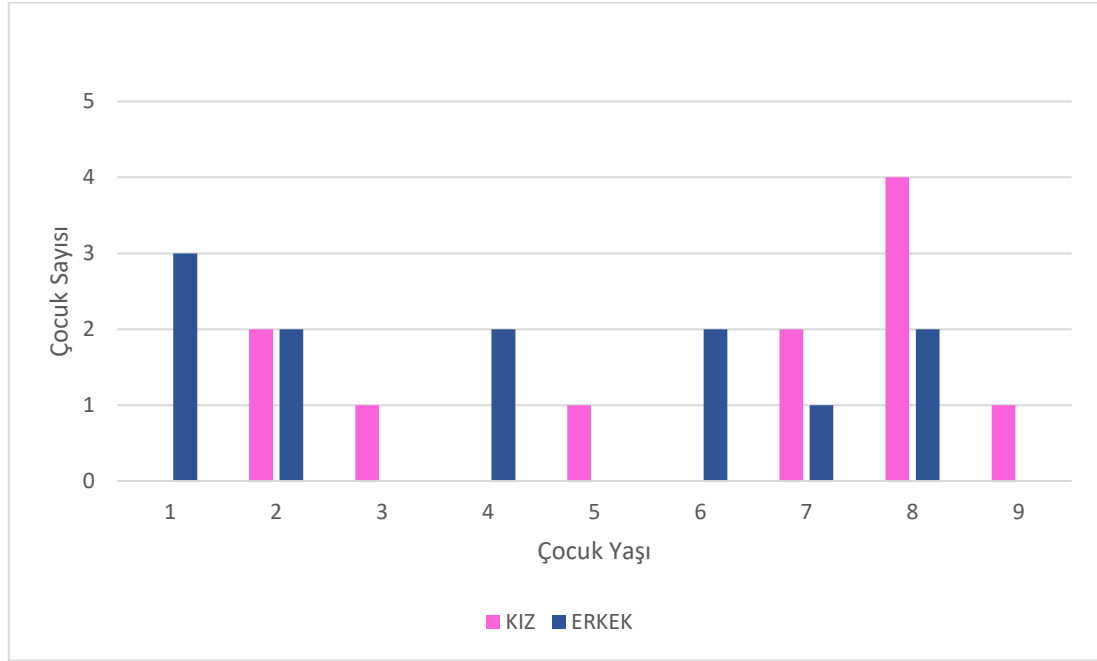
yazısında, 1966 yılında Hukuk Mahkemesi kararıyla 6972 sayılı Kanun uyarınca koruma altına alınan çocuğun, bakım masraflarının Rize Vilayeti Kimsesiz ve Bakıma Muhtaç Çocukları Koruma Birliği tarafından karşılandığını ve bu nedenle çocuğun Koruma Birliğine ait olduğunu belirterek; çocuğun evlatlık verilmesi konusunda yetki ve tasarruf hakkının da bu Birliğe ait olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Kurum bünyesindeki çocukların dahi mahkeme kararıyla evlat edinilip, nüfusa geçirilmeden noter senediyle hiç kimseye evlatlık verilemeyeceği vurgulanmıştır.⁴⁰³ Genel Merkezin verdiği bilgidен, masrafları Koruma Birliği tarafından karşılanan koruma altındaki kimsesiz çocukların evlat edinmesi hakkında karar merciinin ilgili koruma birlikleri olduğu anlaşılmaktadır. Koruma Birliklerinin, koruma altına aldıkları kimsesiz çocukların evlatlık verilmesiyle ilgili yetki ve tasarruflarının farkında olup olmadıkları konusunda bilgi sahibi değiliz. Rize ÇEK Merkezinin de bu ayrıntıya yeterince dikkat etmediği, noter senedinin tanziminden sonra evlatlık çocuk bir tutanakla yeni ailesine teslim edildiği, yapılan uygulamalardan anlaşılmaktadır. Bu hatayı fark eden ÇEK Genel Merkezi, Rize Merkez Başkanlığını uyararak; yapılan yanlışlığın düzeltilmesini istemiştir. Rize Merkezinin evlat edindirme hizmetinde mümkün olduğunca Yuvada kalan kimsesiz çocukları bir aile sıcaklığına kavuşturmak için iyi niyetle bir gayretin içerisinde oldukları ve bu esnada farkında olmadan hukuki süreci yeterince takip edemedikleri yapılan uygulamalardan anlaşılmaktadır.

Tablo 8. Yuvadan evlat edindirilen çocukların yaş dağılımı (1944-1981)

YAŞ	KIZ	ERKEK	TOPLAM
1	0	3	3
2	2	2	4
3	1	0	1
4	0	2	2
5	1	0	1
6	0	2	2
7	2	1	3
8	4	2	6
9	1	0	1
TOPLAM	11	12	23

⁴⁰³ “TÇEK Genel Merkezinin Evlat Edinmeyle İlgili Rize Merkezine Yazdığı Cevabi Yazısı”, 26 Eylül 1969 (Çocuk M.A. Evlat Edindirme Dosyası).

Çocuk Yuvasının hizmete girmesinden devlet yönetimine geçtiği 1981 yılına kadar geçen sürede yuvadan, 11 kız, 12 erkek, toplam 23 çocuk evlat edindirilmiştir.

Şekil 2. Evlatlık çocukların yaş ve cinsiyet dağılımı grafiği

Evlat edinilen çocukların demografik dağılım verilerine bakıldığında, belirli yaş gruplarına yönelik tercihlerin olduğunu göstermektedir. Evlat edinilen çocukların %47'si 0-5 yaş aralığındaki çocuklardan oluşurken, geri kalan %53'lük dilim ise 6-9 yaş grubundaki çocuklardan meydana gelmiştir. Verilerden de anlaşıldığı üzere özellikle 6-9 yaş arasındaki çocukların evlat edinme süreçlerinde daha fazla tercih edilmiştir. Ayrıca, evlat edinilen çocukların %53'ünün beş yaş üstü çocuklardan oluşması, bu yaş grubundaki çocuklara yönelik daha yüksek bir talep olduğunu göstermektedir. Kız çocukların evlat edinmesinde ise, 0-6 yaş grubundaki kız çocuklarının evlat edinilme oranı %37 olurken, 7-9 yaş grubundaki kız çocuklarının oranı %63 olarak gerçekleşmiştir. Bu da gösteriyor ki evlat edinmede büyük yaştaki kız çocukları daha fazla tercih edilmiştir.

3.9. Yuva Çocuklarına Verilen Sağlık Hizmetleri

Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağında, çocuk yuvasının var oluş nedeninin yuvaya alınan çocukların hayatlarını kurtarmak ve korumak olduğu

belirtilerek yuvada kaldıkları sürece sıhhatleri kuvvetlendirilerek gürbüz olmalarına, hastalıklardan korunmalarına ve hastalık ve illet istidatlarının izale edilmelerine çalışılması gerektiği belirtilmiştir. Bu çocukların yaşları ilerledikçe önce oyunlarla sonra telkin ve tatbikatlarla yaşam becerilerini, ahlak, karakter, ilke, yardımlaşma, dayanışma, milli ve vatani duygular aşılayarak terbiye edilmeleri istenilmiştir. Yuva yönetimi, talimatname gereği bir sorun yaşanmaması için çocukların sağlık durumuyla yakından ilgilendikleri, çocukların kişisel dosyalarında tutulan kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Yuvaya kabul edilecek bebek ya da çocuklar, kabul edilmeden önce Yuva hekiminin muayenesinden geçirildikten sonra kabul işlemi gerçekleştirilmekteydi. Muayenesi yapılarak Yuvaya kabul edilen çocuk, bakıcı personeller tarafından tuvaleti ve banyosu yaptırılarak, yeni elbiseler giydirilip diğer çocuklara katılmaktaydı.⁴⁰⁴

Yuvada, hastalanan çocuk olması halinde, hekim tarafından hemşire nezaretinde muayenesini yapılmaktaydı. Tedavisi ilde mümkün olmayan çocuklar ise il dışına sevk ediliyordu. Hasta çocuk, bir refakatçi eşliğinde sevki yapılan ile götürülerek tedavisi gerçekleştiriliyordu. Tedavi sonrasında yapılan işlemler çocuğun dosyasına kaydedilerek muhafaza ediliyordu. Bu bağlamda kayıtlardan birisinde 1944 yılında çocuklardan H.D.'nin hastalığı nedeniyle tedavi edilmek üzere İstanbul Çocuk Hastanesine sevkinin yapıldığı ve burada yapılan muayene ve tedavi sonrasında tekrar Yuvaya getirildiği anlaşılmaktadır.⁴⁰⁵ Bununla birlikte az da olsa ciddi sağlık sorunu yaşayan çocukların Genel Merkez oluruyla tedavilerinin yapılması maksadıyla nakillerinin Ankara Keçiören Çocuk Yuvasına yapıldığı da olmuştur.

Rize ve çevresinde halk sağlığını önemli ölçüde tehdit eden sıtma, verem, kolera, kancalı kurt gibi salgın hastalıkların yaygın olduğu bu dönemde⁴⁰⁶ Yuva çocuklarının hekim ve sağlık hizmetlerine ulaşmada diğer aile çocuklarına göre çok daha şanslı oldukları görülmektedir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın, 1950 yılında sorunları yerinde görmek ve incelemede bulunmak üzere çıktığı Doğu gezisinde Erzurum'da bölge valileriyle yaptığı toplantıda; Rize Valisi Nazım Üner, ilin

⁴⁰⁴ *Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı*, 15.

⁴⁰⁵ RÇEKMA, "İstanbul Çocuk Hastanesinin Rize ÇEK Başkanlığına yazısı", 31 Ekim 1946 (Çocuk H.D. Kişisel Dosyası).

⁴⁰⁶ Cem Er, *Trabzon ve Rize'de Sağlık Hizmetleri ve Salgın Hastalılar (1923-1960)* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 96.

sorunlarını dile getirirken, sağlık alanında kancalı kurt başta olmak üzere verem hastalığına dikkat çekerek yardım talebinde bulunduđu⁴⁰⁷ dikkate alındığında yörede salgın hastalıkların toplum hayatını tehlikeye sokacak ölçüde olduğu anlaşılmaktadır. Salgın ve bulaşıcı hastalıkların yoğun olarak yaşandığı bölgede yuva çocukları, her ne kadar aile sıcaklığından yoksun olsalar da Yuva doktoru ve hemşirelerin gözetiminde sağlıklı bir ortamda hayatlarını devam ettirdikleri görölmektedir.

⁴⁰⁷ Zehra Aslan, “Rize Valiliğı’nin 28 Ekim 1950 Tarihli Raporu Doğrultusunda 1950 Yılına Gelindiğıine Rize’nin Genel Durumu ve Nüfusu”, *Cumhuriyet Döneminde Rize-I (1923-1950)*, ed. Zehra Aslan - Mustafa Arıkan (Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2021), 359.

4. SONUÇ

Çocuk ve kimsesiz çocuk olgusu tarih boyunca toplumları meşgul eden önemli bir sorun olarak hep var ola gelmiştir. Toplumlar içindeki kimsesiz çocuk sorununa kendi inanç sistemleri, kültürel değerleri ve sosyal yapıları doğrultusunda farklı yöntem ve tekniklerle çözümler üretmeye çalışmışlardır. Türk tarihine bakıldığında geçmişten günümüze çocuk ve kimsesiz çocuğa yönelik bakış açısı diğer toplumlardan çok daha ileri düzeyde olduğu görülür. İslamiyet öncesi Türklerde çocuk mutluluk kaynağı ve gelecek olarak görüldüğü için ayrı bir değer ifade etmekteydi. Bu bağlamda yetim kalan çocuk töre gereği hemen en yakın akrabalarından başlayarak birisi tarafından evlat edinildiği için, Türklerde kimsesiz çocuk diye bir olgudan bahsetmek mümkün değildi.

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra da evlat edinme uygulamasına birtakım değişikliklerle birlikte devam edilmiştir. Osmanlı Devleti'ne gelindiğinde sosyal hizmet ve sosyal yardım hizmetlerinin görülmesinde hayırseverlerin kurdukları vakıflar öne çıkmaya başlamıştır. Bu hayır kurumları toplumun dezavantajlı kesimini oluşturan yoksul ve yetimlere sahip çıkarak önemli bir sosyal hizmeti yerine getirmeye çalışmışlardır. Geleneksel yöntem olarak tarif edilen vakıf uygulaması 19. yüzyıla kadar başarılı bir şekilde devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan iç karışıklıklar, peş peşe meydana gelen savaşlar ve toprak kayıplarının bir sonucu olarak, kitlesel göçlerle birlikte, yetim çocuk sayısında önemli bir artışlar yaşanmıştır. Bu olağanüstü süreçte, vakıf ve cemiyetlerin yoksul ve kimsesiz çocuklara sahip çıkma konusunda yetersiz kalması üzerine devlet de soruna el atmak durumunda kalmıştır. II. Abdülhamid döneminde, toplumun dezavantajlı kesimlerini oluşturan yoksullar ve yetim çocuklar için çeşitli kurumları kurulmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, ıslahhaneler, Darülaceze, Darüşşafaka ve Darülhayr-i Ali gibi müesseseler faaliyete geçirilmiş ve buralara kabul edilen yetim çocuklar yalnızca barındırılmakla kalmamış, aynı zamanda eğitim ve öğretim süreçlerine tabi tutulmuş, meslek sahibi olmaları için çeşitli imkanlar sağlanmıştır.

Balkan ve Birinci Dünya savaşıyla birlikte yetim çocuk sayısının hızla artmaya başlaması üzerine sahipsiz kalan yetimlerin barınması için devlet tarafından ülkenin birçok yerinde Darüleytamlar açılmaya başlanmıştır. 1914 yılında 16 olan Darüleytam

sayısının 1916 yılına gelindiğinde 69'a ulaşması ülkede yaşanan yetim çocuk sayısının büyük oranda arttığını göstermektedir.

Birinci Dünya savaşının sonunda, ekonomik nedenlerle Darüleytamların kapatılma sürecine girdiği bir dönemde, Kurtuluş Savaşı'nın başlamasıyla, cephede savaşan babaların ve cephe taşıyan annelerin geride bıraktıkları evlatlarına ve şehit çocuklarına sahip çıkmak amacıyla 1921 yılında Ankara'da Himaye-i Etfal Cemiyeti (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu) kurulmuştur.

Kurtuluş Savaşı'nda kimsesiz çocuklara sahip çıkarak önemli hizmetler gören Himaye-i Etfal Cemiyeti, Cumhuriyet'in ilanından sonra çalışma alanını daha da genişleterek ülke genelindeki bütün çocukları içerisine alan yeni çalışma politikasını benimsemiştir. Cemiyetin tüzüğünde zikredilen, anne ve çocuk sağlığı için ücretsiz hastaneler açmak, yoksul emzikli anne ve çocuklara ucuz veya parasız yiyecek giyecekler sağlamak, fakir anne ve çocuğa ücretsiz ilaçlar temin etmek, yoksul okul çocuklarına okul araç gereçleri, giyim eşyası sağlamak, çocuklar için yuvalar açmak, çocuk ölümlerini azaltıcı tedbirler almak ve maddi ve manevi yoldan desteklemek gibi birçok hizmeti amaçlamıştır. Bu bağlamda Cemiyet yeni dönemde hizmetlerini yurt geneline yaygınlaştırmak için hızlı bir şekilde şubeleşmeye giderek bu şubelerinden birisini de 1925 yılında Rize'de açmıştır.

Cumhuriyet öncesi Rize'de kimsesiz yetim çocukların kalacağı bir müessese olmadığı için bakımlarını hayırsever kimselerin üstlendiği ve bu süreçte yerel yönetimin de çocuklar adına ailelere bakım ücreti ödeyerek destek olduğu bir uygulama bulunmaktaydı. Ailelerin metruk çocuklara sahip çıkması usulü Erken Cumhuriyet Dönemi'nde de aynı şekilde devam etmiştir.

ÇEK Rize Merkezi de kurulduğu andan itibaren yerel halkın ve hayırseverlerin destekleriyle, ilde tespit ettiği yetim ve fakir çocuklara yiyecek, giyecek yardımında bulunarak sahip çıkmaya çalışmıştır. 1941 yılına gelindiğinde Kurum tarafından yöredeki korunmaya muhtaç kimsesiz çocuklar için bir çocuk yuvası yapılmasına karar verilmiş ve Rizeli hayırseverlerin desteğiyle çalışmalara başlanmıştır. ÇEK Rize Merkezinin gayretleriyle 1944 yılında bölgenin ilk çocuk yuvası Rize'de hizmete açılmıştır. Başlangıçta yalnızca yörenin kimsesiz çocuklarına hizmet vermek üzere açılan çocuk yuvası, zamanla değişen ülke şartları doğrultusunda yurt genelindeki çocuklara da kucak açmıştır. Özellikle 1960 yılından itibaren, ÇEK Genel Merkezinin

ocuk yuvalarının işletilmesiyle ilgili uyguladığı yeni politikalar ve doğal afetlerde sahipsiz kalan çocukların yuvaya kabul edilmeleriyle birlikte, Rize ocuk Yuvası ulusal bir misyon kazandırmıştır. Bu başarıda, EK Genel Merkezinin de takdirini kazanan Kurum Rize Merkezi ve Yuva idarecilerinin iyi yönetimi ve sunulan hizmetlerin kalitesi önemli bir rol oynamıştır.

EK'e bağlı bir hayır kuruluşu olarak kimsesiz korunmaya muhtaç çocuklar için yola çıkan Rize ocuk Yuvası, 37 yılıık hizmetinde 488 çocuğa kucak açarak, sadece bir bakım merkezi olmanın ötesinde, çocukların hayatlarına dokunan, onlara umut ve gelecek sunan bir köprü vazifesi görmüştür. Kurum Merkezi ve Yuva yöneticileri bir yandan Yuva hizmetini görürken bir yandan da Yuvada kalan kimsesiz çocukların evlat edindirilmesi çalışması yürüterek bu çocukların bir aile sıcaklığına kavuşmalarını temin etme gayreti içerisinde olmuşlardır.

Rize ocuk Yuvası kurulduğu andan itibaren kendisini ev edinmiş her korunmaya muhtaç çocuğun bir aile sıcaklığında bakılıp büyütülmesini temel ilke edinerek, özveriyle hizmet etmeye çalışmıştır. Koruması altındaki çocukların hem fiziksel hem de ruhsal gelişimlerini sağlayarak onlara sağlam bir gelecek hazırlamaya çalışmıştır. ocuk Yuvasında kalıp daha sonra hayata atılan çocukların ifadelerinden, sonraki yaşamlarında yuvayı her zaman bir ana kucağı ve baba ocağı olarak gördükleri, bu nedenle yuvayla olan zlem ve hasretlerini hep diri tuttukları anlaşılmaktadır.

12 Eylül 1980 tarihinde yapılan askeri darbeyle yönetimin başında bulunan Kenan Evren, 12 şubat 1981 tarihinde Ankara Keçiören ocuk Yuvasını ziyaret etmesi sırasında yuva ve yönetiminden hiç memnun kalmaması sonrası çıkartılan bir kararnameyle ocuk Esirgeme Kurumu, bağlı müesseseleriyle birlikte kapatarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına devredilmiştir. 1983 yılında çıkartılan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'yla (SHÇEK) devletleştirilerek yeni bir statüye kavuşturulmuştur. Rize ocuk Yuvasında kalan ocuk Esirgeme Kurumunun çocukları böylece devletin çocukları olmuştur.

Rize ocuk Yuvası, kurulduğu günden beri yöre halkının sürekli yardım ve desteğini alarak, kimsesiz çocuklarla hayırseverler arasında güçlü bir köprü işlevi görmüştür. Halkın ve yardımseverlerin bu ilgi ve desteği, yalnızca yardım yapıp vicdan rahatlatmanın ötesinde, toplumsal bir sorumluluğun tezahürüdür. Bu bağlamda Rize ocuk Yuvası, 1944'te kimsesiz çocuklara verdiği hizmet yolculuğunu, 1981

yılında devlet himayesine geçene kadar yerel halkın ve hayırseverlerin güçlü desteğiyle ayakta kalarak bölgenin sosyokültürel yapısında önemli bir yer edinmiştir. ÇEK Rize Merkezi ve Rize Çocuk Yuvasının bu hizmetleri, kimsesiz çocukların geleceğini inşa etme yolunda yapılan çalışmaların en anlamlılarından biri olarak tarihe geçmiştir.

KAYNAKÇA

- Ak, Orhan Naci. *Rize Tarihi*. Rize: Rize Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü Yayınları, 2000.
- Akandere, Osman - Dalda, Ahmet. *Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar*. Eğitim Yayınevi, Konya.
- Akol, K. Osman. *Kimsesiz Çocuklar*. Ankara: Örnek Matbaası, 1950.
- Akyol, Esra Demirci. “Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları”. *Sosyal Politika Çalışmaları* 7/31 (2013), 33-47. <https://doi.org/10.21560/spcd.18817>
- Arslan, Zehra - Usta, Yeliz. “Rize’de, Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Rus Donanmasının Faaliyetleri Ve Göçmenlerin Durumu (1915-1917)”. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 17/17 (01 Haziran 2014). <https://doi.org/10.18220/kid.12289>
- As, İzzettin. *Bir Sosyal Hizmet Kurumu Olarak Darüleytam*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Meteksan Matbacılık ve Sanayi Tic. Anonim Şirketi., 2022.
- Aslan, Betül. “I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türkeri’nin Erzurum Ahalisine Yaptığı ‘ Kardeş Kömeği’ (Yardımları)”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 8/6 (28 Şubat 2010), 161-178.
- Aslan, Demo Ahmet. *Cumhuriyet’in Törensiz Meşruiyeti: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Aslan, Zehra. “Ağustos 1909 Tarihli Cemiyetler Kanunu Üzerinde Meclis-i Mebusunda Yapılan Müzakereler ve Cemiyetlerin Yapılanmasında İttihat ve Terakki Örneği”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/3 (2010), 57-72.
- Aslan, Zehra. “Rize Valiliği’nin 28 Ekim 1950 Tarihli Raporu Doğrultusunda 1950 Yılına Gelindiğine Rize’nin Genel Durumu ve Nüfusu”. *Cumhuriyet Döneminde Rize-I (1923-1950)*. ed. Zehra Aslan - Mustafa Arıkan. 339-363. Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2. Basım, 2021.
- Aşgın, Sait - Bülbül, Alparslan. “Cumhuriyet Arifesinde Erken Bir İleri Yerel Demokrasi Teşebbüsü: 1921 İdare-İ Kura Ve Nevahi Kanun Lâyihası”. *Türk İdare Dergisi* 498 (Aralık 2023).
- Ayan, Nuray. “Evlat Edinmenin Hükümsüzlüğü ve Sona Ermesi”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Prof. Dr. Halil CİN’e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı (1995), 617-639.

- Bay, Abdullah. *Bir Sahil Kentinin Kentleşme Süreci Rize*. İstanbul: Rize Belediyesi Kültür Yayınları, 2023.
- Bay, Abdullah. “Osmanlı Toplumunda Evlatlıklar ve Hukuki Durumları”. Erişim 16 Mayıs 2024. <https://www.acarindex.com/pdfs/138986>
- Baytal, Yaşar. *Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1923-1938)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2012.
- Bektaş Meryem, İslam Hukukunda Çocuk Hakları Bağlamında Koruyucu Aile, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- BCA. 490-1-0-0. 593-48-1.
- BCA. 490-1-0-0. 1521-191-1.
- BCA. 490-1-0-0. 269-1075-2.
- BCA. “Çocuk Esirgeme Kurumu’nun Mali Yönden Teftişi Neticesinde Hazırlanan Rapor. Muamelat Genel Müdürlüğü,” 1952. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 218-470-1.
- BCA. *Muamelat Genel Müdürlüğü / 30-10-0-0*. 179-235-13.
- Bilgin, Yahya. “Çocuk Yuvası”. *Çayeli Dergisi* 7 (07 Nisan 1969), 18-19.
- Biröl, Nurettin. “II. Abdülhamid Dönemi Hayır Kurumlarından Darülaceze’nin Yapımı ve Halil Rıfat Paşa”. *Akra Kültürel Sanat ve Edebiyat Dergisi* 5/13 (30 Eylül 2017), 33-53. <https://doi.org/10.31126/akrajournal.325711>
- BOA. *Dahiliye Mektubi Kalemi (DH. MKT)*. 1772-33 (H-02-03-1308).
- BOA. *Dahiliye Mektubi Kalemi (DH. MKT)*. 1440-10 -H-26-11-1304.
- BOA. “Dahiliye Mektubi Kalemi (DH. MKT)., 422-67-H-14-03-1313.”, ts.
- Burgaç, Murat. “Savaşın Çocukları: İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İstanbul’da Sokak Çocukları Sorunu ve Çözüm Arayışları”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18/2 (20 Haziran 2018), 173-182. <https://doi.org/10.18037/ausbd.552445>
- Can, Sıtkı. “Bir Çocuk Bahçesi Yapamaz Mıyız”. *Rize gazetesi* (01 Ağustos 1936), 1.
- Çağlar, Doğan. “Atatürk ve Cumhuriyet Devrinde Korumaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım ve Öğretim Olanakları”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 15/2 (1982), 1-21.

- Çakır, Gül. “Atatürk Dönemi’nde Türkiye’de Aile Hukuku ve Çocuk Hakları”. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18/1 (24 Mart 2020), 349-368. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.705011>
- Çakmak, Fevzi. “Rize’nin Sosyal ve Kültürel Yapısı”. *Cumhuriyet Döneminde Rize-I (1923-1950)*. ed. Zehra Aslan - Mustafa Arıkan. 127-161. Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2. Basım, 2021.
- Çapa, Mesut. “Rize’nin Yakın Tarihine Bir Bakış (1923-1950)”. *Karadeniz İnceleme Dergisi* 20 (2016), 293-308.
- Çay Kurumu. “Çay Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Rize Merkezi”. Çaykur 100. Yıl Paketleme Fabrikası, Çay Paketleri Vitriini, 1978.
- Çiçek, Nazan. “Erken Cumhuriyet Döneminde Kimsesiz Çocuklar Olgusuna Dair Bir Vaka Takdimi ve Analizi”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 60/2 (01 Ocak 2020), 958-988.
- Dinç, Fadime Tosik. “Türk Basınına Göre 19 Ağustos 1966 Varto Depremine Yapılan Dış Yardımlar”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 22/1 (27 Ocak 2023), 201-222. <https://doi.org/10.21547/jss.1226344>
- Elmacı, Davut. *Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarının Yerinden Yönetim Birimlerine Devrine İlişkin Çalışanların Görüşleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Elmacı, Davut. “Türkiye’de Erken Çocukluk Eğitimi ve Bakımının Gelişiminde Çocuk Esirgeme Kurumunun Katkıları”. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 13/1 (15 Nisan 2023), 40-51. <https://doi.org/10.17828/yalovasosbil.1144985>
- Er, Cem. *Trabzon ve Rize’de Sağlık Hizmetleri ve Salgın Hastalılar (1923-1960)*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Eren, Temin. “Kişisel Görüşme, Yuva Personeli”.
- Erkan, Ümit. *Rize Şer’iyye Sicilleri I*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1. Basım, 2011.
- Ferlibaş, Meral Bayrak. “Bir Sosyal Sorumluluk Proje-si: Tuna Vilayeti İslahhaneleri”. *BELLETEN* 77/279 (01 Ağustos 2013), 573-636. <https://doi.org/10.37879/belleten.2013.573>
- Gökçe, Birsan. *Memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu*. T.C. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, 1971.
- Güner, Ahmet Şamil - Bay, Abdullah. *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*. Ankara: Birleşik Dağıtım Kitapevi, Tarcan Matbaacılık., 2013.

- Güner, Mustafa Doğuş. *1497 Numaralı Rize Şer'iyye Siciline Göre Rize'de Sosyal ve Ekonomik Hayat (1292/1875-1293/1876)*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Güzel Mumyalmaz, Hatice. "Yeşilay Cemiyeti ve Faaliyetleri: Bağımlılıkla Mücadele, Sağlıklı ve Ahlaklı Nesiller Yetiştirme". *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi* 55 (2020), 368-387.
- Işık, Esra. Batı'da Çocukluk Sosyolojisi Çalışmaları Tarihi, Çocuk ve Medeniyet Dergisi, Cilt 3, sayı 5, Yıl 2019, s. 179-194.
- Kar, Fatih Sultan. *Bir Zamanlar Rize*. İstanbul: Karali Yayınevi, 2020.
- Karaloğlu, Şengül. *Şer'iyye Sicillerine Göre Sosyal ve Ekonomik Yönleriyle Rize (H. 1295-1296)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Karataşer, Büşra. "Himaye-İ Etfal Cemiyeti'nin Gelirleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 39/67 (31 Mart 2020), 551-568. <https://doi.org/10.35239/tariharastirmalari.568490>
- Karatay, Abdullah. *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikaların Oluşumu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2007.
- Kılınç, Burcu. *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ve Çocuk Dergisi: Aktörler ve Söylemler (1936-1948)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Kıranlar, Safiye. *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.
- Kocabıyık, Mehmet Onur. *Cumhuriyet Dönemi Çocuk Koruma Politikaları (1923-1950)*. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019. <http://adudspace.adu.edu.tr:8080/xmlui/handle/11607/3815>
- Konukçu, Celal Kürşad. *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (1923-1981)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Korkmaz, Bekir Cem. *Korunmaya Muhtaç Çocukların Kaldıkları Kurumlara İlişkin Memnuniyet Düzeyleri İle Yaşam Doyum Düzeyleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kristal, Kemal. "Kişisel Görüşme".
- Neziroğlu, İrfan - Yılmaz, Tuncer. *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950)*. 1 Cilt. TBMM Basımevi, 2013.

- Okur, Mehmet. “Basın Hayatı”. *Cumhuriyet Döneminde Rize-I (1923-1950)*. ed. Zehra Aslan - Arıkan Mustafa. Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2. Basım, 2021.
- Okur, Yasemin. *Darüleytamlar*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Onur, Bekir. *Türkiye’de Çocukluğun Tarihi*. Ankara: İmge Kitapevi, 2005.
- Osmani, Mead. *XIX. Yüzyılda Niş Sancağı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Özcan, Tahsin. “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (19 Nisan 2012), 103-121.
- Özdoğan, İsmail. *Rize (Merkez İlçe) Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı (1923-1960)*. Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Özkan, Salih. “Türkiye’de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytamı”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 19 (01 Aralık 2006), 211-229.
- Özpolat, Ali Osman - Toper, Ferhat. “Çocukluk ve Çocuğa Yönelim Sosyal Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi”. *Sosyolojik Düşün* 8/1 (28 Mart 2023), 1-34. <https://doi.org/10.37991/sosdus.1232048>
- Öztürk, Memduh. “Kişisel Görüşme”.
- Öztürk, Müge Vatansever. Türk Hukukunda Evlat Edinme Müessesesinin Tarihi Gelişimi, Yıldırım Bayezid Hukuk Dergisi, Yıl 8, Sayı 2023/2, s. 313-355
- Pehlevan, Arzu. *1495 Numaralı Şer’iyye Sicili Defterine Göre Rize’nin Ekonomik Ve Sosyal Hayatı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- RÇEKMA. “Almanya’da Çalışan Ailenin Üç Çocuğunu Yuvaya Vermek İçin Yazdığı Dilekçe”, 19 Ağustos 1974. Çocuk H.H., N.N.H.,A.H. Kişisel Dosyaları.
- RÇEKMA. “Atatürk Çocuk Yuvası Temel Atma Töreni Fotoğraf Albümü 1973”, 19 Mart 1973. Çocuk Yuvası Fotoğraf Albümü.
- RÇEKMA. “Atatürk Korunmaya Muhtaç Kimsesiz Çocuklar Yuvası Temel Atma Töreni Davetiyesi”. İller Bankası, 19 Mart 1973.
- RÇEKMA. “A.T’in 4 Aylık Bebeğini Annelerinin Hastanede Yatması Nedeniyle Geçici Olarak Yuvaya Alınması İçin ÇEK Başkanlığına 10.08.1951 Tarihli Verdiği Dilekçe”, 01 Ağustos 1951. Çocuk Ü.B. Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Bulanık Kaymakamlığının Rize ÇEK Müdürlüğüne yazısı”, 24 Eylül 1968. Çocuk M.D.,Y.A., S.A. Kişisel Dosyası.

- RÇEKMA. “ÇEK Genel Merkezine Rize Merkezinin Personel N.K.A. Hakkındaki 22.02.1977 tarih ve 23 sayılı Yazısı”, ts. Personel N.K.A. Özlük Dosyası.
- RÇEKMA. “ÇEK Genel Merkezinin Yeni Rize Çocuk Yuvasına 6096 Sayılı Çocuk Nakli Yazısı”, 15 Ocak 1975. Çocuk B.D. Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “ÇEK Rize Merkez Başkanlığının Artvin Koruma Birliğine Borç Tahsil Yazısı”, 18 Şubat 1971. Çocuk A.Ö. Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “ÇEK Rize Merkezi İdari Heyet Kararı, Karar No 28”, 17 Ekim 1947. Çocuk C. İ. Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “ÇEK Rize Merkezi’nin ÇEKGM’e Deprem Bölgesinden Tertip Edilen Çocukların Teslim Alınması Yazısı”, 22 Kasım 1966. Muş Varto Çocuk Teslimleri Klasörü.
- RÇEKMA. “Çocuk C.C.’in Yuvaya Yerleştirilmesi İçin Vilayet Makamına Verilen İ.D. İmzalı Dilekçe”, 19 Ağustos 1944. C.C. Çocuk Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığına Rize (İş Talep Dilekçesi)”, 20 Eylül 1954. Personel Özlük Dosyası.
- RÇEKMA. “Çocuk Esirgeme Kurumu Merkez Başkanı Tarafından Personel M.K’ye Gönderilen 214 sayılı Disiplin Cezası Tebligat Yazısı”, 15 Temmuz 1980. Personel M.K. Özlük Dosyası.
- RÇEKMA. “Çocuk Esirgeme Kurumu Personel Özlük Klasörü”, ts. Personel Özlük Dosyası.
- RÇEKMA. “Çocuk Esirgeme Kurumu Rize Şubesinin Of Kaymakamlığına Yazısı”, 17 Ocak 1956. Çocuk O.R. Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Çocuk İ.F.B.in Çocuk Yuvası Sağlık Defteri”, 12 Aralık 1950. Çocuk İ.F.B. Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Çocuk Kayıt Defteri (1957-1982)”, ts. Rize Çocuk Evleri ve Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü (RÇEKMM) Sosyal Servis Çocuk Kayıt Dolabı.
- RÇEKMA. “Çocuk Yuvası Fotoğraf Albümü (1957-1981)”, ts. Çocuk Yuvası Fotoğraf Albümü.
- RÇEKMA. “Defin Ruhsetiyesi”, 27 Ekim 1955. Çocuk G.Ü. Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Emniyet Müdürlüğünün Rize Cumhuriyet Savcılığına Terk Çocuk Hakkında Yazdığı Yazı, Sayı 678”, 08 Ağustos 1947. Çocuk M.T. Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Evlat Edinme İşlemi”, 1947. Çocuk Y.G. Kişisel Dosyası.

- RÇEKMA. “Evlat Edinme Noter Sözleşmesi”, 25 Mart 1955. Evlat Edindirilen Çocuklar Dosyası, Çocuk A.P.
- RÇEKMA. “F.S’in ÇEK Rize Başkanlığına Yuvaya Çocuğunun Alınması İçin Verdiği Dilekçe ve ÇEK İdare Heyeti Kararı”, 25 Kasım 1944. Çocuk A.S’in Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “H.Ç.nin ÇEK Başkanlığına 01.09.1951 Tarihli Yazdığı Dilekçe ve Kurum Kararı”, 01 Eylül 1951. Çocuk H.Ç. Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “İstanbul Çocuk Hastanesinin Rize ÇEK Başkanlığına yazısı”, 31 Ekim 1946. Çocuk H.D. Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Kurum Başkanlığının Yuva Müdürlüğüne A.S. Çocuğun Yuvaya Kabulü Yazısı”, 02 Aralık 1944. Çocuk A.S. Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Küçük Köy Muhtarının Vilayet Makamına Verdiği 19.07.1946 Tarihli Dilekçe ve ÇEK başkanının Yuvaya Kabul Edilmesi Yazısı”, 19 Temmuz 1946. Çocuk S.K’ın Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Merkez Başkanının Muhasebe Birimine Personel Ayşe A.nın Gece Nöbetçiliğine Tayin Yazısı”, 01 Haziran 1954. Personel Ayşe A.nın Özlük Dosyası.
- RÇEKMA. “Personel İkaz Yazısı”, 16 Ocak 1966. Personel G.Y. Özlük Dosyası.
- RÇEKMA. “Rize Asliye Hukuk Mahkemesi 952-688 Sayılı Çocuk D.A.Ç Koruma Kararı”, 18 Ekim 1952. Çocuk D.A.Ç. Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Rize Asliye Hukuk Mahkemesi, Esas/952/267, Karar/952/204”, 05 Nisan 1952. Çocuk M.M., Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Rize Atatürk Çocuk Yuvası Kat planı”, 1975. Taşınmaz Klasörü.
- RÇEKMA. “Rize Atatürk Korumaya Muhtaç Çocuk Yuvası Açılış Davetiyesi Ali Rıza Zorluoğlu Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Başkanı”, 08 Ocak 1975. 1975 Çocuk Yuvası Fotoğraf Albümü.
- RÇEKMA. “Rize Belediyesinin Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığına Terk Edilen Çocuğun Yuvaya Kabulü Konulu Yazısı, Sayı 105”, 13 Haziran 1949. Çocuk H.A.T., Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Rize ÇEK Merkez Başkanlığının Evlat Edinilen Aileye İkaz Yazısı”, 08 Ekim 1963. Çocuk H.Ç. Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Rize ÇEK Merkez Başkanlığının Rize Çocuk Yuvasına Çocuk Kabulü Yapılması Yazısı”, 15 Ocak 1945. Çocuk A.K. Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Rize ÇEK Merkezi İdari Heyeti 8 nolu Kararı”, 02 Haziran 1961. Çocuk M.T. Kişisel Dosya.

- RÇEKMA. “Rize Milli Eğitim Müdürlüğünün Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığına Rize Yazısı, sayı 133/6014”, 17 Temmuz 1954. Çocuk M.G., Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Rize Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğünce Rize Çocuk Yuvasına 24.12.1976 Tarih 4322 Sayılı Hemşire Görevlendirilmesi Yazısı”, ts. Personel Müfide. K. Özlük Dosyası.
- RÇEKMA. “Rize Yetiştirme Yurdu Müdürlüğünün 13 Çocuğun Yurda Kabul Yazısı”, 05 Mart 1974. Çocuk K.K. Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Sulh Hukuk Mahkemesi Çocuk Koruma Kararı”, 09 Aralık 1960. N.Ç. Çocuk Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “TÇEK Genel Merkezinin Rize Merkez Başkanlığına Yuvaya Geçici Çocuk Kabulü Hakkında Yazısı”, 23 Temmuz 1975. O.,T. G. Kardeşler Çocuk Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Vilayet Yüksek Makamına F.E.nin Yazdığı Dilekçe”, 17 Ocak 1957. F.E.nin İsimsiz Kız Çocuğu Kişisel Dosyası.
- RÇEKMA. “Yuva Müdürlüğünün Merkez Başkanlığına Hitaben Çocuk A.K. hakkındaki Yazısı”, 08 Ağustos 1951. Çocuk A.K. Kişisel Dosyası.
- Reçberoğulları, Ayşe Nur. *Atatürk Dönemi Çocuk Politikası*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2021.
- Resmi Gazete. Türk Kanunu Medenisi, Türk Kanunu Medenisi. *Türk Kanunu Medenisi* 743 (04 Ekim 1926).
- Rize Ekspres Gazetesi. “Polisler Çocuk Esirgeme Kurumuna Yardım Etti”. *Rize Ekspres Gazetesi* (12 Nisan 1976).
- Salim, Muammer. *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Sarıkaya, Makbule. *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.
- Sarısoy, Kübra. *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Kimsesiz Çocukların Korunması ve Yetimhaneler*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Sıtkı Bey. “Tarihte 23 Nisanın Mevkii ve Çocuk Haftası”. *Rize* (20 Nisan 1933), 1,3.
- Sıtkı Bey. “Tarihte 23 Nisanın Mevkii ve Çocuk Haftası”. *Rize gazetesi* (20 Nisan 1933), 1,3.

- Sıtkı Bey. “Yetimlere Yardım Günü 23 Temmuz”. *Rize gazetesi* (21 Temmuz 1932), 1.
- Şahin, H. Hilal. “Çocuk, Çocukluk Kavramları ve Çocukluğun Tarihsel Gelişimi”. *Türkiye’de Çocuk Olmak*. ed. Şirin Dilli. 1-36. Ankara: Pegem Akademi, 2020.
- Şeker, Kevser. *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Çocukların Korunması ve Çocuk Esirgeme Kurumu (1917-1981)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Şenocak, Hasan. “Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 51 (14 Ekim 2010), 177-228.
- Taş, Melek. “Kişisel Görüşme”.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 11, Dönem VIII, Toplantı 2.
- TÇEK, Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu. *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu 41-42nci Yıllar Genel Kongresi 14 Aralık 1963*. Ankara, 1963.
- TÇEK, Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu. *Türkiye Çocuk esirgeme Kurumu Genel Merkez ve Yuvalar Kadro Cetveli (1956-1957)*. Ankara: TÇEK, Yıldız Matbacılık ve Gazetecilik T.A.Ş., 1965.
- Temuren, Fatma Gökçe. *II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Yardım Uygulamaları*. Tekirdağ: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Tezel, Başak - Aydın, Şirin. *Sağlık Bakanlığının Kuruluşunun 100. Yılında Türkiye’de Bebek Ölümleri Durum Raporu*. ed. Fatih Kara - Bekir Keskinçilic. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2021.
- Turan, Ali. 1815 Numaralı Trabzon Şer’iyye Sicilindeki Üç Kayıt Işığında Osmanlı Hukukunda Evlatlık Ve Koruyucu Ailelik Üzerine Bir İnceleme, II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri, 13-14 Mayıs Cilt 1, İstanbul, s. 87-114.
- Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu. *Çocukların 40 Yıllık Koruyucusu Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu*. Ankara: Şilk Matbaası, 1964.
- Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, TÇEK. *Genel Kongre 35 ve 36’ıncı Yıllar İş ve Hesap Raporları*. Ankara: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1958.
- Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, TÇEK. *Genel Merkez Çalışma Raporu (1964-1965)*. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1965.
- Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, TÇEK. *Genel Merkez Kurulu Çalışma Raporu (1966-1967 Yılı Çalışmaları)*. Ankara: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 1967.

- Türkmen, Bekir. *Cumhuriyet Döneminde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Hizmet Müesseseleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 1987.
- Ünal, Vehbi. “Osmanlının Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları”. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 36/2 (25 Ocak 2013), 1-27.
- Yazıcı, Nesimi. “Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/1 (2007), 1-46.
- Yeler, Abdülkadir. “Türkiye’de Sosyal Politikaların Sosyal Hizmet Eğitimi Üzerindeki Belirleyiciliği”. *İmgelem* 3/5 (2019), 273-285.
- Yeni Rize. “İller bankası Tarafından Yaptırılan Rize Ç.E.K’na Devredilen Rize Atatürk Korunmaya Muhtaç Çocuk Yuvası Dün Hizmete Açıldı” (09 Ocak 1975).
- Yıldırım, Nuran. “II. Abdülhamid’in Saltanat Yıllarında Tıp, Sağlık ve Sosyal Yardım”. *Bezmîâlem Aktüel* 21 (2018), 28-32.
- Yıldırım, Şeyda. “2000’li Yıllarda Çocuk Koruma Sistemi İçinde Bakım Hizmetlerinin Genel Görünümü”. *Mebû Sosyal Bilimler Dergisi* 15/1 (Mart 2017), 87-110.
- Yormaz, Elif. *Rize Gazetesi’ne Göre Rize’de Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayat*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Zümrüt Rize. “Kadınlar Kolu Çayı Bugün Yapılıyor”. *Zümrüt Rize Gazetesi* (07 Şubat 1970), 1.
- Rize gazetesi. “23 Nisan Hakimiyeti Milliye ve Çocuk Bayramına Ait Program” (19 Nisan 1941), 4.
- 1967 Rize İl Yıllığı. Ankara: Önder Matbaası, 1968.
- 5387 Sayılı kanun Hükümlerine Göre Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulacak İstasyonlarla Genel ve Özel Yetiştirme Yurtları Hakkında Açıklamalar. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1952.
- “6972 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanunun Sureti Tatbikine Dair Talimatname”. *Maarif Vekaleti, Tebliğler Dergisi* 21/1006 (05 Mayıs 1958), 61-66.
- Belediyeler Kanunu, Belediyeler Kanunu (Kanun No. 1580). *Resmi Gazete* 1471 (14 Nisan 1930).
- Rize Postası. “Bir Amerikalı Yuvaya Buzdolabı Hediye Etti” (04 Temmuz 1963), 1.

“BOA, DH.MKT. 1772-33 (H-02-03-1308).”, ts.

Rize gazetesi. “Cemiyetler Neden Çalışmıyor” (01 Aralık 1932), 3-4.

Cumhuriyetin 50. Yılında Rize 1973 İl Yıllığı. Malatya: Rize Valiliği, 1973.

“ÇEK Genel Merkezinin Hemşire Yegane G.in Yıllık İzin Kullanması Nedeniyle Yerine Aliye K.in Geçici Görevlendirme Yazısı”, 01 Eylül 1969. Personel Yegane. G. Özlük Dosyası.

Rize gazetesi. “Çocuk Bahçesi” (15 Nisan 1939), 1.

Rize gazetesi. “Çocuk Bahçesinin Açılma Töreninde Vehbiye Tunay’ın Söylevi” (29 Nisan 1939), 2.

Rize gazetesi. “Çocuk Bayramı Hazırlıkları” (06 Nisan 1940), 3.

Çoruh. “Çocuk Esirgeme Kurumu” (28 Mart 1935), 3.

Rize Ekspres gazetesi. “Çocuk Esirgeme Kurumu Adına İlimizde Defile Yapılacak” (14 Nisan 1976), 1.

Çoruh. “Çocuk Esirgeme Kurumu İşleri” (09 Mayıs 1935), 5.

Rize gazetesi. “Çocuk Esirgeme Kurumu Menfaatine” (10 Mayıs 1941), 1.

Yeni Rize gazetesi. “Çocuk Esirgeme Kurumunun Başarısı” (29 Temmuz 1975), 1.

Çoruh. “Çocuk Esirgeme Kurumunun Kongresi” (07 Mart 1935), 3.

Rize gazetesi. “Çocuk Esirgeme Kurumunun Şayanı Şükran Faaliyeti” (03 Aralık 1938), 4.

Çoruh. “Çocuk Esirgeme Kurumunun Yararlı Bir İş” (07 Kasım 1935), 5.

Rize gazetesi. “Çocuk Esirgeme Kurumunun Yıllık Kongresi” (11 Şubat 1939), 2.

Rize gazetesi. “Çocuk Esirgeme Kurumunun Yıllık Toplantısı” (28 Şubat 1942), 1.

Rize gazetesi. “Çocuk Esirgeme Menfaatına” (10 Mayıs 1941), 1.

Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağı. Ankara: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Merkezi, 1943.

Rize Postası. “Çocuk Yuvasına 92 Metre Rize Bezi Bağışlandı” (13 Aralık 1963), 1.

Rize Postası. “Çocuk Yuvasının Kalörifer Tesisatı Gelmiştir.” (09 Aralık 1963).

TDV İslâm Ansiklopedisi. “Dârülaceze”. Erişim 17 Mayıs 2024.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/darulaceze>

TDV İslâm Ansiklopedisi. “Darülaceze”. Erişim 18 Mayıs 2024.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/darulaceze>

T.C. Darülaceze Başkanlığı. “Darülaceze Başkanlığı”. Erişim 18 Mayıs 2024.
<https://www.darulaceze.gov.tr/>

En Son Havadis. “Dilenen Çocuklar” (09 Mayıs 1941).

Rize gazetesi. “Fakir Çocuklara Yardım” (22 Ekim 1938), 3.

Rize gazetesi. “Halkevi Gösterit Şubesi Tarafından Çocuk Esirgeme Kurumu Çıkarına Müsamere” (24 Aralık 1938), 2.

Himayei Etfal Cemiyeti Memurin Nizamnamesi. İstanbul: Türkiye Himayei Etfal Cemiyeti, 1930.

“Himayei Etfal Haberleri”. *Gürbüz Çocuk Dergisi* 75 (1933), 26.

Rize gazetesi. “Himayei Etfal Kongresi” (30 Mart 1933), 4.

Rize gazetesi. “Himayei Etfal Şubesi Yeni İdari Heyeti” (07 Nisan 1932), 4.

Çoruh. “Himayei Etfalin Güzel Bir Teşebbüsü” (29 Haziran 1933), 3.

Çoruh. “Himayei Etfalin İsmi Değişti” (06 Aralık 1934), 6.

Rize gazetesi. “Himayei Etfal Kongresi” (30 Mart 1933).

Rize gazetesi. “Himayei Etfal ve Hilal-i Ahmer Şubelerinde” (29 Aralık 1932), 4.

Kanunu Medeni Nizamnamesi, Kanunu Medenin Velayet, Vesayet Ve Miras Hukukuna Mütelaak Hükümlerinin Tatbik Suretine Dair Nizamname. *Resmî Gazete* 2648 (08 Mart 1934).

Rize Gazetesi. “Kimsesiz Çocuklar” (23 Haziran 1951).

Son Posta gazetesi. “Kimsesiz Çocuklar Hakkındaki Kanun İttifakla Kabul Edildi” (24 Mayıs 1949).

Cumhuriyet gazetesi. “Kimsesiz Çocuklara Dair Kanun Kabul Edildi” (24 Mayıs 1949).

Ulus gazetesi. “Kimsesiz, Terkedilmiş ve Anormal Çocukların Korunmasına Dair Olan Tasarı Dün Kabul Edildi” (24 Mayıs 1949).

Rize gazetesi. “Kimsesiz Yavrular Millet’in Şefkat Sinesinde Barınır” (12 Nisan 1941), 1.

5387 Çocuk Kanunu, Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun (Kanun No. 5387). *Resmî Gazete* 7217 (27 Mayıs 1949).

6972 Çocuk Kanunu, Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun (Kanun No. 6972). *Resmi Gazete* 17165 (24 Mayıs 1957).

Kölelik ve Köleliğin Yasaklanması Hakkında Kanun, Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (Kanun No. 361). *Resmi Gazete* 11599 (27 Aralık 1963).

TDV İslâm Ansiklopedisi. “Midhat Paşa”. Erişim 16 Mayıs 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/midhat-pasa>

MGK Kararı, Milli Güvenlik Konseyi Kararı, Karar No: 51. *Resmi Gazete* (05 Mayıs 1981).

Rize gazetesi. “Milli Hakimiyet Bayramı ve Çocuk Haftasının Tesis Merasimi” (28 Nisan 1932), 4.

Rize gazetesi. “Öksüz Çocuklar ve Yerli Malları İçin Büyük Eşya Piyangosu” (10 Kasım 1932), 4.

“Ömür Dediğin - Turkan Kolçak- Ömer Okutman - Dailymotion Video”. Erişim 01 Temmuz 2024. <https://www.dailymotion.com/video/xmwb3v>

Rize gazetesi. “Rize Çocuk Esirgeme Kurumu Yeni İdare Heyeti” (16 Temmuz 1938), 2.

Rize gazetesi. “Rize Çocuk Esirgeme Kurumundan” (24 Aralık 1938), 2.

Rize gazetesi. “Rize Çocuk Esirgeme Kurumundan” (28 Ocak 1939), 2.

“Rize Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü Arşivi (RÇEKMA), Çaplı Tasarruf Vesikası, Çocuk Yuvası Taşınmaz Klasörü.”, ts.

Kuzey Ekspres. “Rize Çocuk Yuvası Van ve Çevresinden 40 Çocuk Gönderilmesini İstedi” (27 Kasım 1976).

Rize gazetesi. “Rizeliler ve Çocuk Esirgeme Kurumu” (22 Nisan 1939), 1.

Rizedeyiz | Rize | Rize Haberleri. “Rizespor’un Kurucusu ve İlk Başkanı: Bahattin Coşkun”. Erişim 27 Haziran 2024. <https://www.rizedeyiz.com/rizesporun-kurucusu-ve-ilk-baskani-bahattin-coskun>

Cumhuriyet gazetesi. “Serseri ve Metruk Çocuklar” (16 Nisan 1943).

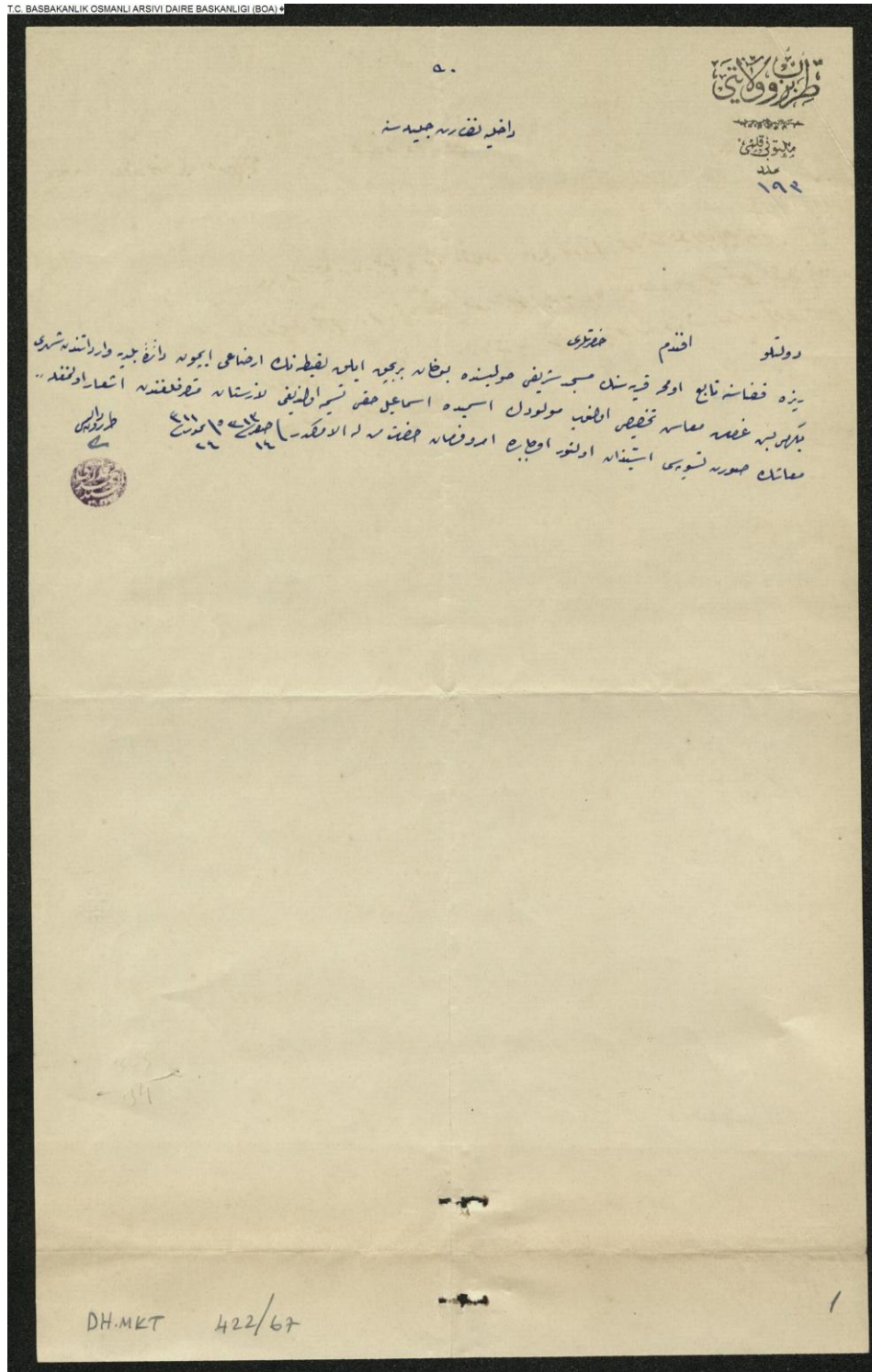
Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kanunu, Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun (Kanun No. 7355). *Resmi Gazete* 10233 (22 Haziran 1959).

Rize Postası. “Şehrimizde Bulunan ÇEK Genel Bakanı Kiloepatra Filmini” (04 Temmuz 1963), 1.

- “TBMM, Zabıt Ceridesi, Cilt: 13, Devre: 1, İçtima 81.”
- “TBMM Zabıt Ceridesi, C.7, Devre: II, İçtima: 1, Üçüncü İçtima.”
- “TBMM Zabıt Ceridesi, C.13, Devre: I, İçtima: 2, Doksan Üçüncü İçtima”.
- “TBMM Zabıt Ceridesi, C.18, Devre: I, İçtima: 3, Dördüncü İçtima”.
- “TBMM Zabıt Ceridesi, C.18, Devre: I, İçtima: 3, On Dokuzuncu İçtima”.
- “TBMM Zabıt Ceridesi, C.26, Devre: I, İçtima: 3.”, 18 Ocak 1923.
- “TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 8, Devre: 6, İçtima:1.”
- “TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 24, Devre: I, İçtima: 3, Yüz Yirmi Altıncı İçtima”.
- “TÇEK Genel Merkezinin Evlat Edinmeyle İlgili Rize Merkezine Yazdığı Cevabi Yazısı”, 26 Eylül 1969. Çocuk M.A. Evlat Edindirme Dosyası.
- Yeni Rize gazetesi*. “Tekgıda-İş Çocuk Yuvasında 64 Öksüz Çocuğu Elbise Giydirdi” (09 Ekim 1975), 1.
- Hıfzıssıhha Kanunu, Umumî Hıfzıssıhha Kanunu (Kanun No. 1593). *Resmi Gazete* 1489 (24 Nisan 1930).
- “Üçüzlerin Yuvaya Yatırılması Hakkında Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğünün ÇEK Başkanlığına 417 Sayılı Yazısı”, 19 Mart 1954. A.E.H. Çocuk Kişisel Dosyası.
- XXVIII. Genel Kongre Tutanağı (7-8) Mayıs 1976*. Ankara: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi, 1976.
- Cumhuriyet gazetesi*. “Yoksul ve Kimsesiz Çocukların Durumu” (20 Aralık 1944).
- Rize Postası*. “Yuvada Çocuk Kütüphanesi Kuruluyor” (25 Eylül 1963).
- Rize gazetesi*. “Zekeriya Mahmutoğlu” (30 Ekim 1953), 1.
- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Kuruluş ve Memurları Kanununda ve 4882 Sayılı Kanuna Bağlı (1) v e (2) Sayılı Cetvellerde Değişiklikler Yapılmasına Dair Kanun 225* (25 Nisan 1963).

EKLER

Ek-1. Rize'nin Umha Karyesi mescidi havalisinde bulunan çocuğun emzirilmesi için Bakımını üstlenen aileye belediye varidatından maaş bağlanması

RİZE

İLK ÇIKIŞI: 6 AĞUSTOS 1931

Yıl: 10 Sayı: 534

Adresi : Rize :
Rize Gazetesi
Başlıdığı yer :
Cumhuriyet
Halkı ve
hissasında

martesi günleri çıkar. Vilâyet Gazetesidir.

Bilgileri

toprağına karıştırılır. Buralara herer ucuğa ya patates büyük ise ya-fates dikilerek arası 8-timetre kadar topekle-ler. Tobumluk patatesler öök uede pek küçük ol-ç orta büyüklükte olma-fumorta büyüklüğünden-riieri ikkiye ayrılarak di-dir. İkkiye ayırmada pa-çeniliğine kesilmesine-temelidir. Uzunluğuna-er bir parçasında fazla-ç diğeriinde az gör ka-sadan verecekleri mahsül-betsiz olur. Kesilenler-ç saat sonra ve kesilen-çayına gelecek şekilde-ldir. Bu zamana kadar-ı yer biraz kabuklanır. -soğuklardan korunulma-erlerde şubatta başlar-ç alkışar biraz soğukça-nden ekimi için en, mü-raman mart ortalarından-ir.

ama; Patates çok sulak-ıde Rize'mizde vesuzda-ç. Çünkü yağmurlar oeu-ç sulamaktadır. Patates-ör gibi bir çapa lütkisi-

m için patates dalları-ı karış lüyüğünce birinci-ç(Çağın) yapılmalıdır. Bir-oluncada ikinci çapa ya-ılinci çapada beğizleri-doldürülürse mahsül ıyı-Dalları birbirine karışma-ç kadar büyüdüğü zama-n-ç çapa yapmak iyidir. -il alınması, dalların ve-kların tamamen sararıp-öğü zaman yapılmalıdır. -imanda kökleri açılma-çesile dolu olduğu görü-

ç bereketlidir. düstümün-1500-2000 kilo mahsül al-ç. Yütümünü güdürür.

Halkvevlerimizin Açılış YILDÖNÜMÜ

Halkvevlerimizin açılış yil-dönümü 22-2-942 pazar gün-ü saat 15 de Halkvevimiz salo-nunda tezahüratla kullanılmıştır.

Törene başta valimiz Ahmet Bayoğlu olduğı halde bütün memurlar ve bir çok halkım-iptirakiyle başlanılmış. İstik-lâl marşı mütâkip C. H. P. genel sekreteri sayın Fikri Tüterin radyo ile açılış nut-ku dinlendikten sonra Halk-vevi başkanı Hasan Biberin gün-ile ilgili bir hitabede bulundu-ktan sonra Rauf Başar tara-fından şimdiki kadar yapılan işler izah edilmiştir.

Aynı günün gecesi temsil-kolu tarafından "İbrahim in-saatları", piyesiyle "İsa'n Sar-raft", komedisi sinema binası-da muvaffakiyetle temsil edil-miştir.

Çocuk Esirgeme Kurumunun Yıllık TOPLANTISI

Çocuk Esirgeme Kurumu yıllık toplantısını 21-2-942 cu-martesi günü Halkvevimiz salo-nunda yapmış ve yeni idare heyetine seçilenler aşağıda ya-nıldığı şekilde vasiye taksimi yapmışlardır.

Reis-Zekeriya Mahmut oğlu, ikinci reis-Salih Yelkenli, muhasip-Avni Aksoy, kâtip-Fevziye Perim, aza-Ömer Öz-gen, Musa Güveli.

Çocuk Esirgeme Kurumu geçen sene mekteplerde ve gerek hariçte kırmızı fakir yavrularından bu çoğunu sevin-dirmiş ayrıca Ankaradehi Ço-çuk Yurttına da bir kısım-ıs alt çoçugu göndermiştir.

Kendilerine bu sene için de muvaffakiyetler dileriz.

Öğrendiğimiz göre, müte-

şebbisleri tarafından Rize'mi-de bir Çocuk bakımevi yapı-lması taharrur etmiş ve derhal faaliyete geçmiştir ki bu ha-yır yurttanın tesisi için hayır-sever halkımız bu cemiyete nakdi-teberruata başlamıştır.

Teberruade bulunmaları bir-kısını aynı anımsatıyoruz.

Lira	
50	Kurum başkanı Zekeri-ya Mahmut oğlu,
50	Tüccar Musa Güveli,
50	Manifaturacı Resul Ko-puz,
50	Erzacı Murat Arayıcı,
30	Tüccar Mahmut Demir,
30	Tüccar Şakir Tavil,
25	Tüccar Hasan Şebili,
25	Tüccar İbrahim Kazaıcı,
25	Mehmet İstif,
20	Tüccar M. Sabri Yıl-mar,
15	Komisyoncu Murat Sa-bunca,
15	Tüccar Mustafa Ferhat,
10	Ömer Özgen,
10	Manifaturacı Osman varlı,
10	Manifaturacı Mustafa Camadan,
10	Salim Camadan,
5	Sıbbat Müdürü Kâzım Alpaçın,
5	Müftü Yusuf Tolaa,
5	Kışladağı köyünden Mehmet Yıldırım,
3	Manifaturacı Ali İlek.

Kızılayın yıllık toplantısı

Kızılayın yıllık toplantısı 21-2-942 cumartesi günü Halk-vevimiz salonunda yapılmış ve merkez heyetine seçilenler ara-larında aşağıda yarıldığı şekil-de vasiye taksimi yapmışlardır. Reis-Dr. Kâzım Alpaçın, ik-inci reis-Mehmet Tuzcu, ver-nedar-Avni Aksoy, kâtip-Meh-met Mete, muhasip-Sabri Kol-çak aza-İbrahim Kazaıcı, Dr.

Ek-3. 1944, 1966 yıllarında Çocuk Yuvası

Ek-4. Çocuk yuvası ödeneği hakkında. (Arşiv belgesi)

C. H. P.
VİLÂYET İDARE HEYETİ DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
RİZE CUMHURİYET ARŞİVİ 23. Aralık. 1945
Sayı
I/ 285
5-2-1946
C. H. P. Genel Sekreterliği
5 Ocak 1946
40272 YAZILDI
Eki
C.H.P. Genel Sekreterliği Yüksek Katına
ANKARA

Büyük partimizce, kimsesiz ve bakımsız çocukları yürekleri sızlatan durumdan kurtarıp Cemiyete faydalı kılmak amacı, parti programının 19 uncu maddesinde, bir memleket davası olarak kabul edilmiş olması hasebiyle, bu kutsal amacın gerçekleştirilmesine çalışmak her partili için milli ve insani bir görev olmasına binaen, bu uğurda parti teşkilatımızın devamlı teşvik ve yardımlarıyla Rize'de 50 yataklı ve hâlen 120 bin lira değerinde ve bütün yurdda emsali az bulunan bir çocuk bakım evi binası yeniden yaptırılmıştır. parti ve parti arkadaşlarımızın bir başarı eseri ve hayır işlerine verilen önemin propaganda abidesi olan, bugün içinde 28 yavrunun hayat ve sağlıkları en mükemmel derecede korunan bu şafkat yuvasının idame masrafları Çocuk-Esirgeme Genel merkezi tarafından verilmekteydi. bu defa genel merkezden verilen bir emirde, 1946 yılından itibaren Rize Çocuk bakım evinin idame masrafları için genel merkezden ödenek verilmiyeceğinden idame masraflarının mahallen temin edilmesi bildirilmektedir. halbuki, Rize gerek ticaret ve gerek istihsal bakımından fakir bir memlekettir. ve bu sebeptendir ki, halkı gurbetçidir. buna rağmen Çocuk esirgeme kurumu adına yaptırılmış olan binadan başka, birisi Rize Okutma ve Güzelleştirme diğeri Rize sağlık kurumu adlarıyla iki hayır kurumu kurulmuştur. iki yıldan beri bir çok fakir öğrencileri himayesine alarak ve bu amaç uğrunda, bir de Öğrenci pansiyonu açmak suretiyle kutsal amacın gerçekleştirilmeye çalışan ve Millî Eğitim Bakanlığı adına Yapı usta Enstitüsü için alınan arsa bedeli 85 bin lira da Rize Okutma ve Güzelleştirme hayır kurumu tarafından temin edilmiştir. Sağlık kurumu tarafından da ilk baharda yapılmasına başlanılacak olan 75 - 100 yataklı bir Hastahane binası için gereken hazırlıkların tamamlanması işlerine çalışılmaktadır.

Bu hayır kurumlarından başka T.H., kızılây V.S. hayır kurumlarına ve bunlarında dışında kalan ve özel mahiyetteki diğer hayır işlerine yılan yardımlar hesaba katılınca, esasen fakir olan ve fakat memleket sevgisinden dolayı her işte olduğu gibi Hayır işlerinde de ölçüsünün üstünde hamiyet ve fedakârlıklarda bulunan Rize halkı; bu defa genel sağlığın korunması amacıyla yukarıda arz edilen Hastahane binasının yapılması gibi çok hayırlı ve önemli aşikâr bir işin başarılmaya keyfiyeti ele alınmış olduğundan bu durum karşısında Çocuk esirgeme bakım evinin idame masraflarının buraca temin edilmesine imkân görülmemektedir. bir yıl önce idame masrafları genel merkezden temin edilmiş olmasından memnûnluk duyan halk bu defa müteessir olmaktadır. binaenaleyh, arz edilen sebepten dolayı kapatılması iyi bir tesir yapmayacağı şüphesiz olan bu şafkat yuvasının yaşaması için idame masraflarının Çocuk esirgeme genel merkezi tarafından verilmesi hususunda Yüksek delâletlerini en derin saygılarımla arz ederim.

C.H.P. İl idare kurulu Başkanı
H. Fehmi Biber

18.01.2024 tarih ve 97024 sayılı OLUR ile GİZLİLİĞİ KALDIRILDI.

Ek-5. Çocuk Yuvası Ödeneği Hakkında TÇEK'in Yazısı. Arşiv Belgesi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T Ü R K İ Y E
Çocuk Esirgeme Kurumu
(Himayei Etfal Cemiyeti)
Genel Merkezi
Muhasebe

Çocuk Sarayı

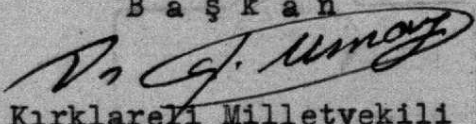
Sayı : 1380 Ankara 19 / 3 / 19 46
Özü :

Sayın Bay A.Barutcu
C.H.Partisi Genel
Sekreterliğinde

C.H.P. Genel Sekreterliği
20 Mart 1946
44643
Etil:

Ankara

I4/3/946 tarih ve 2/864I4 sayılı yazı-
ya cevaptır:
Rize Çocuk yuvasının idame masrafını
ödemekteyiz.Bu sene taksitlerinden(5000)lira
gönderilmiştir, yine de gönderilecektir.Şef-
katli ve hamiyetli Rize'liler yirmi beş yatak-
lı bir yuvayı ferah ferah yaşatabilirler.Rize
Merkezimiz bu faaliyeti göstermekte devam eder
lerse Rize çocuk yuvasına göndermekte olduğun-
uz paraları diğer bir yerde çocuk yuvası aç-
mak için ayırabiliriz.Rize Parti Teşkilâtını-
zın bu hayırlı işle de yakinen ilgili olması
Merkezimizin muvaffak olmasında mühim âmil
olacağına şüphe yoktur.
Keyfiyeti saygılarımla arz ederim.

u.ö B a ş k a n

Kırklareli Milletvekili

II
20. III - 1946

08.01.2024 tarih ve 97024 sayılı OLUR ile GİZLİLİĞİ KALDIRILDI.

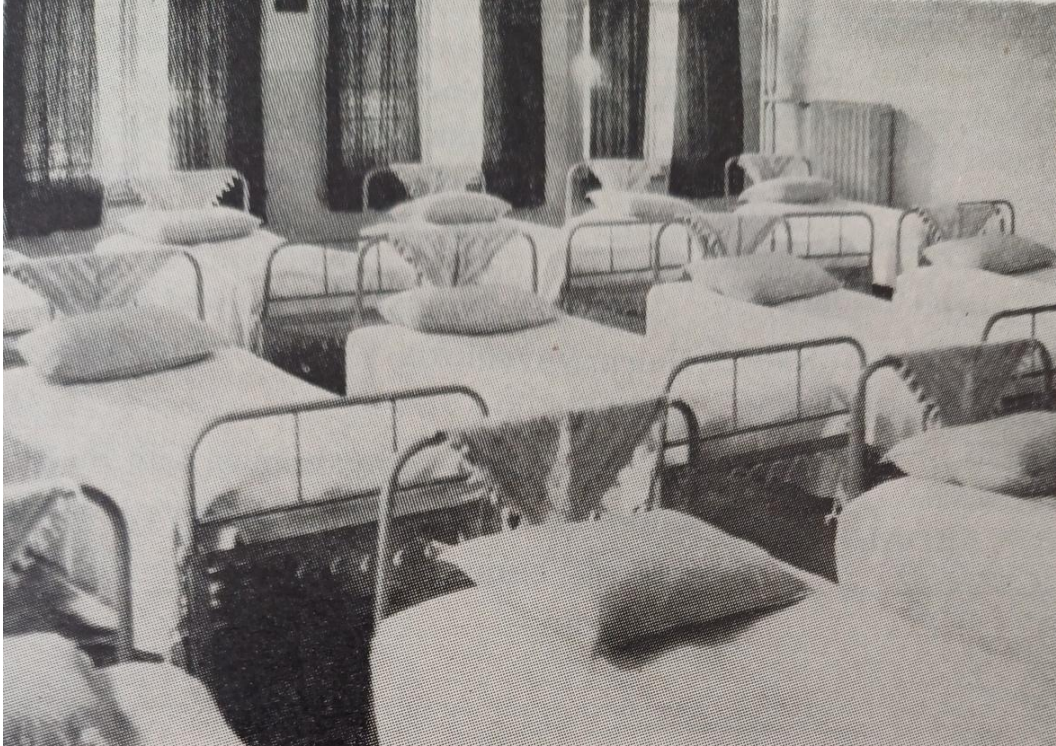
24

Ek-6. Varto depremiyle Rize çocuk yuvasına gelen çocuklar 25.11.1966

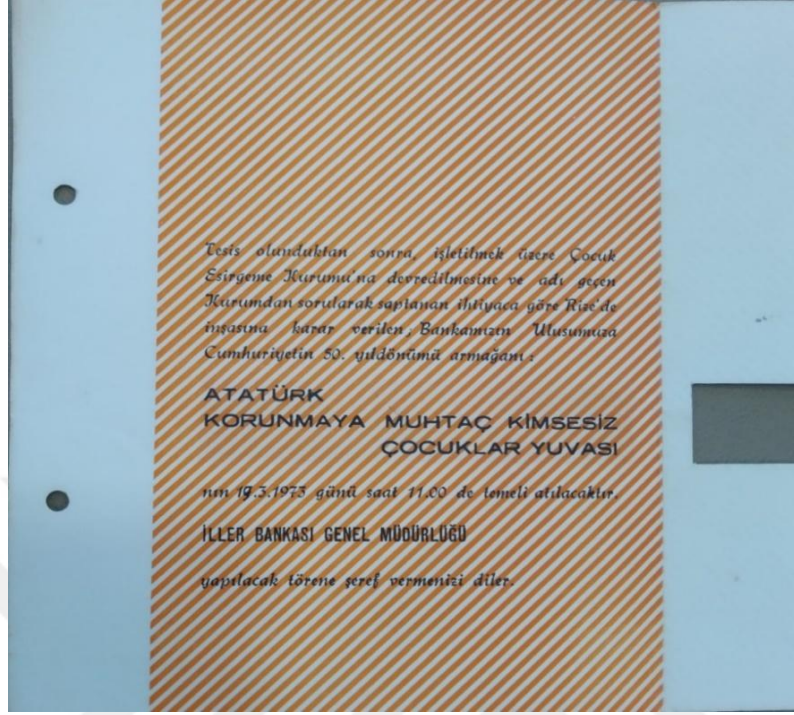

RÇEKMA

Ek-7. Çocuk yuvası yemekhane ve yatakhane (1967 Rize İl Yıllığı)

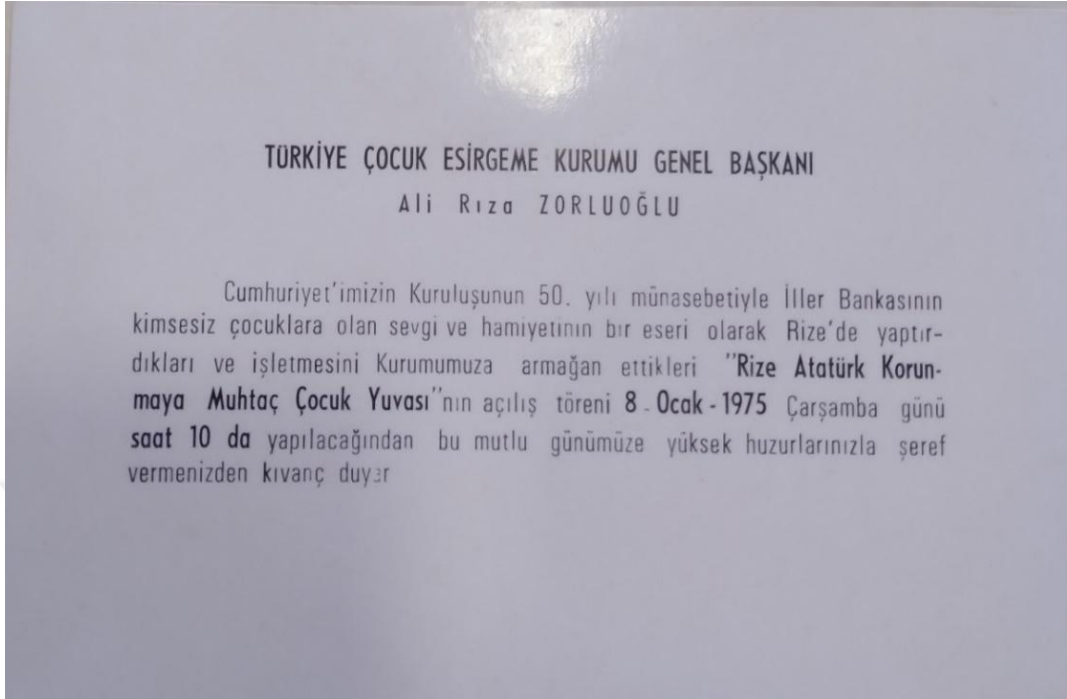

Ek-8. Rize Taşlıdere Mahallesinde İller Bankası tarafından yaptırılan çocuk yuvasının temel atma töreni davetiyesi ve Temel atma töreni (19.03.1973)

RÇEKMA

Ek-9. Rize Atatürk korunmaya muhtaç çocuk yuvası açılış töreni davetiyesi ve açılış töreni (08.01.1975)

RÇEKMA

Ek-10. Yeni Atatürk çocuk yuvasında kalan çocuklar. 1975

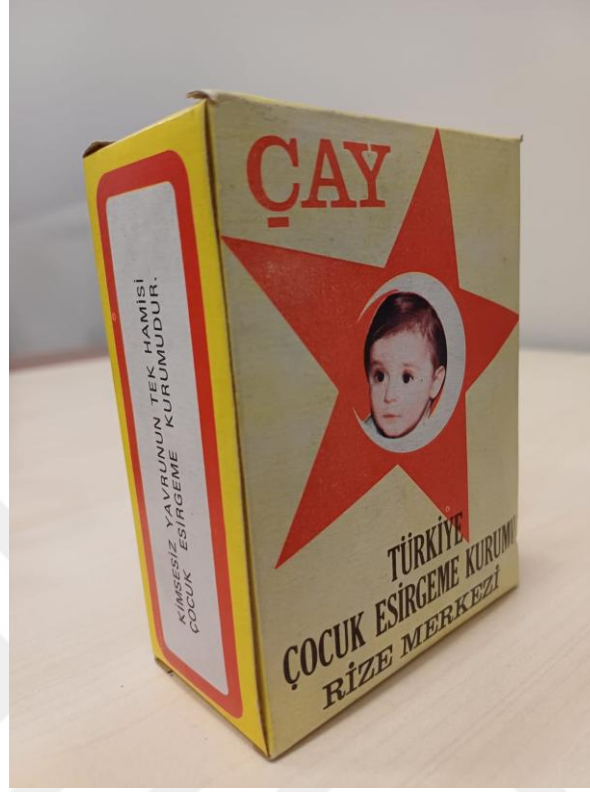

RÇEKMA

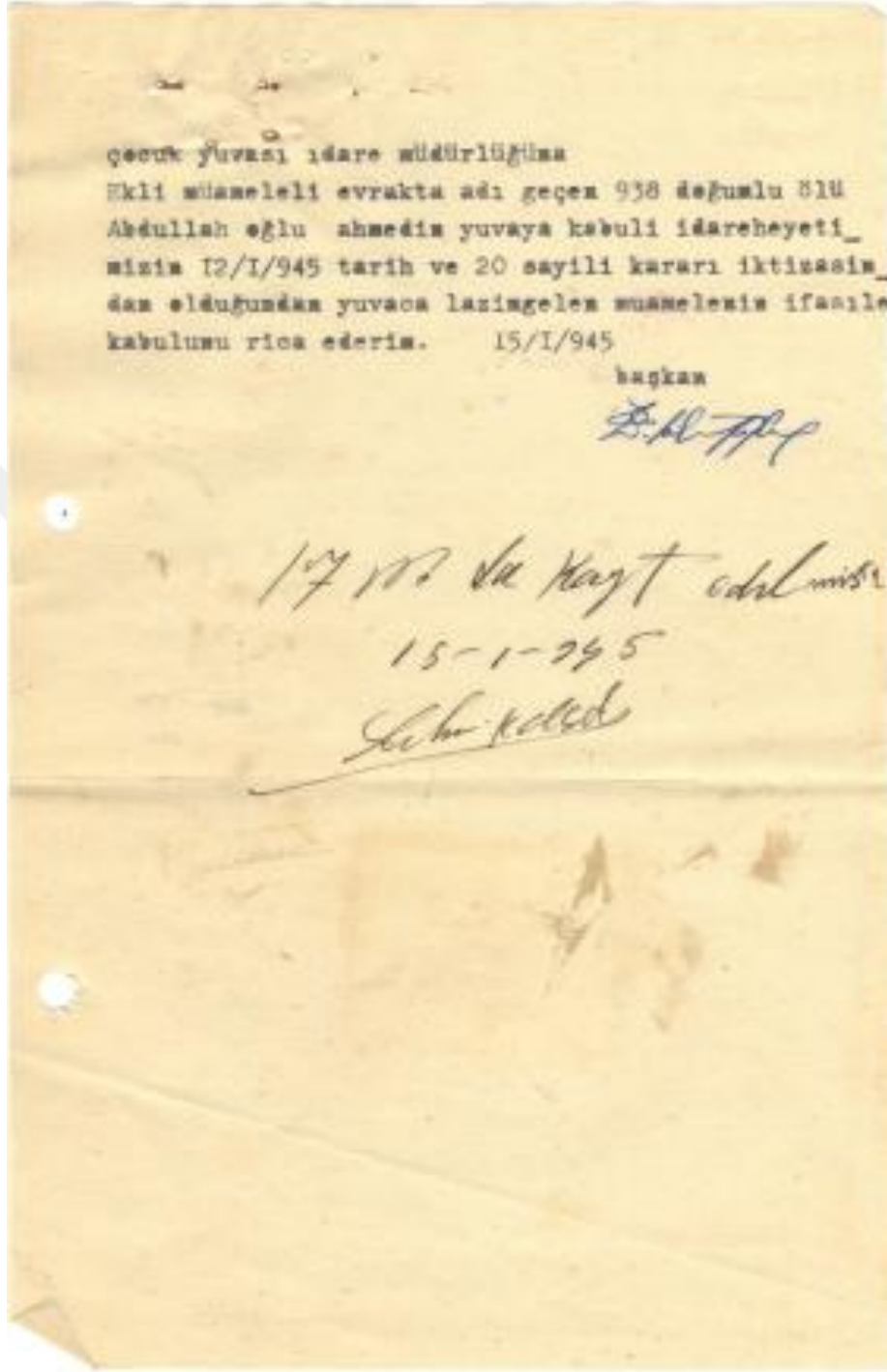

RÇEKMA

Ek-11. Çay Kurumunun, 1978 yılında TÇEK Rize Merkezi yararına ürettiği çay paketi

Ek-12. ÇEK Rize Merkezi Başkanlığının çocuk kabulü için çocuk yuvasına yazdığı yazı

RÇEKMA

Ek-13. Rize ÇEK Merkez İdare Heyeti evlat edinme kararı

no:6 24/3/955

K A R A R

idare heyeti bu gün başkan zekeriya zihni mahmudoğlunun riyasetinde toplandı:
çocukbyuvasında bulunan kimsesiz çocuklardan çamlıbel mahallesi hane [redacted]
[redacted] sahife [redacted] de kayıtlı 948 doğumlu [redacted] adlı çocuğu evine alarak
Bir evlad gibi bakmak beslemek üzere ve Rize çocukesirgeme kurumunun ileri surece-
ği şartları kabul etmek şartile çocuğun kendisine teslimini isteyen [redacted]
kazasının [redacted] köyünden [redacted] nin 24/3/955 günlü dilekçesi okundu:

1- mali durumu musaid olması ve bu çocuğunde kimsesiz olması hasebile istikbali
Bakimından verilmesi muvafık görülmüştür.

2- çocuğu teslim alacak olan [redacted] ziraat bankasına çocuk namına
Bir hesabi cari açarak her ay on lira yatıracaktır.

3- Formulu üzere noterlikçe taraflar arasında tanzim olunacak sözleşmanın imzasını
muteakib çocuk [redacted] teslim edilecek ve bu mukaveleyi imzalamaya kuru
m başkanı zekeriya zihni mahmudoğlu tarafından imzalanmasına oy birliğile ka-
rar verildi:

Başkan	Katib	muhasib	veznedar	üye
Z.zihni mahmudoğlu	Dehçet tuzcu	Avni Aksoy	zihni Başra	şaban k

aslinin aynı olduğu tasdik olunur. 24/3/955

ÇOCUK ESİRGEME KURUMU
RİZE
MERKEZİ

RÇEKMA

Ek-14. Cumhuriyet ve Çocuk bayramı törenlerine katılan yuva çocukları (1964)

Ek-15. Yuva süt bebeği ve 3-6 yaş oyun çocukları

Çocuk Yuvası Fotoğraf Albümü (RÇEKMA)

Ek- 16. Sünnet edilen yuva çocukları (1962)

ocuk Yuvası Fotoğraf Albümü (RÇEKMA)

Ek-17. Evlat edinme noter senedi (1952)

Re'sen senet Nümune: 4

Türkiye

Noteri	Resen tanzim olunmuş Evlât edinme senedi Bin dokuz yüz <u>elli iki</u> senesi <u>Kasım</u> ayının <u>yirmi altıncı</u> <u>çarşamba</u> günü <u>26/II/1952</u> Ben zirdeki imza ve mührün vâzın; Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının bahşettiği salâhiyetleri haiz <u>Rize</u> Noteri Muavini <u>hasan sebri bilgin</u> dairesinde vazife görmekte iken <u>yanıma gelen ve şahıs ve hüviyeti ibraz ettiği,,, 22/II/1341 günlü fotoğraflı ve arab harflerile yazılı nüfus hüviyet cüzdanına göre [redacted] vilâyetinin Ortakepi mahallesinde 99 No:lu yabancı hanede kayıtlı olup halen Rizenin tophane mahallesinde belediye doktoru Nedim işsevenin hanede sinde misafireten</u> <u>mukim olduğunu söyleyen ve (1313) tarihinde müteveffa ömer ile ber hayat afet,den Trabzon,da doğduğu anlaşılan İbrahim eşi [redacted] ve şahıs ve hüviyeti ibraz ettiği 21/8/933 tarihli Çoruh nüfus,,, idaresinden verilmiş tasdikli ve fotoğraflı ve 011963 matbu No:lu nüfus hüviyet cüzdanına göre (- Çoruh) Rize ilinin tophane mahallesinde 5/4 sayılı hanede sicilli nüfusa kayıtlı olup halen aynı hanede mukim olduğunu söyleyenve 1310 tarihinde emîn ile, ölû fatmadan Rizede doğduğu anlaşılan ZEKERİYYA ZİHNİ MAHMUTOĞLU her ikisi birlikte dairede,,,</u> <u>bana müracaatla Re'sen bir senet tanzimini istedi ler kendi lerinin kanuni ehliyeti olduğunu anladım. Rize ilinin gülbahar mahallesinde mukim Osman oğlu tüccardan İshak Akmehtmet ile Trabzonun ortahisar mahallesinden olup halen Rize belediye doktoru,, abdulvahit oğlu Nedim işsever,de bu işde,,,</u> <u>Şahit ve muarriif sıfatıyla hazır bulunuyorlardı. Bu şahitlerin, şahadete mâni halleri olmadığı sorularak anlaşıldı. Bunun üzerine 24/4/52 tarihinde (matbu dört kelime çizildi) evlat edinme söze başladı</u>
--------	---

Kanun maddesine HARC PULU dairesinde kalan nüshaya ASLINA-yapıştırılmıştır.

Ek-17. (Devam). Evlat edinme noter senedi

	Türkiye Cumhuriyeti	Y. No. 4308
		C. No. 723
	(Sayfa 2) ve dediki:(Medeni Kanun hükümleri dairesinde ev- lât edinmeğe salâhiyetli bulunduğum gibi Rize == Asliye hukuk yargıçlığından istihsal ettiğim==== 25/II/1952 günlü ve 952/831 Esas ve 952/747 Karar sayılı ilâma müsteniden ve mezkûr ilâmda yazılı == olduğu üzere yaşıım kırkı mütecaviz olup Furuumda yoktur.hızır ile şaziyeeden doğma 2/7/947 doğumlu [redacted] evlât edindim, Medeni Kanun hüküm- leri dairesinde evlat edinmenin bilcümle hukuk ve vecaibine riayet edeceğim dedi,) meclisde hazır bulunan evlât olacak Musabiyenin Rize sulh hukuk yargıçlığının21/10/1952 günlü ve 542/286 sayılı == kararla vasısı Zekerriyya zihni mahmutoğlu söze başladı ve dediki:(Yukarda adı yazılı Maksude == çangırın vasısı bulunduğum [redacted] evlât == edinmesine muvafakat ederim, dedi,)===== Rize Asliye hukuk yargıçlığının kararı tetkik edi- ldikten sonra Noterlik Kanununun 41 inci maddesi gereğince bir örneği alınıp saklanarak bu mukave- leyi tarafların arzu ve muvafakatlari dairesinde resen tanzim ettim ve bu vechile ===== (sondaki mühür ve imzalar resmi mühür ve imza)	Danga Matbaası
	Noter Kâğıdı	Nümunesi 1

Ek-17. (Devam). Evlat edinme noter senedi

Cumhuriyeti

sayfa 3)

Y. No. 4308
C. No. 723

diye sözü bitirdi. Verilen bu takriri ben yeminli Noter bir nüsha olarak tanzim ettim ve muhteviyatını kendi lerine cehren okudum ve maalini anlattım. Arzularının tam istedikleri gibi zaptolunduğunu tasdik etme leri üzerine bu senet zirini hepimiz imza ettik ve mühürledik. Bin dokuz yüz elli iki senesi Kasım ayının yirmi altıncı günü 26/II/1952

tanıklar	İkrar edenler	Resmî mühür
Nedim issever imzası	[Redacted] mühür	T, d, Rize noterliği imza, s, bilgin
İshak ekmeçmet imzası	zekeriyyezizhni mahmutoğlu imza	Rize: Noter muavini hasan sabri bilgin

Damga Matbaası

№ 047884 № 047884

RÇEKMA

ETİK KURUL KARARI

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU**

DEĞERLENDİRME RAPORU

Toplantı Tarihi : 15/03/2023
Toplantı K. Sayısı : 2023/095

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitimi Enstitüsü Öğrencisi İdris ALTUNTAŞ'ın "Rize Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurdu Tarihi Arşiv İncelemesi" isimli projesi kapsamında yürütülecek çalışmalar için izin talebi kurulumuzca değerlendirilmiş olup;

- ☒ Etik açıdan uygun bulunmuştur.
- ☐ Etik açıdan uygun bulunmamıştır.
- ☐ Etik açıdan önerilen değişikliklerin yapılmasıyla uygun bulunmuştur.

Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ
Başkan

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fener Mah. Zihni Derin Yerleşkesi 53100 RİZE
Tel: 0464 223 81 00 Faks: 0464 223 63 28
www.erdogan.edu.tr